

Forgács Judit

Miért beteg a magyar büntetés-végrehajtási nevelés?

A börtönben zajló reintegrációs folyamat értelmezésekor megállapítható, hogy azon módszerek összességét azonosítjuk nevelésként, melyek elősegítik/támogatják e program végrehajtását. Ebből következik, hogy a nevelés nem feltétlenül és kizárólag a nevelők monopóliuma, ugyanakkor nem vitatható, hogy emblemikus szereplői a rendszernek, mert a reintegrációs folyamat forgáspontjában állnak.

Az elmúlt évtizedek vonatkozó hazai szakirodalmát áttekintve¹ a nevelés egészét átfogó, jelenét és jövőjét prognosztizálni igyekvő anyagok három időszak köré csoportosulnak. Az első és legtermékenyebb időszak 1982–1987² közé esik; a szerzők ezekben az években a nevelés helyzetével, a továbblépés lehetőségeivel és a biztonság-nevelés sokszor egymással ellentétes irányba ható érdekrendszerével foglalkoztak leginkább. Ezzel párhuzamosan született meg 1983-ban a „Büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója” is. A második, útkereső jellegű időszak 1988–1995³ között teljesedett ki. Jellemző témája a meglévő problémák boncolgatása és a külföldről hozott tapasztalatok hatására a hazai modernizációs javaslatok ismertetése volt. E korszak meghatározó és kiemelkedő történése az *Európai Börtön szabályok* szellemiségének elfogadása és a 6/1996. IM rendelet (továbbiakban: Bv. Szabályzat) elkészítését megelőző szakmai párbeszéd volt. A harmadik időszakot jelentő, 1996–2004⁴ közötti terminus az elmélyülés jegyében telt el. Erre leginkább a Bv. Szabályzat alkalmazásának gyakorlati tapasztalatait értékelő és a Bv. kódex⁵ 1993. évi módosítása⁶ által indukált elemzések sokasága volt jellemző. A három időszakot követően a szakma érdeklődése – ami elsősorban a nevelés generális problémáit feszegette – alábbhagyott, és inkább részterületeket érintő újítások, kezdeményezések fogalmazódtak meg. A szinte tízéves időközökben felbukkanó „katalizátorok”⁷ jelentősen hozzájárultak az egészséges ön-elemzéshez, mely arra is ráirányítja figyelmünket, hogy 1993-óta nem volt olyan jelentős szakmai történést, mely köré párbeszéd szerveződhetett volna.

Látható, hogy a nevelési tevékenység belső ellentmondásai már a 80-as évek elején érzékelhetőek voltak, a múlt évtizedek a megoldás helyett a meglévő problémák további elmélyülését hozták magukkal. A tünetek ma is megmutatkoznak a mindennapok nevelési/nevelői munkájában, de ezeket szakmai komfortból (vagy megalkuvásból?) megtanultuk a magunk sajátos módján kezelni, és a baj gyöke-

¹ A tanulmány összeállításához elsősorban a Módszertani Füzetek 1981-től 1989-ig (a kezdetektől a névváltoztatásig) kiadott számait és a Börtönügyi Szemle 1990-től 2012-ig megjelent, a nevelést átfogó szempontból vizsgáló írásait tekintettem át.

² A jelzett időszakban tizenhárom cikk, tanulmány készült el, melyeket leginkább Módos Tamás, Vincze Tamás, Nagy Tibor, Kiszely Pál, Frank Tibor és Zeller István neve fémjelzett.

³ Ekkor nyolc cikk és tanulmány született, melyek Módos Tamás, Csordás Sándor, Fejes Imre és Végh József nevéhez köthetők.

⁴ Megközelítőleg tíz tanulmány és cikk jelent meg, melynek szerzői Módos Tamás, Garami Lajos, Huszár László, Csordás Sándor, Fejes Imre és Ruzsonyi Péter voltak.

⁵ 1979. évi 11. tvr. a büntetések és intézkedések végrehajtásáról

⁶ 1993. évi XXXII. tv. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosításáról

⁷ Mint például a büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója, átfogó jogszabályváltozás stb.

reit már nem kutatjuk. A szakma iránt mélyen érdeklődők mégsem elégedhetnek meg ennyivel, ezért az ellentmondások eredőjét vizsgálva azon időszakhoz kell visszanyúlnunk, melyben elődeink leginkább közel voltak a probléma diagnosztizálásához és számba vették a továbblépés lehetséges irányait.

Nincs új a nap alatt

A 80-as évek büntetés végrehajtási szakirodalmát tanulmányozó érdeklődő szembetűnő és akár megdöbbentő felfedezéseket tehet. A korszak aktív publicistái jelentős változásokat remélve és bizakodva tekintettek az elkövetkező évtizedekre. Még a felületes olvasó figyelmét sem kerülheti el az a tény, hogy az írások – változó terjedelmük, műfajuk, stílusuk ellenére is – szinte egyöntetűen a szakmai lojalitáson jóval túlmutató szenvedéllyel íródtak. Azzal a fajta hévvel, melyet az ember csak azokban a négy szemközti beszélgetésekben és vitákban tapasztalhat meg, amikor a „nagybetűs szakma” kerül szóba. Nemcsak érzelmi hőfokát, hanem tartalmát tekintve is termékenynek tekinthető ez a korszak, melynek kapcsán visszautalok a bevezető sorokban felvázolt periódus első időszakára.

1. Modellkörlet-kísérletek (1979-1986)

A szakmai párbeszéd apropóját az 1979-es *modellkörlet* kezdeményezés⁸ szolgáltatta, megoldást keresve egy mai napig is létező problémára, melynek lényege: *a szabadságvesztés végrehajtásának célja csak egységes hatásrendszer érvényesítése esetén valósulhat meg*. Nem volt nehéz megállapítani, hogy az egységesség legfőbb akadálya a szakterületi elszigetelődésben, a körletélet irányítására vonatkozó feladatok ellentmondásosságában, a nevelés és a biztonság eltérő prioritásaiban keresendő. A feladatokon átívelő probléma orvoslását elsősorban abban látták a szakemberek, hogy a kísérletben részt vevő intézetekben az akkori *belső őrség*⁹ kettős irányítás alá kerül (nevelési-biztonsági szakterület), mely változtatástól azt remélték, hogy a körletélet szervezettsége, a szakterületek közötti párbeszéd és az információáramlás jelentősen javulni fog. Mindezek ellenére azonban a kiforratlan és a szakmai irányítást nélkülöző kísérlet vegyes érzelmeket váltott ki a végrehajtó állományból. A tapasztalatokat összegezve és értékelve 1981-ben újraindították a modellkörlet-kísérletet. A módosított programban a szervezeti változtatás három típusát alkalmazták intézetenként, kipróbálva azt, hogy a körletélet biztonsági szegmensének irányítása mely szinthez (parancsnokhelyettes, osztályvezető, csoportvezető nevelő¹⁰) telepítve lehet a legsikeresebb. A kísérlet végrehajtását segítette az időközben kiadott módszertani útmutató és központi utasítás, valamint a kísérletben részt vevő intézetek rendszeres konzultációja, melynek eredményeként *Kiszely*¹¹ szerint az alábbi pozitívumok körvonalazódtak:

⁸ A körletek belső életének egységes irányítására irányuló kísérletre a modellkörlet-kísérlet, a kísérletben részt vevő körletekre a modellkörlet kifejezést használok a tömörség érdekében. A kísérlet első fázisa öt intézetet érintett, és egy évig tartott.

⁹ Ma a körletfelügyelők megfelelője.

¹⁰ A csoportvezető nevelői beosztás a modellkörlet-kísérleteknek köszönhetően honosodott meg a magyar büntetés-végrehajtásban.

¹¹ Kiszely P.: A körletek belső életének egységes irányítása. *Módszertani Füzetek*, 1982. 2. 18-23.

- az információs rendszer fejlettebbé vált;
- a belső élet szervezettsége, összehangoltsága javult;
- az együttes hatások hatékonyabban érvényesültek;
- szemléletváltozás volt tapasztalható;
- a nevelői kompetencia kiszélesedett;
- javult a körletek fegyelmi helyzete.

A felsorolt előnyök ellenére nem állíthatjuk, hogy a modellkörlet-kísérlet egyértelmű sikertörténet lett volna, mert a résztvevők a nyilvánvaló pozitív változások ellenére számos ellentmondásra hívták fel a figyelmet. Az egyik legnagyobb diszkrepanciát az jelentette, hogy már akkor is megoldhatatlannak tűnt a körletfelügyelői állomány megfelelő kiválasztása és *állományszervezési stabilitásának*¹² fenntartása. Tovább árnyalta a helyzetet, hogy emberi és szakmai töréspontok jelentkeztek, mert a két szakterület képviselőit a munkában eltérő szemléletmód és tudás jellemezte. Zeller¹³ szerint a kísérlet időszakában a felügyelők többsége alapfokú végzettséggel rendelkezett, míg számos nevelő diplomásként volt a szervezet tagja. A kísérlet hatékonyságát gátolta az is, hogy az egyes szolgálati ágak nem voltak felkészülve a saját tevékenységük mellett a másik feladatának részbeni átvállalására. Lényegre törően és ma is helytállóan fogalmazott Zeller, miszerint: *„Az őrség beosztottja egyik napról a másikra nem tud pszichológiai vagy pedagógiai munkát végezni (...). A nevelési szolgálat egyetlen beosztottjától sem várható el, hogy karhatalmi feladatok irányítására, végrehajtására is képes legyen (...). A felügyelői állomány felkészültségével összefüggésben felvetődik a kérdés, megfogalmazta-e már valaki a felügyelők nyelvén, hogy mit takar az a kifejezés »nevelési cél«? Alapismeretekre szert tehetnek a felügyelők – például a Bv. nevelési alapismeretek c. kiadvány elolvasásával –, de konkrét célmeghatározással, konkrét programokkal eddig még nem találkozhattak.”*¹⁴

A modell-körletek működtetése egyértelműen rámutatott arra az ellentétre, amely a mai napig Damoklész kardjaként lebeg a fejünk felett: *Mi a fontosabb a nevelés vagy a biztonság?*

A hét évre elnyúló kísérleti próbálkozások gyümölcse 1986-ban érett be, mikor is a fentiekben bemutatott kettős irányítású körletélet – az előzetes házak és öt letöltő ház kivételével – átkerült a nevelési szakterület kompetenciakörébe. Sajnos a kezdetektől eltelt hosszú időszak sem volt elegendő ahhoz, hogy bizonyos hiányosságokat kiküszöböljenek az új struktúrában, ezek közül kettőt emelnék ki, melyek véleményem szerint még ma is jellemzik a szakterület működését:

- az egymás mellé rendeltésgből személyes konfliktus és hatalmi rivalizálás alakult ki a nevelők és a felügyelők között;
- mivel a felügyelők nem kaptak a korábbiaktól eltérő feladatokat, ezért legtöbbször egyéni kezdeményezéseken múlt a szorosabb és jobb együttműködésre törekvés.

A korabeli szakemberek hittek abban, hogy ez a változás csak első lépcsője lesz a hamarosan meginduló modernizációs folyamatnak, ahogyan az Frank és

¹² *Állományszervezési stabilitás alatt a körleten dolgozó állandó, nem ad hoc módon cserélődő felügyelői állományt értem.*

¹³ Zeller I.: *A biztonság és a nevelés problémája. Módszertani Füzetek*, 1985. 3. 23-26.

¹⁴ Zeller I.: *i. m.* 24-25.

Módos¹⁵ közös írásában is megjelent. „E szervezeti változás a büntetés-végrehajtás belső struktúrájának fejlődésében jelentős állomás, része annak a folyamatnak, mely 1979-ben indult el az elítéltek körletek egységes irányítását célzó kísérlettel” – írták a szerzők.

2. A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója (1983)

Az első, 1982 és 1987 közé eső korszakot az átfogó szemléletre való törekvés jellemezte, ezen időszak alkalmasnak tűnt arra, hogy a szakma legfontosabb területein – végrehajtás, szervezeti struktúra és munkáltatás¹⁶ – mélyreható változásokat kezdeményezzenek és felvázolják azt a jövőképet, mely a továbbfejlődést záloga lehet. A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciójának (továbbiakban: Koncepció) kidolgozását az 1979. július 1-jén hatályba lépett Bv. kódex és az ehhez kapcsolódó utasítások készítették elő. A jogszabály legfőbb nívuma volt, hogy a „társadalom védelme, a bűnözés csökkentése érdekében egyértelműen a nevelést tette a büntetés-végrehajtás fő feladatává, leglényegesebb tartalmi elemévé.”¹⁷ Ebből a tényből adódóan jogos elvárásként fogalmazódott meg, hogy a nevelési tevékenységet átvilágítsák és a továbbfejlődés irányát meghatározzák.

A Koncepció kidolgozását 1981-től tudatos és programszerű munka jellemezte, melyben a részt vevő elméleti és gyakorlati szakemberek tudását kiaknázva igyekeztek a szabályozást javítani. Vincze 1982-es tanulmánya¹⁸ szerint a munkanyag kidolgozását alapos elemzésnek kell megelőznie, mely leírja a nevelőmunka aktuális helyzetét és feltételrendszerét, a továbblépéshez szükséges felvázolni a nevelés fejlődési állomásait, és végezetül összegezni kell az eddigi elméleti és módszertani tapasztalatokat. A fejlesztés főbb irányának meghatározásához vizsgálni kell azokat a tényezőket, melyek ismeretében megjósolható a büntetés-végrehajtás feladatrendszerének, az iránta támasztott társadalmi igényeknek a változása. Mindemellett a „bűnözés jövőbeni vizsgálata kapcsán prognosztizálni kell a bűnelkövetők összetételében várható mennyiségi és minőségi változásokat, ezen belül a szabadságvesztést töltők várható sajátosságait.”¹⁹

A Koncepció a nevelés feltételrendszerének szisztematikus és minden körülményre kiterjedő értékelését tartalmazza. Kiemelésre érdemes néhány máig helytálló megállapítás: az *elhelyezés* feltételei elégségesek, de nem megfelelően szolgálják a szabadságvesztés célját; a *személyi feltételek* nincsenek összhangban a nevelőmunka követelményeivel, ezért szükséges a nevelői létszám emelése²⁰ és a körletélet átalakítása. A *munkáltatási feltételek* tekintetében a teljes körű foglalkoztatásra törekvés igényét összhangba kell hozni az elérendő nevelési célokkal, „*ki kell dolgozni (...) a konkrét*

¹⁵ Frank T. – Módos T.: Bízató tapasztalatok a körletek egységes irányításában. Módszertani Füzetek, 1987. 2. 9.

¹⁶ Az 1983-ban kiadott „nevelésfejlesztési koncepciót” a vezetők szándéka szerint követte a „munkáltatás fejlesztési koncepciója”, majd a harmadik lépcsőben tervezett „szervezetfejlesztés koncepciója”, amelynek megvalósítása sajnálatosan elmaradt.

¹⁷ Módos T.: A koncepció kiinduló alapjai. Módszertani Füzetek, 1984. 1. 34.

¹⁸ Vincze T.: Az elítéltek nevelésének helyzete, a továbblépés lehetőségei. Módszertani Füzetek, 1982. 2. 3-13.

¹⁹ Vincze T.: i. m. 10.

²⁰ A jelzett időszakra jellemző fogvatartott-nevelő arány szerint átlagosan 80-100 fogvatartottra jutott egy nevelő. Forrás: Vincze T.: i. m. 6.

*munkatevékenységnek a személyiségre gyakorolt hatása fejlesztésének lehetőségeit.*²¹ A megfelelő szervezeti feltételrendszer megteremtéséhez a Koncepció lényeges hiányosságokat tárt fel: a nevelés mint komplex feladat és a szakszolgálatokra tagolódó szervezet között ellentmondások keletkeztek, mivel nem alakult ki nevelőközösség a felügyelők és nevelők között, ezért az elítélteket nem érik egységes hatások. A feladatok differenciáltsága szükségessé tenné az intézetek profiltisztítását és egy központi kivizsgáló létesítését. Összességében megfogalmazódott az a lényeges megállapítás, hogy „a büntetés-végrehajtás szervezete – sajátos irányítási és magatartásszabályozási formák miatt – csak mérsékelten segíti elő a szabadulás utáni beilleszkedést.”²²

Koncepció legellentmondásosabb pontja az elméleti és módszertani alapokkal foglalkozó témakör, ami leginkább a korszak ideológiai alapvetését tükrözi, melyhez Borics²³ álláspontja adja meg az értelmezési keretet: „A szabadságvesztés-büntetés »eszmetörténete« (...) nem a hatékony (...) elméletek története volt, hanem inkább a mindenkori államhatalom érdekének, valamint a kor ideológusai által – az emberről, a nevelésről, a bűnről – kialakított felfogásoknak a társadalom speciális területén való tükröződése.” Ezt a tényrt figyelmen kívül hagyva a 80-as évek időszakára jellemző alapelvek, módszerek és tartalmi elemek hiánytalanul megtalálhatóak a napjainkban használt büntetés-végrehajtási tankönyvekben, felbukkannak a szakmai párbeszédben. Mindez arra enged következtetni, hogy az eltelt harminc év nem termelt ki magából új elméleti alapvetéseket, hanem kritika nélkül átörököltette a régi tartalmakat.

Hangsúlyos elemként jelenik meg a Koncepcióban a végrehajtás során alkalmazott szakmai módszerek között a differenciálás²⁴ – melynek alapja az elkövetett bűncselekmény és annak körülményei, a visszaesés foka, a szabadságvesztés időtartama és a fogvatartott személyisége –, utat mutatva az egyéniesített bánásmód irányába, mely előfeltétele a visszaesés csökkentésének. A fentiekből következő az alábbi, a differenciáláshoz kapcsolódó és a nevelési tevékenységben megnyilvánuló célok fogalmazódnak meg:

- az előzetesen letartóztatottakat segítsük át a büntetőeljárás okozta krízisen;
- a rövid tartamú (1 évet meg nem haladó) szabadságvesztés esetén nevelési cél a pozitív személyiségvonások erősítése;
- az egy-három év időtartamra elítélteknél a határozottabb befolyásolás és az intenzív személyiségfejlesztés a cél;
- a hosszabb tartamú (a három évet meghaladó) szabadságvesztést töltők esetében a börtönártalmak enyhítése kerüljön a nevelés fókuszába;
- a fiatalkorúak és a fiatal felnőttek esetében nagyobb a személyiségformálás lehetősége, ezért indokolt az átlagosnál jobb nevelési feltételek biztosítása;
- az első szabadságvesztésüket töltő fogvatartottaknál kiemelt jelentősége van a „kriminális fertőzés” megakadályozásának;
- a többszörös visszaesőknél a börtön visszatartó hatása mellett a személyiségformálásnak kell hangsúlyosabbá válnia;

²¹ Vincze T.: i. m. 12.

²² A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója. Módszertani Füzetek, 1984. 1. 4.

²³ Borics Gy.: Tendenciák és törekvések a nevelésben – a büntetés-végrehajtás során. Módszertani Füzetek, 1989. 4. 2.

²⁴ A fogvatartottak csoportosítása meghatározott szempontok alapján.

- az *alkoholisták és egyéb kóros személyiségzavarban szenvedők* esetében a terápiának és az utógondozásnak kell kiemelt szerepet szánni.

A nevelés különböző szinterei közül a Koncepció felőleli és feladatot határoz meg az oktatás-képzés, a művelődési és szabadidős tevékenységek, a személyiség megismerésének és az öntevékeny szervezetek működtetésének területén. Konkrét javaslatokat tesz – bízva a jövőbeni pénzügyi lehetőségek javulásában – a személyi²⁵ és tárgyi feltételek színvonalának emelésére, és nem utolsósorban a nevelés fejlesztését függővé teszi a mindenkor szervezeti és munkáltatási körülmények változásától. A Koncepció világosan felismerte a nevelés korlátait, de tényleges megoldásra nem vállalkozott, érdeme ugyanakkor abban mutatkozott meg, hogy azóta sem született a büntetés-végrehajtás történetében ehhez hasonló, széles körben megvitatott, a szakma és az akkori vezetés által is elismert nevelésfejlesztési tanulmány.

3. A treatment szemlélet megjelenése

A fogvatartottak jobbítását célzó törekvés sosem volt idegen a büntetés-végrehajtással kapcsolatos szakmai diskurzustól. A II. világháborút követően ez a fajta szándék azért erősödhetett meg, mert tudományosan is elismert érvek²⁶ szóltak mellett, hogy a börtön olyan személyiségromboló intézmény, mely több szempontból diszfunkcionális. A másik ok, amely hozzájárult a javító célzatú büntetés-végrehajtás előtérbe kerüléséhez azon újfajta módszerek megjelenése volt, melyek az eltelt évtizedekben ugrásszerűen fejlődő társadalomtudományokhoz köthetők. A nyugati társadalmak börtönügyében egyre inkább felerősödött az a szemlélet, miszerint különösen a pszichológia, de a szociológia és a pszichiátria is olyan eszköztárral bír, mely alkalmas megváltoztatni az embert. Az ún. treatment alaptétele szerint a kriminális viselkedés oka a személyiségben rejlik, így arra nem büntetéssel, hanem kezeléssel kell hatni. „A treatment három alapvető elemet tartalmazott: a határozatlan tartamú büntetés elvét, a klasszifikációt²⁷ és a különféle programokat.”²⁸

Bár hazánkban a nyugat-európaihoz hasonló fejlődési folyamat nem zajlott le, mégis a treatment egyes elemei kimutathatóak a korszakra jellemző gondolkodásban. Huszár értelmezésében a *klasszifikáció* vagy az annak megfelelő módszerek bevezetésének lehetősége ekkor több formában (javaslat, koncepció) is felmerült. Egyrészt egy specializált központi vizsgáló gondolatával, másrészt azzal, hogy a nevelő tevékenységében kiemelt szerepet kapott a fogvatartott megismerése, az ún. neveltségi szintek meghatározása és a nevelési terv kidolgozása.²⁹

A klasszifikáció értelmezésében több olyan ismert és a börtönügyi közbeszédben gyakran felbukkanó fogalom szerepel – mint *differenciálás*, *rezsimek*,³⁰ *egyénie-*

²⁵ Fiatalkorúak esetében 20-30 fogvatartott/nevelő, felnőttek esetében 50-70 fogvatartott/nevelő arány lett megjelölve.

²⁶ Az amerikai társadalomtudományi kutatások eredményeként létrejövő elméletek jeles képviselői, Donald Clemmer, Gresham Sykes (1922-2010) és Erving Goffman (1922-1982) adtak fogalmi keretet a börtön világnak jobb megismeréséhez.

²⁷ A büntetés-végrehajtásban működő egységes felmérési, kategorizálási rendszer.

²⁸ Huszár L.: *Medikális modell. A treatment/nevelés történeti áttekintése. Börtönügyi Szemle*, 1997. 3. 67.

²⁹ Huszár L.: i. m. 67.

³⁰ A fogvatartotti csoport sajátosságaihoz illeszkedő elhelyezés, napirend és programok kombinációja.

sítés –, melyek nem új keletűek a büntetés-végrehajtási terminológiában. Tovább bonyolítja az eligazodást a fogalmak zűrzavarában az a tény, hogy a differenciálás fogalmát több értelemben használták és használják napjainkban is:

- beszélünk *személyiség szerinti differenciálásról*, mely leginkább az egyéniesítés megfelelőjeként értelmezhető;
- szó van a *fogvatartottak differenciálásáról*, aminek segítségével azonos csoportba rendezhetők a hasonló problémával, bűncselekménnyel rendelkező fogvatartottak;
- a *differenciált rezsim* fogalma az intézeten belüli, eltérő sajátosságokkal rendelkező körleteket jelenti;
- használjuk az *intézet* vonatkozásában is a differenciálás kifejezést, mely különböző feladatokra szakosodott intézeteket jelöl;
- és végezetül alkalmazzuk a *rendszer* szintjén is, mikor a végrehajtás során alkalmazott módszerekről, eljárásokról beszélünk.

A differenciálás – a végrehajtás egészét érintő komplex módszerként – már 1966-tól³¹ folyamatosan jelen van a vonatkozó jogszabályokban. Nem véletlen, hogy a Konceptió kapcsán is kiemelt szerep jutott a nevelési szempontú differenciálásnak,³² melyben a treatment eszmeisége köszön vissza. Visszatekintve a 80-as évekre, Huszár³³ az alábbi jellemzést adta a korszak szakmai szemléletét vizsgálva: „A treatment magyar (általában szocialista) változatának sajátossága az volt, hogy a személyiség formálása nem elsősorban mint terápiás (tehát pszichológusi), hanem inkább mint pedagógiai (...) feladat jelentkezett.” Míg a gyakorlati alkalmazással kapcsolatban komoly előrelépés történt, a nyugatihoz hasonló treatment programok előfeltételével – szakképzett terapeuták, szociális munkások és tanácsadók bevonása – sem akkor, sem most nem rendelkezünk/rendelkezünk.

A válság eddig feltáratlan okai

A büntetés-végrehajtás mindennapi működését vizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy a jogszabályok, a nemzetközi elvárások által megfogalmazott értékek és alapelvek, valamint az ezekre épülő feladatstruktúra nincs feltétlenül összhangban a szervezet belső presztízsvizonyaival és informális világával. Az ellentmondásos elvárások következménye egyfajta *szakmai értékkonfliktusként* lépten-nyomon tetten érhető a gyakorlatban. A büntetés-végrehajtási dolgozók szerepfelfogásában rejtőző kettősség is értékkonfliktust feltételez, melynek megismerése, okainak feltárása csak a szervezeti struktúra és kultúra vizsgálatán keresztül lehetséges.

1. Szakmatörténeti hatások

A nevelői munka diszfunkciói és anomáliái, a mindennapok gyakorlati problémáin túlmutatva a büntetés és a börtön funkciójának meghatározásában gyökereznek.

³¹ Lásd: 1966. évi 21. tvr. a szabadságvesztés büntetés végrehajtásáról és az előzetes letartóztatás végrehajtásáról

³² Mely jelenti az életkor, a kriminogén faktorok, a büntetési idő és a személyiség szerinti csoportosítást.

³³ Huszár L.: i. m. 67.

A börtönnel szemben támasztott szakmai, szakpolitikai, társadalmi elvárások tartalmában alapvető kettősség figyelhető meg. A büntetések céljának és tartalmának történetileg kialakult eszmerendszere egyszerre jeleníti meg egyfelől a társadalom intézményesült igazságérzetét, az állam büntetőhatalmát, a társadalom védelmét, másfelől a jobbítás, a nevelés, a társadalomba való visszavezetés igényét. A börtönt jellegéből fakadóan *ellentmondásos feladatstruktúra* jellemzi, ezért az állomány gyakran szembesül a jogalkotó által meghatározott feladat- és célrendszer, illetve az azok gyakorlati megvalósulása között feszülő, sokszor kibékíthetetlennek tűnő ellentétekkel. A börtönüggyel foglalkozó szakemberek véleményében újra és újra felbukkan ez a fajta kettősség a szakma vezérlő elveinek magyarázatakor.

Az egész szakmatörténeten végigvonuló másik fő probléma, *Borics* értelmezésében, abban keresendő, hogy egyes elméletek hatékonyságát soha nem lehetett olyan meggyőző módon mérni, mely indokolta volna egyértelmű sikerüket vagy bukásukat. A büntetés-végrehajtás történetét úgy is felfoghatjuk, mint kudarcok sorozatát. Új és új elméletek követték egymást, a gyakorlat legtöbbször ezek kompromisszumos, eklektikus megvalósítását jelentette, miközben a bűnözés – melynek visszaszorításáért fáradoztak – egyre nőtt.³⁴ *Huszár* is ezt a nézetet erősíti, megkísérelve annak magyarázatát: „...világjelenség, hogy a szakmai érvek, kutatási eredmények valahogy mindig az éppen aktuális ideológiai, államelméleti, politikai, jogfilozófiai, pönológiai trendek mentén kristályosodnak ki. Ez (...) arra is figyelmeztet, hogy a büntetés-végrehajtás nem elzárt struktúra, hanem egy rendszer »terminálja«, mely az állam a jog, a politika minden rezdülésére érzékenyen reagál.”³⁵

Meg kell említeni az egyes történeti időszakok jellemzőjeként, hogy a magyar büntetés-végrehajtás szakembereinek jobbitó szándéka több évtizeddel előzte meg az általuk képviselt eszmék, tanok végrehajtásának lehetőségét. A törekvések anyagi fedezet hiányában megkésve és kompromisszumos megoldásokkal terhelve épültek be a végrehajtásba. Szólni kell arról is, hogy a fejlesztési törekvések egyik legnagyobb akadálya legtöbbször maga a *merev szakmai szemlélet* volt. A gyakorlat művelői nehezen tudtak elszakadni a régi és megkopott elveiktől, így tovább nehezítették és lassították az újító törekvések érvényre jutását. Ez természetes következménye annak a ténynek, hogy a nagyobb jogszabályi változtatásokat nem követte igazán mélyreható szemléletformálás, és ez gátját képezte annak, hogy az állomány az újabb értékekkel azonosulhasson.

2. Az oktatásunkban rejlő ellentmondások

Bár a büntetés-végrehajtás önmagát és feladatát kétségtelenül a neveléshez legközelebb álló humán értékekkel jellemzi, az évtizedek során kialakult, az oktatásban tapasztalható belső tantárgyi hierarchia³⁶ ennek sok esetben ellentmond. A diplomával már rendelkező, leendő nevelők a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjába (továbbiakban: BVOK) kerülnek, ahol az ún. 14 hetes alapképzésen vesznek részt. A BVOK fő feladata a tiszthelyettesi és zászlósi állománycsoport tagjainak képzése,

³⁴ Borics Gy.: *Tendenciák és törekvések a nevelésben – a büntetés végrehajtása során. Módszertani Füzetek, 1989. 4. 2.*

³⁵ Huszár L.: i. m. 63.

³⁶ Forgács J.: *Merre tart a nevelés? A nevelői profil vizsgálata. Börtönügyi Szemle, 2012. 1. 63-72.*

így nem véletlen, hogy a képzés hangsúlyosabb a biztonsági ismeretek és a gyakorlat terén. Ebből következik, hogy a polgári diplomával rendelkező leendő nevelők speciális büntetés-végrehajtási képzése számukra teljesen új területekre, a biztonsági ismeretekre és a gyakorlati képzésre koncentrálnak leginkább. A képzés második szintjét, a büntetés-végrehajtási szakvizsga tananyagrendszerét vizsgálva megállapítható, hogy a biztonsági ismeretek dominanciája kiegészül a jog, a pszichológia és a pedagógia speciális témaköreivel. A szakmai képzésben részt vevő munkatársak már ebben a korai időszakban a biztonsági és jogi tevékenység hegemoniájával találkoznak, mindeközben megtapasztalják azt a fajta kettősséget, hogy létezik a büntetés-végrehajtásnak egy domináns (biztonsági) és egy szubmisszív (nevelési) oldala.

A belső képzésünk két pillére a BVOK és a Nemzeti és Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának (továbbiakban: NKE RTK) Büntetés-végrehajtási Tanszéke (továbbiakban: Bv. Tanszék). A Bv. Tanszékre felvételt nyert hallgatók a 14 hetes alapképzést követően, próbaidejüket letöltve minimálisan egyéves tiszthelyettesi munkaviszonnyal rendelkeznek, így a büntetés-végrehajtási biztonságban, gyakorlatban alapvető jártasságot szereztek. A Bv. Tanszék tananyagrendszerét vizsgálva megállapítható, hogy a végzett hallgatók ismereteiben a jog dominál, a megközelítőleg egyenlő mértékben jelen lévő biztonsági, gyakorlati tantárgyakkal szemben. A neveléstudományi, pszichológiai és egyéb humán tárgyak kisebb hangsúlyt kapnak a képzés folyamán.

A szakmai képzés két típusát tekintve szembevetendő, hogy a *jogi és biztonsági tárgyak hegemoniája* kendőzetlenül a szakma és az intézetek elvárásait tükrözik, az üzenet egyértelmű: a képzésben végzett tisztek és tiszthelyettesek leginkább a jogi, biztonsági és gyakorlati ismereteikkel tudnak érvényesülni. Ennek következménye, hogy a *humán értékeket közvetítő tantárgyak és az azokhoz kapcsolódó speciális tudás háttérbe szorulnak a valós büntetés-végrehajtási kompetenciakörben.*

3. A fegyőr-szubkultúra

A fegyőr³⁷ a fogvatartottakkal és a munkatársaival együtt töltött évek során automatikusan átvesz bizonyos értékeket, előítéleteket, szokásokat, azonosulva velük sajátjaként éli meg őket, mindemellett magáévá teszi a börtön formális és informális szokásait, törvényeit is. A fegyőr-szubkultúra önmagából is kitermelt bizonyos értékeket, hiteket, melyeket az amerikai szakirodalom összefoglaló néven „*The Staff Code*”-ként, a személyzet „belső” törvényeként említi. A törvények íratlan szabályok, melyek arról tanúskodnak, hogy az amerikai börtönökben sincs egyetértés a „jó munkavégzéssel” kapcsolatban, így lehetséges az, hogy a munkatársak egymásra hatása erősebb, mint a tanult szakma, melyet például az alábbiak is alátámasztanak:

- „ 1. Csak akkor tudod, hogy mi van, ha voltál bent.
2. Biztosítsd be magad!
3. A raboktól is lehet informálódni, csak tudni kell a módját.
4. Ne hagyd magad megvezetni!
5. Légy gyanakvó!

³⁷ A fegyőr legszűkebb értelmezése: közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkozó, a biztonsági területen dolgozó munkatárs.

6. Légy lojális a csapatodhoz!
8. Vigyázz magadra!
9. Fő a nyugalom!
10. A főnökség át fog cseszni!
11. Ne hallgass a szociális munkásokra!
12. Csak annyit dolgozz, amennyiért megfizetnek.”³⁸

A magyar „staff-code” több szempontból hasonlít a már előbb hivatkozott Bowker által leírtakra:

1. Légy lojális a rendszerhez és a munkatársaidhoz!
*„Két külön oldalon állunk, aki lepaktál a zsványokkal, az közülük tartozik.”
 „Ne hagyd, hogy a rabok befolyásoljanak, és kijátszanak a kollégáid ellen.”*
2. Légy határozott!
„Soha ne lássák rajtad, hogy bizonytalan vagy. Ha nem vagy határozott, azt észreveszik, és kihasználják.”
3. A rabokat nem kell szeretni!
„A nevelő dolga, hogy dédelgesse őket.”
4. Légy kemény és férfias!
„A rabok az észet és az erőt tudják csak értékelni.”
5. Légy gyanakvó!
„Ne hagyd, hogy a zsvány megvezessen, légy résen, mert ő csak erre vár!”
6. Légy körültekintő, és vigyázz magadra!
„Nekik semmi más dolguk nincs a nap 24 órájában, mint hogy téged figyeljenek.”

Bowker a személyzet munkájának három alappilléret emeli ki, mely a fent leírtak összegzéseként értelmezhető, és megegyezik a magyar börtönökben szerzett tapasztalatokkal: „Az első és legfontosabb feladat a biztonságra törekvés és a fogvatartottak folyamatos kontroll alatt tartása. A második alappillér, hogy a személyzetnek minden esetben meg kell tartania a szociális távolságot a raboktól. A harmadik alappillér, hogy a személyzet tagjainak keménynek és »dörzsöltnek« kell lenniük, hogy kellőképpen dominálni tudják a rabokat. A megfelelő tudás birtokosa tökéletesen ismeri a börtönéletet, kellőképpen tájékozott a szervezet formális és informális szabályrendszerében.”³⁹

A magyarországi viszonyokat vizsgálva megállapítható, hogy a fegyőr-szubkultúrára ható elemek jellegükből adódóan a *felügyelői állomány* szerepfelfogásában, értékrendszerében, általános attitűdjében mutathatóak ki leginkább. A nevelő feladataihoz tartozó humán értékeket nem fogadta be a fegyőr-szubkultúra. A szakadék, mely a nevelés gyakorlati művelői és a biztonság területén dolgozó szakemberek között van, leginkább ezzel magyarázható.

A fentiekben röviden vázolt három tényező: szakmai fejlődésünk története, az évtizedek során változó képzésünk rendszere/tematikája és a büntetés-végrehajtásra jellemző fegyőr-szubkultúra témája méltatlanul elhanyagolt terület, ezért szívesen ajánlom a börtönügy iránt érdeklődő kutatók figyelmébe.

³⁸ Bowker, L. H.: Corrections. The science and the art. Milwaukee. University of Wisconsin, 1982. 179.

³⁹ Bowker, L. H.: i. m. 177.

A nevelő mint különböző szakmai értékek ütközőpontja

Megítélésem szerint a nevelői szerep változásainak alakulása megtestesíti a büntetés-végrehajtás újkori történelmét. A treatment ideológia gyakorlati elemeinek hatásaként a nevelő feladataiba beépült egyfajta *terápiás irányultság*, pontosabban az erre ható elvárás. A nevelőnek kiemelt szerepe van a fogvatartott megismerésében, a problémák kezelésében, melyek főképp a bezártságból, megfosztottságból adódó krízisszerű helyzetek megelőzését és megoldását jelentik. A nevelői megismeréshez szorosan kapcsolódik az írásos véleményalkotás, az egyéni vélemények elkészítése, a nevelő gyakran ad tanácsot családi viszályokban, zárkán belüli problémák feszültségek megoldásában. A pedagógiai hagyományokra épülve a nevelő bizonyos szempontból *pedagógus* is, hiszen gyakran használja a pedagógia eszköztársát a csoportjába tartozó elítéltek magatartásának befolyásolására, szükség esetén jutalmaz, fenyít. A jó nevelő csoportot épít, másort szervez, gondozza a faliújságot, könyvtárba viszi az elítélteket, ellenőrzi a zárka tisztaságát, az egyéni ápoltságot, kapcsolatot tart a munkáltatókkal. A nevelő tevékenységi körének része egyfajta *szociális munka* is: önkormányzatokkal levelezik, hajléktalanoknak szállást keres, társadalombiztosítási ügyeket intéz; a fogvatartott pártfogójával építhet kapcsolatot, szabadulás utáni rabsegélyt intéz; megkeresi az ismeretlen helyre szállított anyát, apát, terhes feleséget; felhívja a gyámügyi hatóságot, láthatást intéz a fogvatartott intézetben nevelkedő gyermekeivel. A börtönön belül a nevelő kér tájékoztatást a fogvatartottak pénzügyeit, újabb büntetőügyeit illetően, és intézkedik a kapcsolattartásra (látogatás, csomagküldés, telefonálás stb.) vonatkozóan.

Napjainkban a nevelés hatékonyságának kritériumai nem tisztultak le, nem fogalmazódtak meg azon értékek sem, melyek mentén a nevelői tevékenységet sikeresnek tekinthetjük, ezért a nevelő munkájának egyik legfontosabb mércéje a jogszabályok és az ahhoz köthető határidők maximális betartása. Ez a fajta szemlélet teremtette meg annak igényét, hogy a nevelő büntetés-végrehajtási *hivatalnokként* is működjön, melyről leginkább a fogvatartottokról készült feljegyzések tanúskodnak. A tipikus nevelői feljegyzések évtizedek óta hasonló mondatokat, kifejezéseket tartalmaznak, mögöttük nincs valós vélemény, és nem szolgálnak bizonyítékul arra vonatkozóan, hogy írójuk valóban megismerte a fogvatartottat, mint azt az alábbi példa is mutatja: „*Nevezett 2008. április 17-én fogadtuk be intézetünkbe, rendőri elővezetést követően. Bűncselekménye rablás btt., melyért 3 év 6 hónap börtönben töltendő szabadságvesztésre ítélte a bíróság. Munkáltatása folyamatos az intézetünk konyháján. Befogadását követően zárkatársai közé beilleszkedett. Kapcsolattartása rendszeres feleségével és kk. gyermekével. Szabadulását követően családjához kíván visszatérni. A szabadságvesztésének ideje alatt 3 alkalommal jutalmaztuk jó munkavégzéséért, fenyíteni nem kellett.*”

Nem beszélhetnénk értékek ütközéséről, ha csak a fentebb vázolt négyféle elvárás érvényesülne a nevelő tevékenységével kapcsolatban. Nem kerülheti el az sem a figyelmünket, hogy a nevelői szerep önmagába foglalja mindazon elemeket, melyek a büntetés-végrehajtáson belül meghúzódó értékkonfliktust idézték elő. Szakmánk fejlődéstörténetéből következik, hogy az erős alá-, fölrendeltségen alapuló katonai rendszerünk nem igényli és tulajdonképpen nem is támogatja a nevelő döntési szabadságát, melynek hiánya a mindennapi élet során szakmai diszkomforthoz vezethet. Ezt a tételt kissé árnyalva, de mégis azt kiegészítve elmondható, hogy a 60-as

évek *paternalista szemlélete*⁴⁰ a pedagógia hatásrendszerével kiegészülve a mai napig megtalálható a büntetés-végrehajtási nevelés értelmezésében. Szintén ezen időszak szellemiségére utal az a tény, hogy heves viták és egyéb alternatív javaslatok ellenére a 60-as évek eleje óta az orosz „voszpítátyel” magyar fordítását – nevelő – használjuk e tevékenység megjelölésére, mely feladatkörét tekintve is a szovjet minta alkalmazását követi. A szakmai fejlődés során megfogalmazódott hivatalnok szerep csak az egyik a nevelő ezer arca közül, mégis ez az a tevékenység, mellyel a nevelők leginkább jellemzik saját magukat is. Míg *munkájuk egyik legfontosabb mércéje a jogszabályok és az ahhoz köthető határidők maximális betartása*, addig ne csodálkozzunk, hogy igen erős külső illetve belső igénnyel találkozhatunk arra vonatkozóan, hogy jellemzően hivatalnokként működjenek. A nevelői feladatrendszer jellemző ellentmondások sorából nem hagyható ki a szakmai kompetencia kérdése: „*A nevelő a tőle leginkább elvárt szakterület-specifikus jogi ismereteknek kevésbé van birtokában, és ez akadály lehet szakmai magabiztosságának és határozottságának, mely a kutatás*⁴¹ *szerint leginkább elvárt tulajdonságként jelenik meg.*”⁴²

A nevelői szerep ellentmondásossága leginkább ott érhető tetten, hogy segítőként is át kell vennie a felügyelőkre jellemző magatartásmintákat, továbbá meg kell felelnie a rendszer által közvetített értékeknek és elvárásoknak, így a fegyőr-szubkultúra a felügyelőkéhez hasonlóan érvényre jut a nevelő szerepmegvalósításában is. A nevelői csoport sajátos feladataiból adódóan *több szempontból kirekesztett helyzetű*. Mivel a nevelő a büntetés-végrehajtás dolgozója (nem iskolában, nevelőotthonban tevékenykedik), nem lehet tagja a pedagógus társadalomnak és szociális munkásnak sem tekinthető. A börtönben végzett speciális feladatai miatt *az „igazi fegyőrök” közé sem tartozhat, mivel a nevelő feladataihoz köthető humán értékeket nem fogadja magába a fegyőr-szubkultúra.*

A terápia már megkezdődött

Csak a csillagok szerencsés együttállásával magyarázható az a tény, hogy több szinten is felgyorsultak azon törekvések, melyek napjaik büntetés-végrehajtási rendszerének tényleges racionalizációját és modernizációját tűzték ki célul. Szintén a véletlennek köszönhető, hogy a törekvések iránya egybecseng az általam is fontosnak tartott megoldási csomópontokkal.

Kiemelten fontos területre irányul a 2012 decemberében kezdődött és 24 hónapon át tartó TÁMOP 5.6.3. *kiemelt projekt*,⁴³ melynek részeként lehetőség nyílik az egyes szakmai csoportok együttműködési hatékonyságának vizsgálatára és a büntetés-végrehajtás személyi állomány általános attitűd, motivációs és sajátos belső presztízrendszerének feltárására.⁴⁴ A program megvalósíthatósági tanulmánya tartalmazza a kutatás szakaszait, melynek első állomása a büntetés-végrehajtás személyi állomá-

⁴⁰ A nevelés kulcsfogalomként tükrözte a korszakra jellemző viszonyrendszert, mely a hatalom és a bűnöző között fennállt, utalva a szülő-gyerek, illetve a tanár-diák viszonyra.

⁴¹ 2011-ben az NKE RTK Bv. Tanszékének hallgatói közreműködésével – 18 intézetben 350 munkatárs megkérdezésével – lezajlott kutatás.

⁴² Forgács J.: i. m. 71

⁴³ „A fogvatartottak többszakos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és intenzív utógondozási modellje” elnevezésű kiemelt projekt

⁴⁴ Schuckertné Szabó Cs.: Dialógus a büntetés-végrehajtás humán erő-fejlesztéséről mint a szervezetfejlesztés lehetőségéről. Börtönügyi Szemle, 2012. 4. 20-33.

nyát, valamint a szervezeti diszfunkciókat érintő *hazai és nemzetközi tudományos eredmények feldolgozása*. Továbbiakban a vizsgálat tárgyát képezi a kelet-európai országok rendszerváltás utáni útkeresésének, szervezeti alternatíváinak feltérképezése. A kutatás második szakaszának célja az egyes szakterületek és állománycsoportok közti törésvonalak jellemzőinek, egymásra gyakorolt hatásának feltárása *fókuszcsoportos interjúk* segítségével. A kutatás harmadik lépcsőjében a fókuszcsoportos interjúkra alapozva egy *országos reprezentatív felmérés* készül. A felméréssel párhuzamosan – a fókuszcsoportos interjúk és az egyes országok megoldási alternatívájának elemzését, kiértékelését figyelembe véve – *kísérleti modellkörletek* segítségével vizsgálja a kutatás azok gyakorlati megvalósulásának eredményességét.

Jelenleg is zajlik a gyakorlati szakmai munkát támogató „*Nevelés, kezelés módszertani gyűjteménye*” című kiadvány szerkesztése, mely alapját képezhetné a nevelési szakterület egységes működésének. A szakma már régóta igényli, egy ún. *itiner*⁴⁵ kidolgozását és bevezetését, mely megoldaná a szakterület napi gyakorlathoz köthető problémáit. Úgy vélem, hogy legnagyobb segítséget egy valóban új, jellemzően nem elméleti, hanem gyakorlati elemeket tartalmazó anyag adhat a nevelési szakembereknek.

A gyakorlati elemekhez köthető tartalmak:

- ki kell dolgozni az egyéni kockázatfelmérés módszerét, és hozzá kell rendelni a megfelelő kezelést;
- össze kell gyűjteni a jellemző ügymeneteket (befogadás, szabadulás, szakterületi véleményezést igénylő bv. ügyek, fegyelmi eljárás, jutalmazás folyamata stb.), ahol lehet, a leíráshoz modellszerű ábrákat kell alkalmazni;
- egységes tesztek, kérdőíveket és értékelési rendszert kell kidolgozni;
- össze kell gyűjteni a nevelők számára nehezen kezelhető problémás helyzeteket (pl. krízishelyzetek, zárkán belüli konfliktus), és megoldási javaslatokkal kell élni;
- meg kell határozni a nevelői gyakorlat során alkalmazható módszereket (pl. ajánlott és kerülendő gyakorlatok az egyéni meghallgatás és csoportvezetés során).

Időközben megkezdődött az *új Bv. kódex* koncepciójának kidolgozása, melynek a legfontosabb feladata lenne annak a törekvésnek az újraértelmezése, hogy miként járulhat hozzá hatékonyan a büntetés-végrehajtás a szabadságvesztés céljának megvalósulásához. Fel kell ismernünk, hogy a jelenlegi rendszerünk a szükséges eszközök birtokában sem képes meggyőzően ellátni vállalt feladatát. Ennek egyik oka a szakterületek széttagoltságában, a köztük áramló információ megrekedésében keresendő (nincs globális szemlélet, hanem mindenki saját szakterületét szolgálja). A szakterületek széttagoltságának velejárója a fogvatartottról kialakuló hiányos kép, mely alkalmatlan arra, hogy prognosztizáljuk, majd megelőzzünk az intézetben belüli eseményeket és hogy a legmegfelelőbb módszerekkel, illetve programokkal támogassuk a sikeres visszailleszkedést.

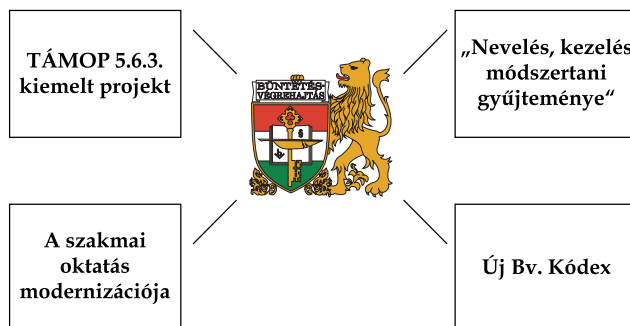
Jelenleg nem rendelkezünk arra vonatkozó mérésekkel és adatokkal, hogy a szabadságvesztését megkezdő fogvatartott milyen visszaesési kockázatot hordoz, azt sem mérjük, hogy a fogvatartás során a visszaesési kockázata mely irány-

⁴⁵ Szakmai útmutató

ba változik. Ennek következménye, hogy szakembereink tevékenységét, egyes szabadságvesztés-büntetést végrehajtó intézetek és maga a büntetés-végrehajtás hatékony működését sem tudjuk az elérendő cél szempontjából értékelni.⁴⁶ Az elítéltek magatartására vonatkozó szakmai szemlélet is át kell helyeznünk egy új-fajta értelmezési keretbe, ahol nem elégedhetünk meg azzal, hogy a fogvatartott betartja az intézet szabályait, hanem el kell várnunk az egyén hathatós együttműködését a kötelező és a szabadon választható reintegrációs programokban.

A megismerés kiemelten fontos időszakában alkalmazott módszereink esetlege-
sek (legtöbbször intézet-, szakember- és helyzetfüggőek), a befogadás során megszer-
zett információ felhasználása strukturálatlan, a megállapított szükségletekre – igen
gyakran – semmilyen válasszal nem él rendszerünk. A szabadságvesztés végrehajtá-
sa során az elítélt intézeten belüli életére ható szakterületek egymástól elszigetelve te-
vékenykednek. Az oktatásban-képzésben részt vevő szakemberek, a munkáltatás fe-
lelősei, a körleten szolgálatot teljesítő felügyelők és a nevelők információcseréje egyéni
döntéseken alapul, ezért az elítéltről készült vélemények szakmai sablonokat igen, de
valós megismerésen alapuló szakmai megállapításokat nem tartalmaznak.

A fentiek alapján az új Bv. kódex feladata, hogy a vonatkozó jogszabályok
megalkotásával támogassa egy új szemléletű egységes osztályozási és kezelési
rendszer kialakítását, mely a büntetés megkezdésétől a befejezéséig végigkíséri
az elítéltet, megfelelő információval szolgálva a szabadságvesztés alatti és a sza-
badulást követő jogkövető magatartásra vonatkozóan.

Immáron három éve zajlik az a komplex belügyi-rendészeti oktatás többszin-
tű modernizálását megcélzó program, mely a közeljövőben a büntetés-végrehajtás
szakképzési, továbbképzési és felsőoktatási rendszerének teljes átalakulását ered-
ményezi majd. Mindhárom képzési formára jellemző, hogy a korábbiaktól eltérő
struktúra és vezérlőelvek mentén határozza meg azok működését. Az egy irányba
mutató, rendszerközpontú szemlélet bizonyítéka az a fajta elvárás, hogy a jövő be-
lügyi oktatása egységes szerkezetben, moduláris rendszerben működjön, és bizto-
sítsa az átjárhatóságot a különböző rendvédelmi szervek között. Nagy hangsúllyal
és kiemelt szereppel bír a képzés egészét tekintve a gyakorlatorientáltságra való
törekvés. A *szakmai oktatás modernizációja* első lépcsőben a szakképzésünk rendsze-

⁴⁶ A jelenleg a rendkívüli események bekövetkezésének gyakoriságából következtetünk egy adott intézet megfelelő működésére.

rét⁴⁷ érintette. A jövő *büntetés-végrehajtási szakképzése* az alapvető törekvéseken túl az informatikai oktatás és az idegen nyelv oktatása mellett a fizikai erőnlét fejlesztését tűzte ki célul. A több modulon keresztül tartó tanulási és munkahelyi szocializációs folyamat rendszere – mely több mint ezer tanóra⁴⁸ teljesítését igényli – az *őri* minősítéstől a *felügyelői* szintre vezeti át a frissen felszerelőt.

Ez év elején a belügyminiszter jóváhagyta a belügyi továbbképzési rendeletet,⁴⁹ mellyel egy önálló, csaknem százezer főt mozgató rendszernek lesz letéteményese a Belügyminisztérium Oktatási, Képzési és Tudományszervezési Főigazgatósága. Bár még csak a megállapodások és a keretszerződések megkötésének szintjén⁵⁰ tart a *belügyi szervek hivatásos állományú tagjait érintő továbbképzés fejlesztése*, már most körvonalazódik a szándék, miszerint a jelenleg is működő központi rendészeti és vezetői továbbképzéseken kívül több nagyhírű, jogi és bölcsész tudományi karral rendelkező egyetemet vonnának be a továbbképzés rendszerébe. A személyzet felkészítésében kiemelt szempontként jelenik meg a magas szintű elméleti és gyakorlati ismeretek átadása mellett, hogy a képzésben részt vevő állományi tag feleljen meg az alapvető *szakmaetikai* elvárásoknak is.

A Rendőrtiszti Főiskola 40 éves működését követően 2012. január 1-jén betagozódott a *Nemzeti Közszerződés Egyetembe*, annak Rendészettudományi Karaként működve tovább. Tényleges strukturális és minőségi változás a Bv. Tanszék új felvételis hallgatói életében a 2013/14-es tanévtől lesz érzékelhető. A felsőoktatás szintjén is megjelenő átjárhatóságra való törekvés e helyütt is a moduláris képzésben nyilvánul meg. Az „egyetemi képzés közös modulja” új vonásként differenciált társadalomtudományi ismereteket⁵¹ emel be a rendszerbe, melyek további specializációja a „rendészeti modulban”⁵² figyelhető meg. Mindez hatékonyan szolgálja annak igényét, hogy az elméleti és gyakorlati ismeretek túl a leendő tisztek szakmaetikai és kommunikációs készségei is fejlődjenek.

Zárszó

Úgy vélem, hogy a nevelési szakterület égető problémája csak egyik tünete annak a jelenleg fennálló helyzetnek, melynek megoldása az egész büntetés-végrehajtási szervezet „gyógyítását” igényelné. Okuljunk elődeink példáján, mivel már a 80-as években felismerték az alapvető problémákat: egy szervezet célja csak akkor juthat érvényre, ha a *hatások egységes rendszerbe szerveződnek* (Modellkörlet-kísérletek); időszakonként át kell tekinteni a szakterületek eddigi történetét, jelenlegi státusát, a szükséges módosításokkal *fel kell vázolni a jövőképet, és ahhoz igazítva kell meghatározni az elsődleges feladatokat* (Nevelés fejlesztési koncepciója). Mindeközben arról sem szabad elfeledkezni,

⁴⁷ 1282/2010. (XII. 15.) kormányhatározat

⁴⁸ Míg a jelenlegi rendszerben 448 óra elég, az új rendszer már 1 225 órás képzéshez köti a felügyelői beosztás megkezdését.

⁴⁹ 2/2013 (I. 30.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek hivatásos állományú tagjainak továbbképzési és vezetőképzési rendszeréről, valamint a rendészeti utánpótlási és vezetői adatbankról

⁵⁰ http://www.hirado.hu/Hirek/2013/01/30/12/Kilenc_egyetemmel_mukodik_egyutt_az_NKE.aspx (2013.01.30)

⁵¹ Etikett és protokoll, kommunikáció és retorika, magatartástudományi alapismeretek

⁵² Pl. rendészeti etika, rendészeti kommunikáció, rendészeti vezetés

hogy az egyik legfontosabb törekvés a célhoz igazított *megfelelő módszerek kiválasztása* (A treatment szemlélet megjelenése). Természetesen tanulnunk kell a korszakra jellemző téves elképzelésekből is: valójában a részterületek reformjával nem hathatunk az egész szervezet működésére, mivel egymástól időben és szakmai térben is távol eső törekvésekkel csak alacsonyabb hatékonyság érhető el. A megoldások keresésekor figyelembe kell venni az ez idáig feltáratlan területeket, melyek nem elhanyagolható mértékben felelősek a jelenlegi helyzet kialakulásáért és konzerválódásáért. Éppen ezért szükséges a *fegyőr-szubkultúra hatásrendszerének vizsgálata* és a büntetés-végrehajtási *oktatásban rejlő csapdák azonosítása*. Szem előtt kell tartanunk munkánk során, hogy szervezetünk ideológiai/elméleti hátterét nagyban befolyásolta és befolyásolja a mindenkori társadalmi-gazdasági-politikai háromszög, ezért a *gyakorlati területnek az elméletnél nagyobb teret kell biztosítanunk*. Ha ezt nem tesszük meg, akkor továbbra is igaz lesz az állítás: a nevelők komplex feladatrendszerét formális tevékenységek sokasága uralja, mely a mindennapi gyakorlattal (és elvárással) ellentétben áll, ezért munkájukat esetenként súlytalannak és feleslegesnek érezhetik.⁵³

Témaválasztásommal arra a feladatra vállalkoztam, hogy a jelenlegi helyzet kialakulásához vezető utat és az azért felelős – még fel nem tárt – okokat kutassam. A fentiekben röviden vázolt probléma felvetésével ahhoz szeretnék hozzájárulni, hogy megtaláljuk azokat a közös pontokat és értékeket, amelyeket mindenki el tud fogadni, és azokat hatékonyan képes felhasználni annak érdekében, hogy a szabadságvesztés-büntetés célja és annak elérése valós tartalommal legyen kitölthető.

Felhasznált irodalmak

- A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója. Módszertani Füzetek, 1984. 1. 1-20.
- Borics Gyula: Tendenciák és törekvések a nevelésben – a büntetés-végrehajtás során. Módszertani Füzetek, 1989. 4. 1-13.
- Bowker, Lee H.: Corrections. The science and the art. Milwaukee, University of Wisconsin, 1982.
- Forgács Judit: Merre tart a nevelés? A nevelői profil vizsgálata. Börtönügyi Szemle, 2012. 1. 63-72.
- Frank Tibor – Módos Tamás: Bízató tapasztalatok a körletek egységes irányításában. Módszertani Füzetek, 1987. 2. 9-12.
- Huszár László: Medikális modell. A treatment /nevelés történeti áttekintése. Börtönügyi Szemle, 1997. 3. 63-70.
- Kiszely Pál: A körletek belső életének egységes irányítása. Módszertani Füzetek, 1982. 2. 18-23.
- Módos Tamás: A koncepció kiinduló alapjai. Módszertani füzetek, 1984. 1. 33-35.
- Schuckertné Szabó Csilla: Dialógus a büntetés-végrehajtás humánerő-fejlesztéséről mint a szervezetfejlesztés lehetőségeiről. Börtönügyi Szemle, 2012. 4. 20-32.
- Vincze Tamás: Az elítéltek nevelésének helyzete, a továbblépés lehetőségei. Módszertani Füzetek, 1982. 2. 3-13.
- Zeller István: A biztonság és a nevelés problémája. Módszertani Füzetek, 1985. 3. 23-26.
- http://www.hirado.hu/Hirek/2013/01/30/12/Kilenc_egyetemmel_mukodik_egyutt_az_NKE.aspx

⁵³ Forgács J.: i. m. 71.

Fliegauf Gergely

A magyar büntetés-végrehajtás kábítószerügyi kihívásai: az ártalomcsökkentés, a Klonazepám-probléma, a Magdolna-negyed jelenség és a kortárs tanácsadás

Jelen cikkben négy témáról esik szó: az ártalomcsökkentés rendszerelméleti megközelítéséről, a Klonazepám-probléma kihívásairól, egy budapesti tűcsereprogram és a magyar börtönpopuláció közötti kapcsolatról, valamint a kortárs tanácsadásról. A cikk alapját a 2012-es Kriminálexpón elhangzott előadás, továbbá a Kábítószerügyi Koordinációs Bizottság 2012. decemberi ülése elé tárt néhány adat és probléma képezi. Ez a cikk – többek között – egy, a hazai büntetés-végrehajtásban megvalósítható módszer koncepcióját vázolja fel. A kortárs tanácsadásról szóló részben elsősorban egy tavalyi, Milánóban megtartott konferencián elhangzott előadásokra támaszkodunk.

Nagyon fontos, hogy a börtönben különbséget kell tenni a biztonság és a bent tartózkodó személyek biztonságérzete között. A biztonságérzet axiomatikusan alacsony addig, amíg az adott börtönben markáns kábítószer-problémával kell szembesülni nap mint nap. Alapvető emberi jogi követelmény, hogy a kinti és a benti világ egészségügyi kezelési rendszerének meg kell felelnie egymásnak. Az ártalomcsökkentő szolgáltatások hazánkban jelenleg többékevésbé elérhetők a külvilágban, a börtönben azonban jogszabályi akadályok hátráltatják az ártalomcsökkentés egyes elemeinek érvényesülését; ezekre is, igaz nem teljes alapossággal, igyekszünk rámutatni.

1. Néhány gondolat a börtön és a kábítószer kapcsolatáról

Nemzetközi szinten a börtönök belső világa akkor kezdett jelentősen átalakulni, amikor kábítószer-fogyasztók, majd kábítószer-kereskedők kerültek a rácsok mögé. Ez a folyamat a múlt század hatvanas éveinek elején vette kezdetét, amikor érvénybe lépett az ENSZ Egységes Kábítószer Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény), amit 1961. március 30-án New York-ban hirdettek ki, s amelyet az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel ratifikált hazánk. Abban az időszakban térségünk és Európa nyugati felének kábítószer-problémája még merőben különbözött egymástól. Ennek köszönhető, hogy ami Nyugat-Európában már harminc esztendővel ezelőtt jelentkezett, az éppen most bontakozik ki nálunk. Az a nagy horderejű kábítószerügyi-bűnügyi változás, ami nyugaton a hatvanas évek közepén következett be, nálunk csak a rendszerváltás után vehette kezdetét. Abban az időben, amikor a magyar bv. kódex keletkezett (a 70-es évek végén), nyugaton már komolyabb publikációk¹ jelentek meg a börtönbeli kábítószerügyi problémákról.

¹ A részleteket lásd egy korábbi publikációmban: Fliegauf Gergely (2013): *Mi történt Goffman után? Pönológiai szemelvények a hetvenes évek amerikai kutatási eredményeiből.* Börtönügyi Szemle, 1. 33-46. o.

Az Egyezmény 36. és 38. cikke már egy 1972-es módosítás alapján² érinti a börtönt. A 38. cikk 2. bekezdése a következőképpen szól: „A Felek lehetőség szerint segítik a kábítószer-élvező személyek kezelésére, utógondozására, rehabilitációjára és társadalmi reintegrációjának előmozdítására szolgáló szakszemélyzet kiképzését.” Ezzel függ össze a 36. cikk 1. bekezdésének b. pontja: „...amikor ezeket a bűncselekményeket kábítószer-élvezők követik el, a Felek úgy is rendelkezhetnek, hogy a 38. cikk (1) bekezdésével összhangban az elítélés vagy büntetés helyett, vagy amellet a bűncselekmény elkövetőjével szemben egyéb intézkedéseket foganatosítanak, például kezelést, nevelést, utógondozást, illetve rehabilitációt rendelnek el, vagy előmozdítják az illetőnek a társadalomba való újbóli beilleszkedését.”

A fenti két idézet tehát elviekben már a hetvenes évek elején prevenció-, rehabilitáció- és ártalomcsökkentés-központúvá tette a büntetés-végrehajtási intézetekben a kábítószer-probléma elleni fellépést. Érdemes azonban megfigyelni, hogy a 38. cikkben megjelenik az elterelés ideológiája is.

Mindazonáltal a kábítószer-problémával szembesülő személyek valamilyen úton-módon mégiscsak a börtönökbe kerültek, és ott találkoztak a náluk markánsabban bűnöző életvitelt folytató személyekkel, és a részükről fenyegetésre, erőszakra számíthattak. Ez a tény a mai napig a kábítószerügyi szakma egyik fő aggodalma. Ne feledkezzünk meg azonban a másik oldalról sem! A kábítószer is bekerült a börtönökbe, és olyan személyek is a drog közelébe kerültek, akik addig csupán bűnözői életmódot folytattak. A drog börtönbeli megjelenése tehát kétféle másodlagos devianciát szült: drogossá tette a bűnözőket és bűnözőkké a drogosokat.

A másik érdekes jelenség a börtön és a drog viszonylatában a hatóságokkal, illetve a kutatókkal való speciális kapcsolat. A kriminológiai kutatás fő célja az, hogy megváltoztassa a bűnügyi munkát annak érdekében, hogy a társadalmi deviancia elleni küzdelem hatékonyabbá váljék; ugyanakkor a kriminológiai kutatás arra is törekszik, hogy ábrázolja a devianciát. A bűnöző életvitelű személyek ezeket a célokat nagyon nehezen látják át, általában nem tudnak és nem is akarnak különbséget tenni a hatóságok és a kutatók között. Ennek elsősorban az az oka, hogy a deviáns személyek a szubkultúra részét képezik, míg a hatóságok és a kutatók a többségi társadalom értékei mentén vélekednek a világ dolgairól.

A kriminológia az utóbbi időben az etikai kérdések és a politikai kétségek tárgyalása felé fordult, és eltávolodott az egészségügyi természetű, inkább természettudományos és statisztikai jellegű kutatásoktól (Johnstone 2005). Ennek az lehet az oka, hogy a bűnelkövetők tettei mögött is olyan társadalmi okok és morális döntések állnak, mint a nem bűnelkövető személyek esetében; és hogy néha a bűnüldözés a hatalomgyakorlás eszköze. Ez minden társadalomban előfordul, ezért teljesen általánosnak mondható. Ebből következően a kábítószer-problémával szembesülő fogvatartott másként fog viszonyulni a kutatóhoz, bizonyos tényeket titkolni fog, másokat meg el fog túlozni.

² Lásd: ENSZ (UN) (1961): Single Convention on Narcotic Drugs, 1961, as amended by the 1972 Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs, 1961. – online pdf-verzió, 18. o., http://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf [letöltve: 2013-01-09]

A magyar kutatásokat is ennek fényében kell értelmezni, legyen az kvantitatív módszerű kutatás (Paksi, Arnold 2010), interjúkon és kérdőíven alapuló vizsgálat (Csáki, Márton, Mészáros 2009) vagy tisztán kvalitatív eredmény (Takács 2010). A kutatási megállapítások azonban mindenképpen egyfajta stratégia alapját képezik.

Az első említett kutatás teljes egészében a büntetés-végrehajtás közreműködésével készült, eredményeit azonban szinte lehetetlen a döntés-előkészítésben figyelembe venni. A 2008-ban lezajlott kutatás például megállapítja, hogy börtöneinkben a férfi fogvatartottak 15%-a, a nők 1,2%-a a bent tartózkodás idején is fogyasztott kábítószerrel (Paksi, Arnold 2010, 14). Ez azt jelenti, hogy legalább ilyen arányban kellene lenniük a fogvatartottaknak a kábítószer-prevenációs részlegeken, ha – itt a két feltételnek együttesen kell teljesülnie – (1) hatékonyan működik a befogadási eljárás és a kínálatcsökkentés, továbbá (2) hiszünk a kutatásnak. Hajlamosak vagyunk arra, hogy inkább a kutatásnak ne higgyünk, és azt véljük, hogy jól működnek a prevenációs eszközeink.

A második kutatás – többek között – arra hívja fel a figyelmünket, hogy az interjúalanyok fele „jellemzően használt – nem terápiás jelleggel, esetleg más anyaggal kombinálva – gyógyszerrel. Az említett gyógyszerek a következők: Rivotril (a 15 fő 73 százaléka, azaz a 30 fő 37 százaléka használta vagy használja), Xanax (2 fő említte), Frontin (1 fő), Kodein (1 fő), Noxyron (1 fő), Metadon (2 fő), Leponex (1 fő), Tegretol (2 fő).” (Csáki, Márton, Mészáros 2009, 7)

Itt a legriasztóbb adat az, hogy az interjúk felében találhatunk utalást a nyugtatószerek használatára, továbbá felbukkannak más jellegű szerek is, amelyek talán még a Rivotrilnál is potensebb gyógyszereknek nevezhetők. A kutatás a Budapesti Fegyház és Börtönben zajlott, természetesen a büntetés-végrehajtás közreműködésével, és 2009-ben publikálták. A fenti eredmény világossá teszi, hogy a bv. intézeteken belül az illegitim nyugtatószer-használat jelentős; a publikáció után legalább két súlyos rendkívüli eseményért feltehetőleg a nyugtatószer is felelős volt. (Egyik esetben emberölés történt a Váci Fegyház és Börtönben, a másik esetben pedig önkéntes öngyilkosság a Fiatalkorúak Bv. Intézetében.) A kutatási eredményen kívül és azon felül a tiszthelyettesi állomány is hangsúlyozta a nyugtatószer-használat káros voltát és fokozott veszélyességét.

A harmadik kutatás összefoglalójából kiragadott – a jelen körülmények között még mindig aktuális – csomópontok a következők: a kábítószer-használattal kapcsolatos egészségügyi ellátás minősége intézményfüggő; nem érvényesül a börtönökben a szubsztitúciós kezelési lehetőség; nem egyértelmű, hogy a kábítószer-problémával kezelt személlyel mi fog történni a szabadulás után; valamint a fogvatartottak úgy érzik, hogy kevés információval rendelkeznek a drogokról és a fertőző betegségekről (Takács 2010, 41-42). Meg kell említeni, hogy a felmérés a fertőző betegségek szűrését is problematikusnak tartotta (Takács 2010, 41), a kutatás publikációja óta azonban ez a helyzet javult, hiszen több intézetben zajlott például hepatitisz C szűrés³. A kutatók

³ Lásd: Hepatitisz C-szűrés Állampusztán. <http://www.bvop.hu/?mid=49&cikkid=1879> [letöltve: 2013-01-15]

végül nem kaptak engedélyt, hogy börtönkörnyezetben végezzék el a vizsgálatot, így interjúalanyaik szabadult fogvatartottak voltak. A kutatás végső eredményei össze-
csengtek a fentebb idézett ENSZ-egyezmény tartalmával.

2. Ártalomcsökkentési koncepció a börtönben

A kábítószer-probléma visszaszorítása érdekében általában három stratégia alkalmazható: a kínálat-, a kereslet- és az ártalomcsökkentés. A börtönben ezek az intézkedéscsomagok a következőképpen néznek ki ideális és optimális esetben:

Kínálatcsökkentés

Cél: a börtön kábítószer-mentessége

Módszer: a kábítószer bejutásának megakadályozása, a bekerült kábítószer felderítése, információszerzés, az előtalált kábítószer megsemmisítése

Jellege: biztonsági és operatív jellegű munka

Eszköz: motozás, zárkaellenőrzés, a munkahelyek, a személy- és gépjárműforgalom, a postai küldemények ellenőrzése, szűrés vér- és vizeletminta alapján stb.

Végrehajtó: biztonsági állomány, egészségügyi személyzet

Keresletcsökkentés

Cél: a fogvatartottak kábítószer-fogyasztási igényének csökkentése

Módszer: meggyőzés, pszichoedukáció, csoportos és egyéni foglalkozások, felvilágosítás, prevenció, outreach (segítségnyújtás), konzultáció, tanácsadás

Jellege: nevelési és pszichológiai jellegű munka – civil szervezetek bevonásával

Eszköz: kábítószer-prevenciós részlegek működtetése, az elterelés jogintézménye a börtönben, befogadási eljárás, klasszifikációs adminisztráció stb.

Végrehajtó: nevelői, körletfelügyelői állomány, börtönpszichológus

Ártalomcsökkentés

Cél: a fogvatartottak kábítószer-fogyasztásából eredő egészségügyi, szociális és pszichológiai ártalmak és kockázatok csökkentése

Módszer: felvilágosítás (a fertőző betegségek ügyében is), tanácsadás, konzultáció, outreach (segítségnyújtás)

Jellege: szociális illetve, egészségügyi munka

Eszköz: tűcsere, opioidhelyettesítő kezelés, bleaching kit, Naloxon kit, kondomosztás, tetováló szalon létesítése, alacsonyküszöbű adminisztráció

Végrehajtó: szociális munkás, aki lehetőleg civil szervezet tagja, börtönorvos, ápolók, börtönpszichológus

A fenti három fogalmi körhöz, azok összefüggéseikhez az alábbiakban magyarázatokat fűzünk, majd az ártalomcsökkentés ismérveit részletesen kifejtsük.

Az első drogstratégiai kiindulópont az átfogó beavatkozás elve, ami azt jelenti, hogy a börtönben csak úgy működhet a kábítószer-probléma visszaszorítása hatékonyan, ha mindhárom intézkedés csomag jelen van a rendszerben. Ez azonban még nem elég, mert a programokat össze is kell hangolni, és egymással harmonizálni szükséges. Bármelyik program eltűlése vagy hiánya gondokat okozhat. A balti államokban a kétezres évek elején a kínálatcsökkentésbe vetett eltúlzott és naiv hit eredményezte a fertőző betegségek elterjedését. Hollandiában időközben az etalonnak tekintett kábítószermentes körletek megszűntek, ellenben a börtönökben jelenleg már több GHB⁴-kezelőhelyet alakítottak ki. Svédországban a fiatalok körében nagy gondot jelentett a benzodiazepin-használat, jelesen a Flunitrazepam⁵-visszaélés, ami rendkívüli agressziót eredményezett a fogvatartottak körében (Dåderman 2005), ezért a szert az országban betiltották. (A szerrel kapcsolatos svédországi kutatások nagy részét börtönökben végezték.) Skóciában az egyik leggyakoribb droghalál oka az, hogy a fogvatartottak a börtönből való szabadulás után aranylövessel adagolják túl magukat. A szabadult személyeket gyakran civil szervezetek képviselői várják a börtönök előtt, de ez néha sem a rendőrség, sem a büntetés-végrehajtás támogatását nem élvezzi, a szociális munkásokat egyszerűen elzavarják a helyszínről.

Itt rögtön hadd írjuk le, hogy a magyar börtönökben a kínálat- és a keresletcsökkentés optimálisan működik, azaz az elfogadható hibahatáron belül dolgozunk, azonban a nyugtatószerekkel kapcsolatos probléma részben az ártalomcsökkentési intézkedés csomag szociális munka részének hiányával okolható.

Még két fontos ismerv: a harmonizált drogstratégia minden esetben költséghatékony, azaz az ártalomcsökkentés összességben kevesebb anyagi ráfordításba kerül, mintha nem működne. A másik fontos megjegyzés, hogy az ártalomcsökkentést nem lehet úgy bevezetni a magyar börtönökben, hogy a jogszabályi és a szemléleti változásokat vagy a személyzet képzését megkerülhetnénk.

Ártalomcsökkentési fogalmak

Az ártalomcsökkentési *szociális munka* azt jelenti, hogy bármennyire is úgy tűnik, hogy ez az intézkedés pusztán egészségügyi természetű, mégis támogató szociális munkával végezhető csak hatékonyan. Ilyen munkát egy nevelő nem tud elvégezni. A tevékenység lényege az, hogy a szociális munkások jelen vannak a rendszerben, ismerik a rendszer elemeit, és a munkájukkal semmilyen szempontból nem szankcionálják, de nem is jutalmazták a fogvatartott magatartását. Ez azt jelenti, hogy a szociális munkások csak bizalmi légkörben és elérhető közelségben tudják ellátni a munkájukat, ugyanakkor nem tehetnek javaslatot a fogvatartottak bv. nevelési tervével kapcsolatban. Ez azért van (lenne) így, hogy a fogvatartottak körében is kialakuljon a bizalom a szociális munkások iránt. A fentiek miatt az a legcélszerűbb, ha az ártalomcsökkentési szociális munkát civil szervezetek tagjai látják el – pályázati forrásból.

⁴ Gamma-hidroxi-vajsav, avagy a diszkódrogként elhíresült „Gina”

⁵ A Rivotril hatóanyagához (Klonazepam) rendkívül hasonló, altató hatású nyugtatószer, „rape-drug”

A szociális munkások oszthatják a steril tűket, a fecskendőket és az egyéb parafernáliákat, regisztrálniuk kell a klienseket, valamint kapcsolatot kell velük tartaniuk. Az ilyen jellegű munka egy kisebb intézetben heti egy alkalmat, nagyobb intézetben hetente legfeljebb három alkalmat jelent. Ehhez a munkához elsősorban a kommunikációs sajátságok miatt utcai szociális munkás képzettség és tapasztalat kell, megelőzve a börtönbeli jártasságot. *Erre a gyakorlatra hazánkban nem látunk példát.* Gondolhatjuk azt, hogy ez a megoldás drága, azonban a cikk végén felvázolunk majd egy másik megoldást is (kortárs tanácsadás).

Az ártalomcsökkentési egészségügyi *munka* az ópium szubsztitúciós vagy a kombinált (Suboxone) terápiára terjed ki, azaz arra, hogy a fogvatartottak – törvényben szabályozott módon – Metadonhoz vagy Naloxonhoz jutnak. Ezeket a gyógyszereket csak addiktológus szakorvos adhatja a klienseknek. Ezt a tevékenységet érdemes pszichiátriai és ápolói/nővéri munkával kiegészíteni. A pszichiáter a szerfogyasztás miatt fellépő pszichiátriai és neurológiai problémákkal, az ápoló az esetleges fertőzések elsődleges ellátásával foglalkozik. Ezek a személyek a börtön alkalmazásában állhatnak, azonban a szociális munka jellegű háttér nélkül nem tudják hatékonyan végezni a munkájukat. Az egészségügyi ártalomcsökkentési munka a hazai börtönökben optimálisan működik, hiányzik azonban a támogató szociális munka. Ilyen jellegű munkát – mint írtuk – intézettől függően elegendő heti egy, illetve két-három alkalommal végezni, a tevékenység kiemelkedő jelentőségű az előzetes házakban, továbbá a nők és a fiatalok intézeteiben.

A kábítószer-fogyasztás egyik jellemző oka az, hogy a fogyasztó kikerül egy társas közeg figyelmi köréből. Minden emberi közösségnek van óvó-védő szerepe, azonban az ember szabadságát ezek a közösségek nagyon gyakran korlátozzák is, ezért a deviáns személy kerüli a kapcsolatot az esetleges segítőkkel, vagy nincs is esélye arra, hogy a közelükbe kerüljön. A börtönben is vannak olyan kábítószer-fogyasztók, akik valamilyen ok folytán inkább úgy döntenek, hogy nem jelzik hivatalosan a problémájukat. Őket célozhatja meg az *outreach program*⁶. Arra kellene törekedni, hogy minél több drogfogyasztó akadjon fent a börtönben a szűrésen; azaz a kliensek bevonása a személyzettől is aktivitást követel meg.

Az *intravénás droghasználat* számos kockázatot rejt magában. Ilyen úton terjed a leggyakrabban a hepatitis C fertőzés, valamint a HIV-fertőzés is. A börtön ugyanakkor az intravénás droghasználat szempontjából speciális hely, mert maga a tű és a parafernáliák tiltott tárgyakká minősülnek. Ezért a fogvatartottak sokkal nagyobb hajlandósággal osztják meg egymás között a tűt. A *tűcsereprogram* lényege az, hogy a drog használatához steril tűhöz lehet jutni, ezáltal növelhető a biztonság. A tűcsere ugyanakkor *nem a droghasználat támogatását szolgálja*, hanem a fertőzésveszélyt csökkenti, valamint kifejezetten költséghatékony. A tűvel kapcsolatban meg kell említeni, hogy sajnálatos módon veszélyes a biztonságra, mert támadásra alkalmas eszköz. Hazánkban már történt olyan rendkívüli esemény,

⁶ *out reach* = kinyúlani valamiért

amikor egy körletfelügyelőt túvel szúrtak meg, ez azonban régebben volt, és a nemzetközi tapasztalat is azt mutatja, hogy a börtönökben inkább kihegyezett fogkeféket, kiélezett kanalakat, illetve pengéket használnak támadásra, mellesleg ezek az eszközök is veszélyesek a fertőzések szempontjából.

A *bleaching kit* egy klórtartalmú fertőtlenítő eszköz, amelynek segítségével a zárkán belül lehet fertőtleníteni a drog injekálásához és a tetováláshoz használt eszközöket. Nagy hatékonysággal csökkenti a bakteriális (pl. TBC) fertőzések terjedését, valamint az az előnye, hogy könnyebben osztható, mint a steril tű.

Ópioidtúladagolás esetén adagolható a *Naloxon*, ami akár életet menthet, és önkezüleg is beadható. A hazai börtönökben a Suboxone nevű szer adására is van lehetőség, amelynek két komponense van: az egyik a Bupremorfin, ami ópioidhelyettesítő szer, míg a másik a Naloxon, ami sejti szinten gátolja az ópioidok hatását. A *Naloxon kit-et* a skót börtönökben adhatják oda olyan volt heroinfüggő fogvatartottaknak, akik a börtönben ópioidhelyettesítő kezelést kaptak és a szabadulás előtt állnak, valamint félt, hogy a szabadulás után, kikerülve a régi társas közegükbe, túladagolják magukat. A csomagban a hatóanyagon és a fecskendőn túl egy rövid leírás is található az ópioid-túladagolás tüneteiről, valamint arról, hogy hogyan kell a comb izomzatába beadni az injekciót. Hazánkban a Naloxon kit alkalmazása jelenleg nem indokolt.

A *börtönbeli szexualitás* tabutéma, ami azt jelenti, hogy hivatalos fórumokon ritkán esik szó róla, és a sajtónak is kevés információja van a kérdéskörrel. Ennek ellenére előfordul, és számos más tényező mellett az is lehet a káros hatása, hogy a szexuális úton terjedő betegségek száma megnövekszik. Ezért is ajánlatos a börtönben a *kondomosztás*, de még ennél is fontosabb a fogvatartottak és a személyi állomány felvilágosítása. Ez a beavatkozás nem közvetlenül a kábítószerügyi ártalomcsökkentés része, de egy azt támogató intézkedés lehet. Meg kell említeni, hogy a börtönben a szexualitás jellemzően kényszerítés, erőszak hatására történik. Mind az elkövető, mind az áldozat nagy pszichológiai és szomatikus kockázatot vállal. A börtönben – ahogy az utcán is – az is előfordul, hogy valaki a drog megszerzése érdekében ajánlja fel a szexuális szolgáltatást.

Szintén a kábítószer-problémához csak közvetetten kapcsolódó jelenség a börtönben a tetoválás vagy a testmódosítás. Az általam gyűjtött börtönrajzok nagy részéről sejthető, hogy tetoválásvázlatok, azaz azért készülnek, hogy később esetlegesen egy fogvatartott bőrre kerüljenek. A tetováló tű is terjesztheti a fertőző betegségeket. Egy, a Szegedi Tudományegyetem által nemrég végzett vizsgálat kimutatta, hogy a magyar börtönökben a vizsgált 1 905 fős mintából 15,7%-os arányban módosították a péniszük méretét a fogvatartottak Vazelin-injekcióval (Rosecker és munkatársai 2012). Ez az arány körülbelül 300 személyt jelent! Ésszerű megoldás lehetne a börtönökben – akár próba jelleggel is – legálisan működő tetováló szalonokat létrehozni, ahol ellenőrzött körülmények között tetováltathatnának a fogvatartottak.

Az a fogvatartott, aki az ártalomcsökkentő szolgáltatás kliensévé válik, bizonyos fokú anonimitást kell, hogy élvezzen, annak érdekében, hogy ne kelljen fe-

gyelmi eljárástól vagy büntetőeljárástól tartania. Ezért cserébe szavatolnia kellene, hogy rendszeresen megjelenik a konzultációkon. Ezt jelenti az *alacsonyküszöbű szolgáltatás*, ami számos akadályba ütközik a büntetés-végrehajtás szervezetén belül:

- *intézkedési kényszer*: amennyiben a személyi állomány tagja fegyelemsértést (bódítószer-használat, tiltott tárgy tartása) vagy bűncselekményt (kábitószerrel való visszaélés) észlel, intézkedni köteles;
- *súlyosabb megítélés*: a büntetés-végrehajtási intézet mint helyszín a kábítószerrel visszaélés bűncselekmény egyik minősített esete [Btk. 282/A. § (2) c.];
- *szerepkonfliktus*: a börtön kettős funkciója az izoláció és a rehabilitáció, látványosan mindkettőnek ellentmond az alacsonyküszöbű szolgáltatás;
- *társadalmi reakció*: a társadalom nagy része elítéli a drogfogyasztást, és még nagyobb része előítéletes a fogvatartottakkal szemben; egyik nézet sem konzisztens a börtönbeli alacsonyküszöbű szolgáltatás elvével.

Láthatjuk, hogy a börtönbeli ártalomcsökkentéshez még a magyar társadalom sem nőtt fel igazán, ugyanakkor a büntetés-végrehajtás már régen lépéskényszerben van, hiszen a kábítószer-probléma immár nem csak a reintegrációt, hanem az intézetek biztonságát is fenyegeti, ezért magára társadalomra is veszélyes.

3. Klonazepám-probléma a börtönben

A nyugtatószereknek több formája van, ezek közül az egyik csoportot a benzodiazepinek képezik, amelyeknek egyik fajtája a Klonazepám. A Klonazepám a jelenlegi magyar szabályzás szerint nem minősül kábítószernek [Btk. 286/A. § (2) a-c.].

Nemrégem egy gyógyszerárban jártam, ahol elmondták, hogy egy orvos a gyógyszerészeknél nagyobb mennyiségű nyugtatószert rendelt, mert bűnözők fenyegették meg, akik a gyógyszert a börtönbe akarták csempészni. A történet egyáltalán nem egyedül, ugyanis mindig és mindenhol visszaéltek az emberek a felírható gyógyszerekkel. Egy tiszthelyettől hallottam azt a történetet, amely szerint egy hétfévi napon a felügyeletére bízott körletrészen szinte az összes fogvatartott túladagolta magát nyugtatószerekkel. A fogvatartottak nyugodtak voltak, olyanoknak tűntek, mintha nagyon be lennének rúgva, szinte mozdulni sem tudtak, és a beszédre is alig voltak képesek. Nyilván ez a történet is tartalmazhat torzításokat, de ha csak a fele igaz, már az is jelentős probléma.

A Klonazepám a Rivotril nevű enyhe nyugtatószer hatóanyaga, és ez az a gyógyszer, amellyel a magyar börtönökben a fogvatartottak a leginkább visszaélnek. Rendkívül nehéz erről a szerről írni, mert jelentősen eltérnek egymástól a tudományos tények, valamint a hétköznapi megfigyelések.

Érdeemes összehasonlítani a gyógyszer használatáról szóló hétköznapi vélekedéseket a hivatalos javallatokkal. Ízelítőképpen egy internetes fórumról szedtünk össze pár gondolatot a Klonazepámról:

- kezdetben a gyógyszer nagyon jó hatású, de később, amikor rászoknak, a gyógyszerből egyre többet kell beszédni, és ez az állapot szörnyű;

- néha egyes használók „minden ürüggyel bedobnak egyet”;
- a gyógyszer „bezsibbaszt”, és a bánat csak úgy leperog az emberről;
- hajléktalan alkoholista személyek a gyógyszer kannás borral keverik a nagyobb hatás érdekében, valamint a közgyógyellátást kihasználva a gyógyszerrel kereskednek;
- ópoidelvonási tünetek alatt a gyógyszer hatásos, ugyanis csökkenti a szorongást;
- soha nem múló hátfájalmat mulasztott el a gyógyszer.

A hivatalos tájékoztató szerint a „Klonazepámnak görcsgátló, nyugtató, izomlazító és szorongásoldó hatása van.” A Rivotril tablettát a következő betegségek kezelésére alkalmazzák:

- Epilepszia (csecsemőknél, gyermekeknél és felnőtteknél),
- Szorongásos állapotok és ezekhez kapcsolódó tünetek,
- Pánikbetegség (önmagában vagy konkrét dologtól, helyzettől való irreális félelemmel kísérve).⁷

Láthatjuk, hogy a gyógyszer egészségügyi alkalmazása merőben eltér a vele való visszaéléstől, ami inkább droghasználatra emlékeztet.

Kevés tudományos cikk foglalkozik a Klonazepám és a börtön kapcsolatával, ezért a gyógyszerrel a hétköznapi ismereteket gyűjtjük össze, és ezeket próbáljuk a börtön felől megközelíteni. A következő szempontokat vizsgáljuk: a Klonazepám-túladagolás hatása, a hosszú távú használat hatásai, végül az elvonási tünetek.

Mivel a Rivotril-t a fogvatartottak a börtönben rendszerint túladagolva használják, érdemes áttekinteni a túladagolás tüneteit. Ezek az ismeretek részben közkeletűek, és bárki számára hozzáférhetőek például a Wikipédián, másrészt a hazai börtönökben dolgozó szakszeméllyel, valamint a közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkozó személyi állományi tagokkal történt beszélgetéseken alapszanak.

A leggyakoribb tünet a *zavartság*, ami azt jelenti, hogy az egyén nem tud tájékozódni, emlékezet-kihagyásai vannak, valamint képtelen a figyelmét fókuszálni. Az elbeszélések szerint ezek a tünetek a „berivózott” fogvatartottnál nagyon gyakran előfordulnak, nem emlékeznek arra az időszakra, amikor a gyógyszer hatása alatt álltak, illetve semmilyen eseményre, legyen akár az nagyon erőszakos jellegű önkárosítás, rabtárs ellen elkövetett erőszak vagy a személyzet elleni támadás.

A fogvatartottak körében fellép az *ingerlékenység és a fokozott agresszió* is. Az elbeszélések alapján a fogvatartottak gyakran különösebb okok nélkül egymásnak esnek, és durván összeverekednek. Később a szemtanú fogvatartottak nem tudják elmondani, hogy miért veszett össze a két fél.

Szintén előfordul, hogy a fogvatartottak *másnaposságzerű állapotban vannak*, dülöngélnek, fejfájásra panaszkodnak, szédülnek, össze-vissza beszélnek, vagy nem lehet érteni a beszédüket. Egy elbeszélés szerint a gyógyszer hatása alatt nem lehetett a fogvatartottal kommunikálni, csak hörgött és nyögött. Más alkalommal a pedig úgy viselkedett, mint egy kisgyermek.

⁷ Lásd: <http://www.egeszsegkalauz.hu/keresok/gyogyszer/rivotril-05-mg-tabletta-1440.html> [letöltve: 2013-01-17]

Gyakran megfigyelhető, hogy a fogvatartottak nyugtalanok, és a belső szorongásaik miatt nem tudják korábban tartani a mozgásukat, ezt a tünetegyüttest nevezzük *pszichomotoros agitációnak*. Egy beszámoló szerint egy túladagolt fogvatartott órákon keresztül fel-alá mászkált a zárkájában, miközben fenyegette a rabtársait, és ordibált.

Néha a fogvatartottak *hallucinációkat is átélnek* a gyógyszer hatása alatt. Ennek az az egyik leggyakoribb megnyilvánulása, hogy nem éreznek fájdalmat abban az esetben, amikor nyilvánvalóan fájdalmat kellene érezniük (negatív hallucináció). Egy hazai börtönben történt, hogy egy fogvatartott a gyógyszer hatása alatt addig verte ökölrel a falat, amíg a keze teljesen be nem dagadt, és már képtelen volt az ujjait mozgatni. Ez az állapot rendkívül veszélyes, hiszen egy ilyen mértékben zavart mentális állapotú fogvatartott nagyon nehezen fékezhető meg.

Az egyik legfurcsább jelenség a *paradox reakció*, ami azt jelenti, hogy a Klonazepám ugyan alapvetően nyugtatószer, mégis túladagolva gyakran okoz a börtönben hiperagressziót, súlyos szorongást, esetleg epilepsziászerű rohamot.

Végül pedig nagyon fontos, hogy a Klonazepám-túladagolás önkárosításhoz, sőt öngyilkossági kísérlethez vagy befejezett *öngyilkossághoz is vezethet*, főleg izolált helyzetben és fiatalabb fogvatartottak esetében. Ezt több alkalommal magyar intézetekben is észlelték, azonban a Klonazepám közvetlen hatása nehezen bizonyítható.

Channing és munkatársai (2012, 160-161) számoltak be egy Z nevű, 14 éves lány esetéről, akit egy javítóintézetben helyeztek el. Z-ről jelentették, hogy megtámadja a személyzetet, a fejét a falba veri, és a bútorokra mászik. Ezért az egészségügyi személyzet izomba adott Klonazepám-injekcióval próbálta lenyugtatni, azonban ez több alkalommal nem járt sikerrel. A fogvatartott *fulladási rohamokkal* küzdött, valamint egy zipzárral próbált magában kárt tenni. Amikor a személyzet megpróbálta elvenni tőle a zipzárt, Z a szájába helyezte, és le akarta nyelni. Továbbra is verte a fejét a falba, és a bútorokra mászott. A Klonazepám miatt oxigénhiányos állapot állt be nála, és kórházba kellett szállítani, ahol életmentő beavatkozást kellett rajta végrehajtani. A kórházi kezelésre teljesen amnéziás maradt. Érdemes itt megjegyezni, hogy túladagolás ellenszere egy Flumazenil nevű injekciós gyógyszer, ami blokkolja a benzodiazepineket.

Figyelemre méltó továbbá, hogy a pszichiátriai kezelésben hosszú ideje dolgozók megfigyelték, hogy a benzodiazepinekkel kapcsolatos magatartásminták nagyon hasonlítanak a korábban használt barbiturátok (altatók, nyugtatók) okozta problémákra. Szociológiai értelemben elmondhatjuk tehát, hogy a szedáló és nyugtató szereknek a zárt intézetekben egyfajta funkciója van. Ez a funkció a szerekkel való visszaélés és a kereskedelem. Hamis nézet lenne ezért, ha a jelenség miatt csupán a börtönt vagy a pszichiátriai kezelést hibáztatnánk.

A benzodiazepinek *hosszú távú hatásai* alig különböznek annak fényében, hogy melyik szert használják. Az egyik legjobban körülírt hatás a kognitív károsodás. Ezek között gyakran szerepelnek a memóriazavar, a pszichomotoros problémák, valamint a látásfunkciók károsodása. Ez a börtönben azért kifejezetten káros, mert a reintegráció érdekében a fogvatartottnak minél tudatosabban kellene töre-

kednie arra, hogy a társadalom által elvárt célokat elérje (pl. tanuljon meg írni és olvasni vagy dolgozzon), de ezekhez sértetlen kognitív funkciók szükségesek.

Az alváásra gyakorolt káros hatás is figyelemre méltó. A benzodiazepinek negatív hatással vannak az alvás közbeni légzésre, az emlékek feldolgozási folyamatára, valamint a hirtelen felébredés gátlására. Azaz a gyógyszerek csökkentik az alvás hatékonyságát. A börtönben talán az egyetlen olyan napszak, amikor a fogvatartott megszabadulhat a társas nyomástól, az alvás periódusa. A gyógyszerek éppen ezt az időszakot zavarják össze, és ennek az lesz a következménye, hogy a fogvatartott egyre nagyobb stresszt, kimerültséget él meg, ami miatt ismét a nyugtatókhoz nyúl.

Fontos megemlíteni, hogy a benzodiazepineknek hosszú távú mentális hatásai is vannak. Növelik az agressziót, pánikrohamot okozhatnak, és szorongáshoz vezethetnek. Mivel a börtön eleve erőszakos és szorongással teli közeg, a gyógyszerek csak rontanak a túlélési esélyeken.

A benzodiazepinek károsítják az immunrendszert, valamint serkentik a szuicid cselekményeket.

A Klonazepam *elvonási tünetei* már jobban körülírtak. Mivel a gyógyszernek nagyon hosszú a felezési ideje, 39 óráig képes hatást kifejteni a szervezetben, egyrészt nagyon könnyen túladagolható, másrészt az elvonás tünetei meglepőek lehetnek. Éppen ezért a Klonazepamról csak lassan lehet leszokni, nem lehet a szert azonnal megvonni. Ez a börtönben nehéz helyzetet eredményez, ugyanis a fogvatartottak gyakran orvosi kontroll nélkül szedik a gyógyszert, és néha a kínálat nem folyamatos. Több oldalról megerősített információ⁸ szerint 2011 tavaszán leégett egy törökbálinti gyógyszerraktár, ahol a Svájc-ból érkező Rivortilt tárolták, és ezért a gyógyszer egy időre eltűnt a börtönökből. Szucsáki Melinda börtönpszichológus egy konferencián egy rajzot mutatott, amit egy fiatalember készített Rivotril-megvonás alatt. Semmi különös nem volt a rajzon, de ha láttuk azokat a rajzokat is, amelyeket akkor készített, amikor még nem volt Rivotril-megvonás, szembeszökő volt a különbség. A megvonás alatt rajzolt karikák cikk-cakkosak voltak, mintha a körök valójában fogaskerekek lettek volna, ez tremorra utaló jelenség. Az elvonás tünetek már egy hónapi használat következtében is jelentkeznek, a gyógyszer szedésének abbahagyása után 2-3 nappal (Sadock, Kaplan, Sadock 2007, 457). Ehhez hozzá kell fűzni, hogy ezek az adatok a gyógyszer ellenőrzött szedésére vonatkoznak. A tünetek a következők: szorongás, pánikroham, kézremegés (tremor), fejfájás, koncentrációs nehézség, epilepsziás roham, fényérzékenység. Egy beszámoló szerint egy fogvatartott keze annyira remegett egy asztalos üzemben, hogy nem mert hozzányúlni a szalagfűrészhez. A fogvatartott csupán pár napja nem jutott Klonazepamhoz.

Bármennyire is nyugtatószer a Rivotril, a börtönben – túladagolva – *tombolást eredményez*. Nagyon sok mindennel lehet ezt magyarázni, most itt csak vázlatosan pár pontot említünk meg:

1. A börtön agresszív közeg, és a „drog” valós hatása mindig függ a közegtől.
2. A Rivotril túladagolása nyilván nem egyezik meg azzal a hatással, amit a

⁸ Lásd: Hír24: Egy időre hiánycikk lett a Rivotril. <http://www.hir24.hu/belfold/2011/04/29/egy-idore-hianycikk-lett-a-rivotril/> [letöltve: 2013-01-18]

Klonazepám megalkotói elképzelték, ugyanis ők orvosi felügyelet mellett, gondosan adagolt gyógyszer mennyiségre gondoltak a munkájuk során.

3. A bűnözők könnyen tolerálják a kockázatot.
4. A börtön néhány rabnál extrém kockázatkereső magatartást alakít ki.
5. Néha ez a magatartás kockázatkereső személyiségjeggyé torzul avagy kumulálódik, amihez társul a súlyos benzodiazepin-addikció.
6. A börtönben a Rivotril az „átutazást” is elősegíti, azaz a rab nem érzi, hogy be lenne zárva. Extrém magaviseletű rabok ezt kihasználják, és a 4-es pont értelmében függővé válnak.
7. A „benzodiazepin szindróma” egyes elemei kifejezetten hasonlítanak az antiszociális személyiségzavar egyes jegyeire és a pszichopátiás személyiségvonásokra.

A Klonazepám-problémával kapcsolatban még meg kell jegyezni, hogy a Rivotril viszonylag olcsón és könnyen hozzáférhető, azonban bármikor születhet egy olyan rendelkezés, ami ezt megszünteti, ebben az esetben a fogvatartottak át fognak állni egy másik anyagra. Ezen hipotetikus anyag útját a Klonazepám már kitaposta a magyar börtönökben, azaz a veszélyesebb drogok könnyebben fognak tömegesen bejutni a börtönökbe.

4. A Magdolna-negyed és a börtön kapcsolat

A túcsere-programokról az a köztudott, hogy általában ópiumhasználók számára működtetnek ilyet. Hazánkban azonban az is előfordul, hogy a túcsere-szolgáltatást elsősorban amfetaminhasználók veszik igénybe. Ilyen szolgáltatás a Kék Pont Kontakt Programja a Józsefvárosban, a Magdolna és Lujza utca sarkán.⁹ Az itt következő fejezet egy nemzetközi kvalitatív kutatás¹⁰ része, amelyet 2012 nyarán végeztem, és elsősorban Dávid Ferencsel, a Kontakt Program vezetőjével folytattam, a börtönre fókuszált interjúm alapszik.

Az itt olvasható információk reliabilitásával, megbízhatóságával kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a Kontakt Program során statisztikai alaposságú kutatás is zajlik, a program tudományos eredményeken alapszik, amiket elsősorban a Rácz József által vezetett szakmai team munkássága (Rácz, Márványkövi, Melles 2009) alapozott meg.

A Kontakt Programnak a vizsgált időszakban kb. 2 500–2 700 passzív, és kb. 1 000 aktív kliense volt. A passzív kliens azokat a személyeket jelenti, akik regisztrálták magukat az ártalomcsökkentő programra, de nem keresik fel a Kontakt Programot rendszeresen. Az aktív kliensek legalább heti gyakorisággal látogatják a programot.

A kliensekről elmondható, hogy szinte mindegyikük legalább egy alkalommal volt már börtönben. Ez azt jelenti, hogy a kliensek éppen szabadulás után

⁹ Lásd bővebben: <http://www.kekpont.hu/jozsefvárosi-artalomcsokkentés/> [letöltve: 2013-01-23]

¹⁰ Lásd bővebben: <http://www.accessproject.eu/who-we-are> [letöltve: 2013-01-23]

vannak, vagy rövid időn belül ismét börtönbe fognak kerülni. Ha a közel ezer főt a körülbelül 17 ezres fogvatartotti létszámhoz viszonyítjuk, meglehetősen nagy számról van szó, még akkor is, ha a fluktuáló – az utca és a börtön között mozgó – ex-fogvatartotti állomány nyilván sokkal nagyobb mint 17 ezer fő.

A börtönviseltség a kliensek nyelvhasználatában, tetoválásain, szubkulturális mentalitásán és életvitelén is látszik. A Kontakt Programban dolgozó személyek rendkívüli bizalmi státuszt élveznek ebben a közegben. Ha egy új ember érkezik a helyszínre, legyen az kutató, önkéntes vagy bárki más, a kliensek azonnal „vamzernek” címkézik, és a legjobb esetben nem állnak szóba vele. Ez is jellegzetes börtönmentalitás.

A kliensek a börtönben kitisztulnak, ugyanis ott az amfetaminhasználat nem mondható gyakorinak; a szer stimuláns, míg a börtönben elsősorban szedáló hatású drogokkal élnek vissza a fogvatartottak. A börtönből szabadulva azonban nagyon rövid idő után visszaállnak a stimuláns szerek fogyasztására, és ismét a Kontakt Program aktív klienseivé válnak. Ezek a bűnöző életvitelt folytató személyek elsősorban nagyon elleni bűncselekményeket követnek el annak érdekében, hogy finanszírozni tudják az életmódjukat.

A stimulánsfogyasztók életmódja meglehetősen kockázatkereső. A kliensek nagy arányban próbálják ki az új, úgynevezett desingner drogokat. Korábban a Kék Pont kliensei például meferdront fogyasztottak, amikor ezt az anyagot kriminalizálták, rövid időn belül rátértek az úgynevezett Penta nevű szerre, ami szintén stimuláns, azonban a kutatás idejében a hatásán kívül semmit nem lehetett tudni róla.

Ez a jellegzetes kockázatkereső magatartásminta a börtönben elsősorban a Rivotril-fogyasztóknál fedezhető fel. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a börtönbeli Klonazepam-használók és a Kontakt Program kliensei között nagy az átfedés. *Paradoxnak tűnik*, hogy hogyan lehet a stimuláns szerről a börtönben a Rivotrilra átállni, ami nyugtatószer. Erre kettős a magyarázat: farmakológiai és kriminológiai. Egyrészt, ahogy korábban leírtuk, a benzodiazepinek egyik jellemzője, hogy ha nem az előírás szerint szedik őket, a hatásuk paradox, azaz a nyugtató hatás helyett tombolást eredményeznek. Másrészt a bűnözőkre jellemző kockázatkereső magatartás azt is magában foglalja, hogy a drogfogyasztó fogvatartottak hozzáállását a „mindegy, hogy mit, de azt a legnagyobb mennyiségben” attitűddel írhatjuk le, valamint a börtönszituáció is azt a körülményt szüli, hogy a Klonazepam sokkal könnyebben hozzáférhető.

A Penta a vizsgálat idején nem volt tiltott szer. A drog fehér, kristályos anyag, mint bármilyen más amfetaminszármazék, s általában ezt is intravénásan használják. A fogyasztási struktúra a vizsgálat időpontjában úgy nézett ki, hogy az amfetaminhasználat visszaszorult 30%-ra, míg a Penta fogyasztási aránya 70% körüli volt.

A Penta hatása hasonlít az amfetaminéhoz, de még talán annál is intenzívebb. A szer addiktivitását jól illusztrálja, hogy akár naponta öt alkalommal is szúrják.

Az intravénás használat azt jelenti, hogy tűt és fecskendőt kell használni, azaz a fertőző betegségek terjedésének kockázata hatalmas. A Kontakt Program minden megtesz az ártalomcsökkentés érdekében, azonban a projekt finanszírozása akadozik.

A Kontakt Program kliensei 70%-ban hepatitis C fertőzöttek. Ha figyelembe vesszük az aktív kliensek létszámát, ez körülbelül 700 főt jelent, aki egyben börtönviselt is. A börtönnel való kapcsolatból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy létezik egy többé-kevésbé körülírható fogvatartotti és ex-fogvatartotti állomány, amely biztosan HCV-fertőzött. A hepatitis börtönbeli terjedésével kapcsolatosan a hazai viszonyok között a legnagyobb kockázatot a tetoválás jelenti. Az egyéb túhasználat (szteroidhasználatra volt már példa) éppen a Rivotril miatt nem jelentős, hiszen a gyógyszert szájon át a legegyszerűbb bevenni. Az az érdekes helyzet áll elő, hogy ha feltételezzük, hogy az ország többi részén is hasonló a helyzet, mint a fővárosban, akkor közvetett úton éppen a Rivotrilhasználat szorítja vissza a börtönben a hepatitis C terjedését. Ez utóbbi kérdést még tovább árnyalja, hogy a Kontakt Program kliensei nem budapesti születésűek, hanem jellemzően Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből származnak.

Budapest VIII. kerületének külső, a Nagykörúton túli része – a Magdolna-negyed – a hetvenes évektől kezdett slumosodni (Tábori 2009, 57), és a területen a kilencvenes évek elejétől jelentek meg az amfetaminszármazékok. Érdekes, hogy a negyed szomszédságában jelenleg is városrehabilitáció zajlik, ilyen Corvin Negyed projekt vagy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem kampuszának kivitelezése. Az ilyen jellegű beruházások bizonyítottan növelik az integrációt és javítják a közbiztonságot (Saporu és munkatársai 2011, 80). Szintén érdekes, hogy a heroin- és a más jellegű ópiumhasználat ezen a területen nem terjedt el. A Magdolna-negyed roma származású amfetaminhasználói Európa legnagyobb létszámú, szegregált kábítószer-fogyasztó közösségét képezik. A Kontakt Program kliensei között vannak szexmunkások, terhes anyák és kisgyermeket nevelő anyák is. A legfiatalabb személy 13 éves, a legidősebbek éppen túl vannak a negyvenen. Negyven éves kora után az amfetaminhasználó kimerül, még jobban perifériára szorul, és akár életveszélyes helyzetbe is kerülhet az élettelve miatt. Ezért humanitárius szempontból is kiemelten fontos lenne a börtönbeli célzott program ezen populáció egészségvédelme érdekében.

A Magdolna-negyedhez hasonló, etnikai színezetű, szegregált telep még tucatnyi van Magyarországon. Az Új Széchenyi Terv 2013-as, Lakhatási integrációt modellező szociális célú településrehabilitációs kísérleti projekt (NFÜ 2013) forrásai ezen a helyzeten nyilván segíteni fognak, és remélhetőleg – áttételesen – a börtönökre is pozitív hatása lesz ezeknek a programoknak.

5. A kortárs tanácsadás és a börtönbeli kábítószer-probléma kapcsolata – nemzetközi tapasztalatok

A börtön mint a szabadságelvonással járó kényszerintézkedések végrehajtásának helyszínéül elképzelt intézmény a XVIII. század végén keletkezett, és ezen idő óta a börtönök alapvető működése és funkciója nem változott. Ennek egyrészt az az oka, hogy a társadalmakban még nem alakult ki az a kohézi-

ós erő, ami képes lenne egyes funkcionális devianciákat tolerálni, másrészt egyes, kifejezetten diszfunkcionális devianciákkal szemben a társadalom még nem képes teljes hatékonysággal fellépni a prevenció területén. A börtön intézménye ellen ható tényezők, tehát a tolerancia és a prevenció, számos akadályba ütköznek, azonban – éppen például a drogprobléma terén – egyes *globális folyamatok* már érzékelhetők:

- számos országban legalizálnak egyes, az egészségre, életvitelre nem annyira káros kábítószereseket;
- a kábítószer-fogyasztókat rendszerint nem sújtják első alkalommal szabadságvesztés- büntetéssel, hanem valamilyen alternatívát kínálnak fel;
- a kábítószer-problémával egyre nagyobb arányban foglalkoznak a civil szervezetek, azaz az állam hivatalosan is delegálja a legitimitását ezen szervek számára, ugyanakkor nagy szerepet vállal a programok finanszírozásában;
- az üzleti szféra is beszáll a kábítószer-probléma elleni fellépésbe, és ezzel szemben leáldozni tűnik a *War on Drugs*¹¹ szakmapolitikája.

A börtön mint az igazságszolgáltatás végpontja önmaga képtelen arra, hogy a fogvatartottakat az ítéletük alatt további szervekhez küldje. A legtöbb gond a „drogos rabokkal” van számos nyugat-európai országban, és mivel a börtönben nagyon kevés a hely, továbbá a sok ember miatt kevés az idő is, eleinte úgy tűnt, hogy valóban háborút kell vívni a droghasználó rabok ellen. Az évtizedek során kiderült, hogy ez a fajta hadviselés nem hatékony, hanem más módszerekhez kell folyamodni (Heino Stöver 2002). Ennek köszönhetően alakultak ki a kábítószermentes körletek (drug free unit), a börtönbeli tűcsereprogramok, az ópium szubsztitúciós kezelés (ennek két lehetősége is van: a metadon és a bupremorfin), a bupremorfin/naloxon kombináció (Suboxone), valamint a kortárs tanácsadás (peer support, peer counseling, peer to peer education).

A kábítószer ugyanakkor a börtönben erőszakot szül. Híradásokban lehet látni, hogy a mexikói narcoviolencia a börtönökben is jelen van, sőt onnan szerveződik (Valdez, Kaplan 2007, 904-906). Mondhatni, hogy a közép- és dél-amerikai helyzet mégiscsak szélsőséges az európai helyzethez képest, ugyanakkor a portugál börtönökben is gengsek szerveződnek a kábítószer-kereskedeleme köré (CPT 2009, 47-52). A kábítószer-elosztás hasznot termel, és a haszon jegyében a börtönben érdekellentét feszül bizonyos csoportok között.

Ha egy börtönben a kábítószerrel kapcsolatos gengmentalitás és korrupció uralkodik, akkor valójában a fogvatartottak irányítják a börtönt. Ennek az az egyik lényegi oka, hogy nem jöhet létre bizalmi viszony a személyzet és a rabok között.

A börtönre általános értelemben elmondható, hogy a személyzetnek számos szempontból nincs hitele a fogvatartotti állomány szemében. A börtönben dolgozó emberek a „másik oldalon” állnak, és a velük kötött bármilyen megállapodás

¹¹ A „drogháborút” George Bush amerikai elnök 1989. szeptember 5-én hirdette meg országszerte közvetített televíziós beszédében.

vamzerságnak tekinthető egy komolyabb bűnöző szemében. Sajnos ez a terápiás megállapodásra is igaz. Ezen felül a személyzet azért sem hiteles, mert nem értheti azokat az életeményeket, amelyek a kábítószer-függőséghez vagy a börtönbe kerüléshez vezetnek. A börtönbe látogató civileknek pedig a fogvatartottak menőznek, vagy ahogy nemrégén egy jeles civil szervezet vezetője mondta: „*társalkodónőnek tartják a civil szervezet tagjait*”.

Ez utóbbi problémákra lehet megoldás a kortárs tanácsadás. Az alábbiakban három olyan nyugat-európai ország peer education gyakorlatát mutatjuk be, ahol a népesség és a börtönök száma nagyon hasonlít a magyar körülményekhez.

*Írországb*an a fogvatartottaknak megtanítják, hogy hogyan kell ügyelniük a tisztaságra és a higiéniára, és ők ezeket az ismereteket továbbadják a társaiknak (Irish Prison Service 2006). Egyes raboknak azt is tanítani kell, hogy a kezükbe köhögjenek, ne szabadon, hogy elkerüljék a TBC-fertőzést. A legnagyobb kihívást a fiatalok, gengidentitással rendelkező fogvatartottak jelentik, akik a személyzettől semmilyen segítséget nem fogadnak el a droggal kapcsolatos problémájukkal (pl. kérelmek, védelmi „pénzek”) kapcsolatban, azonban az idősebb „nagyemő” társaikra hallgatnak. Egy konferencián¹² hallottam, hogy Írországban a Vöröskereszt képezi ki azokat a hosszúidős fogvatartottakat, akik később drogügyi tanácsadók lesznek a börtönben. A fogvatartottak önként és büszkén vállalják ezt a megbízatást, kapnak pár trikót a Vöröskereszt jelével, amit hordhatnak a börtönben, és ezzel valamelyest ki is tűnhetnek a többi fogvatartott közül. Természetesen nem lehet akárből tanácsadó, mert hosszú felvételi eljárás előzi meg a kiképzést.

Szintén ezen a konferencián Ligia Parodi (2012) beszélt a *portugál börtönökben* működő kábítószerügyi kortárs tanácsadásról. A projekt oktatási céljai a következők voltak:

Önismeret- és önbecsülés-fejlesztés: Senki sem lehet jó tanácsadó kellő önismeret nélkül. A leendő tanácsadónak ismerniük kell a határaikat, és hitelesen kell viselkedniük. A fogvatartottak, mint a korábbiakban említettük, erre nagyon érzékenyek.

Döntési és problémamegoldási készség, képesség: A kábítószer-fogyasztás kezdetben egy rossz döntés kérdése, amelyet egy csoport motivál, ebből egy probléma keletkezik, amit a drogos személy rendszerint rosszul old meg. E folyamatot kell majd tanácsadóként visszafordítani.

Szorongás-, agresszió- és frusztráció-csökkentés: A drogfogyasztás oka rendszerint az, hogy a személy nem tudja a korábbi módon kezelni a szorongásait, és egy rossz szokás alakul ki a kémiai megerősítéseknek köszönhetően.

Pedagógiai ismeretek a kortárs tanácsadáshoz: Még a kortárs tanácsadáshoz sem lehet alapvető pedagógiai ismeretek nélkül nekilátni.

Teammunka és hivatali szolgálat: A kiképzett fogvatartottaknak a személyzettel is együtt kell működniük, illetve csoportban kell dolgozniuk. A hivatali szolgálat az jelenti, hogy egyes döntéseiknek hivatalos következménye is lehet: például a csoportból való kizárásuk.

¹² Lásd bővebben: <http://www.accessproject.eu/presentations> [2013-01-23]

Hasonló jellegű *munkakapcsolat* Európa számos börtönében létezik a fogvatartottak és a személyzet között. A hazai jogi háttér miatt Magyarországon ez sajnos nem lehetséges, mert a fogvatartás rendjének fenntartása érdekében a fogvatartott nem bízható meg olyan feladattal, amelynek végrehajtása során más fogvatartottal alá- és fölérendeltségi viszonyba, illetve más fogvatartott személyiségi jogait sértő adat birtokába kerülhet [6/1996. (VII. 12.) IM rendelet, 33. §]).

A portugál példából még azt emeljük ki, hogy milyen feltételeknek kellett megfelelniük a kortárs tanácsadóknak:

- a tanácsadói profil megléte (elszántság, érintettség, motiváció, személyes és szociális készségek, képességek);
- kommunikációs készség;
- védelmezői, támogatói és oktatói motiváció;
- folyamatos elérhetőség;
- a személyzet és a börtön vezetésének egyetértése;
- hosszú tartamú ítélet.

Belgiumban körülbelül 11 ezer fogvatartott van, 32 börtön működik. A visszaesők száma magas: 5-6 ezer fogvatartott, a rabok fele már harmadszorra van letartóztatva (Saliez 2012). A börtönbeli kábítószer-probléma visszaszorításának nem a prevenció a fő koncepciója, hanem a kezelés, a fegyintézetekben ugyanakkor nem dolgozik kellő számú szakápoló vagy nővér. Az ártalomcsökkentés a börtönökben a kortárs tanácsadók révén működik.

A kortárs tanácsadók képzése négy fázisban zajlik. Először kiválasztják a kábítószer-problémát ismerő fogvatartottakat. Ők lehetnek olyanok, akik éppen intravénás droghasználók, de lehetnek absztinensek is. Ezután szakértők készítik fel ezeket a rabokat egy héten át, öt alkalommal, napi két órában. A harmadik fázisban a kiképzett fogvatartottak kérdőíves felmérést végeznek a többi rab körében; végül a kérdőíveket elemzik, értékelik – a résztvevők fejé-
ként 125 eurót kapnak a munkájukért.

Az adatgyűjtés célja az, hogy a börtön személyzete tisztában legyen a drogfogyasztási trendekkel, és ezeket elemezve, naprakészen tudjon reagálni a helyzetre. A kérdőíves beszélgetésnek köszönhetően a marginalizálódott fogvatartottak is látókörbe kerülnek, valamint információkat lehet gyűjteni a fertőző betegségekről és az ártalomcsökkentő módszerekről. Az új klienseket *hólabda módszerrel* gyűjtik össze. Ez úgy zajlik, hogy a már megkérdezett személyeket arra biztatják, hogy motiváljanak másokat is a programban való részvételre.

Emellett a tanácsadók önkéntes alapon csoportos foglalkozásokat is vezetnek a fertőző betegségek és az ártalomcsökkentés témájában. Ezekben a kiscsoportokban szerepjátékkal próbálnak el bizonyos helyzeteket (pl. hogyan kell elkerülni a tű megosztását, hogyan kell a másik fogvatartottat rábeszélni, hogy ügyeljen az egészségére drogozás közben, vagy egyszerűen csak az interjúzás szituációját játsszák el).

A belga program sikerrel működik a börtönökben, azt azonban hozzá kell fűzni: a személyzet nagyon nehezen fogadja el, hogy a fogvatartott-tanácsadók pénzt kapnak a tevékenységükért.

6. Következtetések

A fentebb leírt négy problémakör között kölcsönhatás van, és a négy elem egymással való kapcsolata is rendkívül dinamikus, ezért egyedül a börtön nehezen képes bármilyen hatékony lépést tenni szélesebb körű együttműködés nélkül.

Az *ártalomcsökkentés* oldaláról az alábbiakat mondhatjuk el:

- fel kellene mérni a börtönben a valós igényeket, és fel kellene kutatni, hogy a Klonazepam-használatnak milyen káros hatásai vannak, illetve ezeket hogyan lehet redukálni;
- hatékony kortárs tanácsadás nélkül az ártalomcsökkentés sem lehet hatékony, ehhez jogszabályi változások szükségesek;
- a Magdolna-negyedben lakó és innen a börtönbe kerülő személyek önmaguk is kockázatkereső életmódúak, ezért kifejezetten nehezen működnek együtt a hatóságokkal.

A *Klonazepam-probléma* kölcsönhatásai a következők:

- az is problémát jelentene, ha a Rivotril és a hasonló fogyasztási magatartásmintát produkáló gyógyszerek hirtelen tűnnének el a börtönből, ugyanis a magatartásmintához csatlakozó szubkultúra szinte biztosan más szerekhez nyúlna, és emiatt teljesen át kellene gondolni az ártalomcsökkentési stratégiát;
- amint azt említettük, feltehető, hogy a Rivotrilhasználat a Magdolna-negyedben Pentahasználatot váltja fel a börtönben, azaz a börtönbeli Klonazepam-problémának kettős eredete van: egyrészt az utcai drogozási szokások, másrészt a börtönsajátosságok;
- a kortárs tanácsadás fókuszának a hazai börtönökben elsősorban a Rivotrillal való visszaélésre kellene koncentrálnia, azonban a visszaélést olyan masszív taburendszer veszi körül, ami a jogszabályi akadályokon túl is nehezítené a kortárs tanácsadás bevezetését.

A *Magdolna-negyed jelenség* felől a következőkre érdemes figyelni:

- ahogy a bűnözői társadalom a bűnüldözés előtt jár a különböző testtechnikák ismeretében, úgy a kábítószer-fogyasztók is a drogügyi szakma mesterei lehetnek bizonyos fogyasztási szokások tekintetében, továbbá ahogy azt a sajtó jelentéseiből¹³ és az aktuális szakmapolitikai csatározásokból¹⁴ is lehet látni: a Magdolna-negyed egyfajta kísérleti laboratórium és olvasztótégely ártalomcsökkentési szempontból;
- a negyedben egészen más szubkulturális szabályok szerint kell élni, mint egy átlagos lakókörnyezetben, és itt élnek azok a marginalizálódott személyek is, akik a szocio-ökonómiai helyzetük miatt szinte életvitelsze-

¹³ Lásd bővebben: Munk Veronika: Nem számít, hogy narkógettó van a Józsefvárosban. http://index.hu/belfold/2009/12/01/nem_szamit_hogy_narkogetto_van_a_jozsefvarosban/ [letöltve: 2013-01-23]

¹⁴ Lásd bővebben: Többtűcsereprogramot le kellett állítani. <http://www.origo.hu/itthon/20130124-tobb-tucserereprogramot-le-kellett-allitani.html> [letöltve: 2013-01-23]

rúien élnek vissza közgyógyellátásra felírt gyógyszerekkel; azaz éppen a Magdolna-negyed az, ahol jelentős az illegitim Rivortil-kínálat;

- a negyedben több civil szervezet működik, például a *Megálló Csoport* vagy a *Józan Babák Egyesülete*, és szinte biztos, hogy egyre több hasonló kezdeményezés éppen itt fogja elkezdni a működését, egészen egyszerűen azért, mert a kábítószer-probléma vonzza a kortárs tanácsadási módszert.

Végül említsük meg a *kortárs tanácsadás* felőli megközelítéseket is:

- ahogy azt a belga példából láttuk, a kortárs tanácsadás a börtönben költséghatékonyan megoldható, és akár csökkentheti a szakmai leterheltséget; persze ehhez elengedhetetlen egyfajta szemléletváltás;
- a kortárs tanácsadás hazánkban több helyen már működő rendszer, és a börtönben is lehetne alkalmazni, továbbá a kortárs segítség elvét a világ börtöneiben más terepeken is alkalmazzák: például az Egyesült Államokban az időskorú fogvatartottak ellátásában;
- a Klonazepám-probléma a hazai börtönökben egyfajta rendszerhiba, amelynek az okai sokrétűek (Fliegauf 2008); ebből a szempontból a börtön egy rendkívül izgalmas kutatási terület, és a tapasztalatokra szinte éheznek a külvilág.

A fenti elemzésből láthatjuk, hogy a büntetés-végrehajtás kábítószerügyi kihívásai a kortárs segítség és tanácsadás felé fogják irányítani a szakmapolitikánkat.

Felhasznált irodalom

- Channing, Jonathan et al (2012): Respiratory arrest and oversedation in an adolescent given intramuscular clonazepam for rapid tranquillization. *Therapeutic Advances in Psychopharmacology*, 8.
- CPT (2009): Report to the Portuguese Government on the visit to Portugal carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 14 to 25 January 2008.
- Csáki Anikó – Márton Andrea – Mészáros Mercedes (2009): Fogva tartott drogfogyasztók főbb jellemzői. Kutatási összefoglaló. Budapest, Váltó-sáv Alapítvány. [Lásd még: *Börtönügyi Szemle*, 2010. 2. 31-52.]
- Dåderman, Anna Maria (2005): „Dr Jekyll and Mr Hyde?": Abuse of potent benzodiazepines, exemplified by flunitrazepam in mentally disordered male offenders. Stockholm, Karolinska Institute.
- Fliegauf Gergely (2008): A fogvatartottak illegitim nyugtatószer-használata: Rivortil-probléma a magyar börtönökben. *Börtönügyi Szemle*, 4. 43-57.
- Irish Prison Service (2006): Keeping drugs out of prisons: drugs policy and strategy. Dublin, Irish Prison Service.
- Johnstone, Gerry (2005): Research ethics in criminology. *Research Ethics Review*, June 2005, Vol. 1, 2.
- Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (2013): Regisztrációs felhívás a Dél-dunántúli, Észak-alföldi és Észak-magyarországi Operatív Program keretében. Lakhatási integrációt modellező szociális célú település-rehabilitációs kísérleti projektek megvalósítása.
- Paksi Borbála – Arnold Petra (2010): A jogerősen elítélt fogvatartottak droghasználata. *Börtönügyi Szemle*, 1. 1-23.

- Parodi, Ligia (2012): Peer education in prison: from the foundation to the roof. ACCESS conference - Drug users in custody: Learning the lessons. 5-6 October 2012, Milan, Italy.
- Rácz József - Márványkövi Ferenc - Melles Katalin (2009): Közösség-alapú utcai megkereső modell-program pilot-study vizsgálata budapesti intravénás kábítószer-fogyasztók körében. *Addiktológia (Addictologia Hungarica)*, 8, 3. 219-253.
- Rosecker A. et al (2012): Hungarian „jailhouse rock”: incidence and morbidity of vaseline self-injection of the penis. *Journal of Sexual Medicine*, 2012, Aug 23.
- Sadock, Benjamin J. - Kaplan, Harold I. - Sadock, Virginia A. (2007): Kaplan and Sadock's synopsis of psychiatry. Philadelphia, Lippincott Williams & Wilkins.
- Saliez, Vinciane (2012): AIDS prevention and harm reduction in prison based on the participation of inmates: Snowball operations in prison. ACCESS conference - Drug users in custody: Learning the lessons. 5-6 October 2012, Milan, Italy.
- Saporu Darlene F. et al (2011): Differential benefits? Crime and community investments in racially distinct neighborhoods. *Race and Justice*, 1. 79-102.
- Stöver, Heino (2002): Drug substitution treatment and needle exchange programs in German and European prisons. *Journal of Drug Issues*, Spring.
- Tábori Zoltán (2009): Magdolna negyed. Budapest, Osiris Kiadó.
- Takács István Gábor (2010): Börtön és kockázatok: A „vérrel és szexuális úton terjedő fertőzésekhez kapcsolódó kockázati magatartások, kábítószer-használat és a rájuk adott válaszok a magyar büntetés-végrehajtási intézményekben. Budapest, Társaság a Szabadságjogokért. Drogprevenációs Alapítvány.
- Valdez, Avelardo - Kaplan, Charles (2007): Conditions that increase drug market involvement: the invitational edge and the case of Mexicans in South Texas. *Journal of Drug Issues*, Vol. 37, 4. 893-917.

Nagy Imre

A bv. intézetek hivatásos állományú tagjainál jelentkező burn-out szindróma és a hipertónia gyakoriságának összefüggései

„Hozzáértést, türelmet, emberséget követel ez a munka mindenkitől, miközben komoly pszichés terheket rak azok vállára, akik hisznek az emberek megváltoztathatóságában.”

(Tóth Kovács, Heylmann 1984, 34)

Felvezetés, célkitűzések

Szociológiai felmérések és az utóbbi évek magatartás-tudományi kutatásai is azt mutatják, hogy a munkahelyi stressz, valamint ennek krónikussá váló formája, az ún. kiégési (burn-out) szindróma számos pszichoszomatikus betegségnek lehet okozója (Juhász 2001, Bényi, Kéki, Vadera 2011). Ezek a betegségek lelki folyamatok alapján létrejövő belső szervi működészavarok, amelyeknek leggyakoribb megjelenési formái a magasvérnyomás-betegség, gyomorfekély, nyombélfekély, a fertőzésekre való hajlam, a neurózis és személyiségzavar.

Dolgozatunkban a magas vérnyomás és a munkahelyi stressz okozta kiégés szoros összefüggésére kívánjuk felhívni a figyelmet, különösképpen a büntetés-végrehajtási intézetek hivatásos állományú tagjai körében jelentkező hatásokra fókuszálva. Ezek a kórformák külön-külön is jól ismertek, azonban a különböző munkahelyeken a sajátos körülményeket is figyelembe véve mindkettő erősítheti a másikat, és irreverzibilis, vissza nem fordítható egészségkárosodásokat okozhatnak. Amennyiben időben gondot fordítunk rájuk, egyrészt jól kezelhetőek, másrészt a kezdeti tünetek felismerése révén visszafordíthatóak.

Először átfogó képet adunk a stressz és a kiégés általános jellemzőiről, kitérünk a stressz, kiégés, illetve a rendvédelem kapcsolatára, ezt követően a munkahelyi stressz és a magas vérnyomás kapcsolatát elemezzük, majd az egészségmegőrző programok szerepéről írunk, legvégül egy munkaalkalmassági vizsgálat tanulságait vonjuk le. A Váci Fegyház és Börtön Egészségügyi Osztályán végzett időszakos alkalmassági vizsgálat során észlelt összefüggéseket egybevetjük azokkal a szakirodalmi adatokkal, amelyek a munkahelyi stressz és a magasvérnyomás-betegség közötti szoros összefüggést elemzik. A felhasznált irodalom listájával a témával mélyebben foglalkozóknak kívánunk segítséget nyújtani.

A kiégés vizsgálatának már a korábbi évtizedekben is volt aktualitása, azonban a rendvédelmi szervek hivatásos állományú dolgozóira korábban alkalmazott jogszabályi előírások, valamint a legutóbb kiadott törvényi rendelkezés (a korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról szóló 2011. évi CLXVII. törvény) hatálybalépése kap-

csán a téma újra „virágkorát éli”. Ennek következtében nemcsak beszélnünk kell ezekről az egészséget nagymértékben érintő hatásokról, hanem az elkövetkezendő években, évtizedekben számolnunk kell bizonyos kihívásokkal is.

A törvényi változások eredményeképpen – ti. a személyi állomány az elkövetkezendő években már nem mehet korengedményesen, idő előtt nyugdíjba – olyan betegcsoportok mindennapos megjelenésére is számítanunk kell, amelyek korábban kis számban fordultak elő, vagy egyáltalán nem voltak jelen a büntetés-végrehajtás személyi állományának rendelkezésére. A korai nyugdíjazásban részesültek a későbbi életkorukban jelentkező szív- és érrendszeri, daganatos, légzőszervi, illetve idegrendszeri panaszaikkal háziorvosukat keresték fel. A jövőben megvan annak a lehetősége, hogy a dolgozók ezen tünetekkel először a munkahelyük – jelen esetben a büntetés-végrehajtás – egészségügyi ellátórendszerét veszik igénybe. A betegforgalom számottevő emelkedésére lehet számítani a pszichiátriai, mozgásszervi panaszok tekintetében is.

A hivatásos állományú dolgozók – a fokozottabb fizikai és lelki leterhelés következtében – problémáikkal ezentúl gyakrabban fogják felkeresni az intézet orvosát, pszichológusát, parancsnokát. Megnövekszik a rendelő forgalma, nagyobb igény várható számos szakterületi (neurológiai, pszichiátriai, belgyógyászati, kardiológiai, reumatológiai, ortopédiai) vizsgálatra. Fokozottabb elvárás jelentkezhet a betegségek szorosabb nyomon követésére, gondozására, amelynek nemcsak tárgyi, hanem személyi vonzatai is lesznek.

Érdekességképpen: 1983-ban 11 büntetés-végrehajtási intézetben 14 főállású orvos végezte a személyi állomány egészségügyi ellátását, a többi helyet szerződéses viszonyú, részállású vagy odavezényelt honvédorvossal oldották meg. Már azokban az években 12-13%-kal nőtt az állományi tagok körében a gondozottak száma. A leggyakoribb kórképek a neurózis, mozgásszervi betegségek, magas vérnyomás, szív- és érrendszeri betegségek, emésztőszervi elváltozások voltak. Számos esetben az alkoholizmus a neurózissal karöltve vezetett a FÜV elé embereket. Csak 1983-ban 94 fő leszázalékolása történt meg! A gyógyüdülések száma 1982-ről 1983-ra 22%-kal csökkent, a létszámhiány fokozta a dolgozók pszichés és fiziológiai megterhelését, emelkedett az idegrendszeri panaszok száma, a személyi állomány tagjai kevesebbet sportoltak, egyharmaduk elhízott, kétharmaduk dohányos volt, egynegyedük rendszeresen alkohelizált (Tóth Kovács, Heylmann 1984).

Az előző bekezdésben olvasható adatok kapcsán sok kérdés vetődik fel:

- Hogy állunk a személyi állomány egészségügyi ellátásával ma?
- Van-e kapacitás a megnövekedett betegforgalomra?
- Rendelkezünk-e kellő szaktudással a szélesebb spektrumú betegségek korrekt ellátására?
- Van-e elegendő számú fogadóhely a szakvizsgálatra beutalandók részére?

Komolyan kell vennünk a fent jelzett, várható hatásokat, s mielőtt nagyobb hiánytünetek jelentkeznének a rendszerben, fel kell készülnünk azokra a megnövekedett feladatokra, amelyeket a kialakult helyzet teremtett vagy az elkövetkező években teremteni fog. A büntetés-végrehajtás egészségügyének átalakítása, a személyzet feltöltése, a szaktudás növelése szükségeltetik minél előbb.

A rendszeres továbbképzések, tréningek elengedhetetlenül szükségesek az egészségügyi osztályok dolgozói (orvosok, ápolók, pszichológusok, gyógyító-csoportos nevelők) számára is, hogy egyrészt ne hagyják el a büntetés-végrehajtást, megérje nekik ott dolgozni, másrészt pedig a megnövekedett betegforgalmat kellő alázattal, szaktudással tudják kezelni. S nem utolsó sorban a személyi állományt ellátó orvosokat fel kell „vértezni” azokkal a jogokkal, amelyekkel valamennyi háziorvos rendelkezik.

A kiégés korunk divatos betegsége

A kiégés, a munkahelyi stressz következtében kialakult tünetegyüttes a XX-XXI. század modern betegségévé nőtte ki magát. Maga a szó – burn-out – eredetileg a technológiában volt használatos, az egykor működő energiaforrás gyengülését írja le a megszűnéséig.

A kiégés kialakulásának szakaszai kissé sematikusán:

1. A munka szeretete – SIKER
2. A frusztráció időszaka – KICSÚSZÁS
3. Az apátia kialakulása – NEM ÉRDEKEL

Minarik (2008) öt fázisát különíti el a kiégésnek, míg Ónody (2001) tizenkét lépcsős folyamatként írja le. Nem a számbeli eltérésen van a lényeg. Tekinthető akárhány szakaszosnak is ez a kórforma, egy bizonyos: *folyamatról* van szó, amelyben az ideális állapottól, a lelkesedéstől jutunk el végső esetben az apatikus, deprimált szakaszig. A szerzők egybehangzó véleménye, hogy reverzibilis, visszafordítható folyamatról van szó, tehát bármelyik kiégési fázisnál történő hatékony beavatkozás esetén egy korábbi fázis elérése lehetséges. Ha nem figyelünk időben vagy hatástalan a beavatkozás: pályaelhagyás történik vagy valamilyen függőségi viszony, főként kábítószer-fogyasztás, alkoholizmus (Kopp, Skrabski 1989) alakul ki. Sonneck (1982) az orvosok kiégéséről és öngyilkosságáról közöl adatokat.

A kiégés főként azokat a személyeket érinti, akik napi munkájuk során közvetlen kapcsolatban állnak más emberekkel (Pálfi 2002; Kovács, Hegedűs 2008). Az orvos, az ápolónő, a professzor, az óvónő, a tanító, a pedagógus, a jogász, a rendőr, a fegyőr, a katasztrófavédelemben dolgozó, az ügynök, a diszpécser, a telefonos lelki segélyt végző mind-mind olyan munkát végez, ahol mindennap kapcsolatban lehet az illető egy másik emberrel (Kopp 1991, Kovács 2006, Marcsekné 2006). A munkahelyi hierarchiát tekintve ugyanúgy érintett lehet a vezető, mint a beosztott.

A kiégés valójában az empátiás kapacitás kimerülését jelenti, amikor a segítő már nem hatékonyan dolgozik, hanem tárgyként kezeli páciensét.

Számos szociológiai, pszichológiai, magatartástudományi kutatócsoport mérésének eredményeképpen köztudottá váltak azok a stresszorok, amelyek a kiváltó tényezők ennek a folyamatnak. Ismertté váltak a betegségekre leginkább jellemző tünetek is. A munkahelyi stressz leggyakoribb tünetei (esélyhányadossal mérve):

Fejfájás:	1,37
Szorongás:	2,32
Depresszió:	1,62
Magas vérnyomás:	1,20
Gyomor-, bélbántalom:	1,23

Bényi, Kéki és Vaderna (2011) a fenti tünetek gyakorisága alapján össztársadalmi érdekeknek jelölik meg a munkahelyi pszichológiai stresszorok hatékony megelőzését, mivel jelentős munkavállalói réteget érintenek.

A tünetek kialakulásáért nemcsak az egyén felelős, hanem az őt körülvevő környezet, illetve kollektíva is (Savicki, Cooley 1983; László, Ádám 2008; Purebl, Balog 2008; Salavec 2008).

Nem hagyhatóak figyelmen kívül a különböző életesemények sem. Szabó (2006) vizsgálata során a leggyakrabban az alábbiak hatnak a kiégésre: lényeges változás a munkakörülményekben, közeli hozzátartozó egészségének romlása, anyagi helyzet romlása, közeli hozzátartozó (nem házastárs) halála, nagy jelentőségű döntés a jövőre vonatkozóan, anyagi helyzet javulása, új, közeli személyes kapcsolat kialakulása, jelentős cél elérése.

A burn-out szindróma leírása Herbert Freudenberger (1974) nevéhez fűződik. Az eredeti megfogalmazásban: „A szindróma krónikus emocionális megterhelések, stresszek nyomán fellépő fizikai, emocionális, mentális kimerülés, mely a reménytelenség és inkompetencia érzésével, célok és ideálok elvesztésével jár, s amelyet a saját személyre, munkára, illetve másokra vonatkozó negatív attitűdök jellemeznek.”

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azonban a magyar származású, Kanadában alkotó Selye János (1907–1982) kitartó kutatómunkáját sem, aki már több évtizeddel korábban a Nature angol tudományos folyóiratban közölte a stresszelmélettel kapcsolatos elképzeléseit (Selye 1936). Kísérletei azt bizonyították, hogy ha egy állatot tartósan negatív hatások érnek, úgy, hogy nincs lehetősége a menekülésre, egy idő múlva menthetetlenül elpusztul az általános adaptációs szindróma harmadik, kimerülési fázisa következtében. Selye szerint a stressz, a kihívások önmagukban nem károsak, sőt a testi és lelki fejlődés alapját képezik. Ezzel szemben a krónikus stressz állapota mélyreható élettani változásokat eredményez, és így valóban szerepet játszhat a legkülönbözőbb stresszbetegségek kialakulásában (Selye 1976, Kopp 2003).

Visszatérve a burn-out szindróma leírójára: Freudenberger (1926–1999) német származású amerikai pszichoanalitikus volt, aki kezdetben krízisintervenciók intézmények dolgozóin figyelte meg a kiégés tüneteit (Freudenberger 1975).

Herbert Freudenberger*

A kutatók a kezdetek kezdetén főként az egészségügyben dolgozók munkahelyi stresszét vizsgálták, majd a pedagógusok, katonák, rendőrök, fegyőrök életminőség-romlását vették górcső alá.

A kiegészítés kvantitatív vizsgálatára Christina Maslach (1976, 1982) amerikai szociálpszichológus dolgozott ki egy 22 tételből álló kérdéssort, amelyet MBI-tesztnak hívnak (Maslach Burnout Inventory). Ez a kérdőív három dimenziót mér: a dolgozó emocionális kimerülését, a deperszonalizációt, illetve a teljesítmény-csökkenést.

Hazai viszonylatban nagyobb, átfogó tanulmányok jelentek meg ugyan már a 80-as években is a kiegészítés témakörében (Menning 1988, Szabó 1984, Kopp, Skrabski 1989), azonban kiterjedt szociológiai felméréseken alapuló, elemző írások csak a 2000-es évek elején emelték ki nyomatékkal a munkavállalók egészségromlását, a stresszhatások egészségkárosító voltát (Juhász 2003, Kopp 2003).

A kiegészítés folyamatának illusztrálására álljon itt egy egyszerű szövegfolyam, amely jól érzékelteti azokat a tendenciákat, amelyek a harmóniától a diszharmóniáig vezetnek el a dolgozót:

A dolgozó **LELKES**, intenzíven dolgozik, **ügyel** a körülötte levőkre, a rábízott feladatokra kapható, szívesen tesz meg kollégáinak mindent, igyekszik **megfelelni** a főnökeinek, a rábízott feladatokat maximálisan elvégzi, nagy **becsvágygal** vág neki a munkának, a **munkahelyi körülmények** azonban egyre jobban **állandósulnak**, a mindennapok egyre inkább hasonlítanak egymásra, a munka monotonitása és a kollégák kérései már nem jelentenek olyan lelkes hozzáállást részéről, apró kis eltéréseként már látszanak az **érzelmi kimerülés** jelei, az illető a munkatársaitól egyre **távolabb kerül**, csökken az empátiás kapacitása, nem olyan együttérző, **nem érdeklik** már a közvetlen környezetének történései, nem képes mások szempontjait úgy átélni, átérzeni, mint annak előtte, **nem veszi figyelembe** gondolatait, már leginkább **csak a saját** problémája érdekli, s úgy érzi, hogy ezeket **csak önmaga tudja** megoldani, nem kíván másokat beavatni, nem akarja megosztani senkivel a baját, a munkahelyi eltávolodással

* Forrás: https://encrypted-tbn2.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQ4I-L4bUgLG2gU3_nVXIHCv4TtuhXcmfj_oAMct3oIRf9onwV

egy időben *magánéleti válság* is kialakul, *depresszióssá válik, a világot egyre szürkébben látja, a társai támogatása már rég nincs meg, nem tudják kiemelni ebből a saját verméből, belekerül a 22-ES CSAPDÁJÁBA.*

Látványos kiégések a világszerte ismert hírességek életében is előfordulhatnak. Ralf Rangnick, a Bundesliga jeles futballszakértője, a sikeres Schalke 04 vezetőedzője 2011. szeptember 28-án felállt posztjáról, s bejelentette, hogy kiégett, nem folytatja tovább sikersorozatát.

Itt lebeghet előttünk az ismert sztárok közül Marilyn Monroe képe is, akinek tekintetében csakúgy megfigyelhetjük a kiégés kezdeti, még sikeres életszakaszra jellemző ragyogását, illetve a csalódásnak, az apátiának árnyalatát, amely a kudarcot, a kiégettséget vetíti elő.

*A sikeres szépségideál mosolyáról nehéz elképzelni a kudarcot hozó jövőt***

Magyarországon is az egészségügyi dolgozók (orvosok, ápolók) körében végzik a legtöbb felmérést a szerepkonfliktusokat, az életminőségben történő változásokat és a munkahelyi kiégéseket illetően (Györffy, Ádám 2003; Ádám, Györffy, Csoboth 2006; Hegedűs, Szabó, Szabó, 2008; Tandari-Kovács 2010). Sima és munkatársai (2012) az orvostanhallgatók stresszterhelését vizsgálták.

Az egészségügy speciális területeiről is kaptunk jó néhány híradást: Böhle és munkatársai (2001) német urológusok, Györffy és munkatársai (2008) pszichiátriai osztályon dolgozó diplomás nők, Hegedűs és Riskó (2006) súlyos betegekkel foglalkozó egészségügyi dolgozók, Nagy (2007) egy segítő foglalkozás képviselőinek, míg Whippen és Canellos (1991), valamint Mészáros és Oláh (2007) onkológiai betegeket gondozó személyzet stresszkárosodásáról tudósít.

A kiégés vizsgálatával kapcsolatos munkahelyi paletta a pedagógusokkal bővült Petróczi és munkatársai (1999, 2003), valamint Bordás (2010) elemzései révén.

Dér és munkatársai (2009) profitorientált munkahelyen dolgozókat is bevontak a krónikus stressz vizsgálatába. Egy multinacionális cég dolgozóit kérdezték meg az őket ért krónikus stresszt és a stresszfeldolgozásukat illetően. Azt tapasztalták, hogy a közvetlenül termelésben dolgozók körében szignifikánsan magasabb a stressz előfordulása, mint azoknál, akik nem a termelésben dolgoznak.

** Forrás: <https://encrypted-tbn1.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRei6-GORUoN8I4segd8thZl3M3zBloOr0MNLqU3MTNngvk3lwsI>

Stressz, kiegészítés a rendvédelemben

Az egészségügyi dolgozók, pedagógusok vizsgálatával egy időben a rendvédelmi szervek dolgozói körében is végeztek kutatásokat. Balázs (1995) mentálhigiénés tanulmányában a büntetés-végrehajtás őrsemélyzetének pszichés állapotát elemzi. A kiegészítés bekövetkeztéről azt írja, hogy az a szolgálatellátás minősége és biztonsága szempontjából nagyon kockázatos, ugyanis a kiégett fogvatartók lélektanilag robotembereknek tekinthetők, akik a biztonsági előírásokat ugyan betéve tudják, de a váratlan helyzetekben mégis sematikusan járnak el, kioltódik belőlük az a kreativitás, ami ezeknél a rendkívüli eseményeknél az adekvát megoldást adná.

Szabó és Rigó (2005) a rendőrség hivatásos állománya stresszterhelésének sajátosságait vizsgálja, Budainé szakdolgozata (2006) a békefenntartók mentálhigiénés problémáiról szól.

Kormosói (2000) a büntetés-végrehajtás személyi állománya körében előforduló potenciális stresszforrások közé elsősorban az egymásnak ellentmondó utasításokat, a bezártságot, az ingerszegény környezetet, a munkatársakkal való érdekellentétet, a túlterhelést, a nem világos feladatok elvégzésének szükségességét és az információhiányt sorolja. Mindezek eredőjét a vertikális irányú munkatársi rendszerben látja. Matiasovics (1996, 47) hasonlóan vélekedik: „A börtön hierarchikus szervezeti struktúrája tartalmaz néhány potenciális stresszort.” Kormosói és Matiasovics szerint a horizontális típusú, kollegiális viszonyban működő munkahelyek esetében kevesebb stresszfaktor jelentkezik, mint a hierarchikus felépítésű szervezeteknél.

Hasonló megállapításra jut a Boros, Csetneky szerzőpáros is. Könyvükben (Boros – Csetneky 2000, 251) a személyzet mentálhigiénés helyzete kapcsán a hierarchikus szervezeti felépítésből adódó hatásokat zömmel negatív következményűnek tartják. Elemzik – többek között – a szorongás oldását szolgáló alkoholizmus szerepét. Megszívlelendő észrevételük: „Erre a »kiegésítő« tünetre úgy tekinthetünk, mint az öngyilkosság lassú, sokáig elhúzódó formájára.”

A büntetés-végrehajtási munka „veszélyes üzem” jellegére, a dolgozókat érő stresszhatásokra Menning (1992) hívta fel a figyelmet, mivel a 90-es évek elején megnőtt a társadalmi érdeklődés a bűnözés, a börtönök iránt, azonban nem esett elég szó a hivatásos állományú dolgozókról. Véleménye szerint a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó állomány tagjai egyre inkább ki vannak téve különböző személyiségkárosodást, emocionális rendellenességet és pszichoszomatikus tünetképződéseket eredményező foglalkozási ártalmaknak.

Érdemes ide idéznünk Mezey (1993, 51) találó, igaz gondolatait az alacsony presztízs kapcsán: „A büntetés-végrehajtás személyzetének legállandóbb tagja az őr. Lehet bármilyen változás, reform vagy átalakulás, lehet bármilyen megítélés a büntetés-végrehajtásnak, őrnek mindig lennie kell. Lehet, hogy nincsen igazgató vagy parancsnok, lehet, hogy nincsen hierarchia, őrsemélyzetre akkor is szükség van. Így volt ez mindvégig a történelemben s így van ez ma is.”

Célszerű bepillantani a statisztikai adatokba: miközben 2008-ban a fogvatartottak összlétszáma 14 743 fő, a személyzeté 7 941 fő volt, addig 2011-ben a fogvatartottaké már 17 210 főre emelkedett, a személyzet létszáma –

7 824 fő – viszont kis mértékben csökkent (Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve, 2008., 2009., 2010., 2011.)

A fenti adatok azt sejtetik, hogy mind nagyobb fizikai és lelki teher hárul az állományra.

Kamerman (1996) az Egyesült Államok New York városa büntetés-végrehajtási dolgozóinak és rendőreinek szuicid adatait hasonlította össze, az utóbbiaknál talált jelentősebb előfordulást. Tanulmánya ugyanakkor stresszcsökkentő, öngyilkosság-megelőző programok bevezetéséről tudósít.

Fliegauf (2001) szerint Németországban sem rózsás a személyi állomány helyzete. A Brandenburgi tartományi kormány létszámleépítő szerkezetátalakítást végzett 2000-ben, miközben a fogvatartotti létszám emelkedett. Emiatt a férőhelyek bővítése, új intézetek létesítése vált volna szükségessé, ehelyett azonban a dolgozói létszámot csökkentették.

Bíró (2009) az utóbbi évek talán legátfogóbb, a büntetés-végrehajtási dolgozókra fókuszált dolgozatát publikálta a kiégés, stressz vonatkozásában. Áttekintve a hazai és a külföldi tapasztalatokat megállapítja, hogy a körleten végzett munka, azon belül is az előzetes és a nem jogerős ítélettel rendelkező fogvatartottakkal történő foglalkozás nagyobb stresszel jár. Azok, akik váltásos munkarendben dolgoznak, a hivatali munkarendben dolgozókkal szemben szintén nagyobb stressznek vannak kitéve.

A korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről szóló törvény újabb adalékként szolgál a kiégés szindróma jövőbeni értékeléséhez és a bevezetőben vázolt egészségügyi, illetve intézeti tennivalók, életpályamodell felállítása vonatkozásában (Ungváry 2011).

A munkahelyi stressz és a magas vérnyomás kapcsolata

A stresszhatás eredményeképpen rövid és hosszú távú válaszok érkehetnek az egyén szervezete részéről. Szerteágazó reakciókat láthatunk, mivel minden egyes munkavállaló másképpen reagál egy adott ingerre.

Rövid távon akár látható vészreakciók jelenhetnek meg: emelkedik a vérnyomás, fokozódik a szívritmus, az izomfeszültség, a pupilla kitágul, az izzadás fokozódik, a vércukorszint megemelkedik, csökken az emésztés, a látható hajszálerek összehúzódnak (Folkow 1991).

Hosszú távon azonban mélyrehatóbb élettani változások következhetnek be, ugyanis gyengülhet a stresszt elszenvedő egyén alkalmazkodóképessége. Ezt több olyan szervi károsodás követheti (gyomor- és nyombélfekély, magas vérnyomás, szívkoszorúér-megbetegedés, az immunrendszer gyengülése, kimerülés, depresszió), amely kezelést igényel, de sok esetben idő előtti halálhoz is vezethet.

A munkahelyi stressz következtében jelentősen, akár 50–60%-kal is megnő a táppénzes időszakok száma.

Schnall és munkatársai (1992) a munkahelyi stressz által kiváltott magas vérnyomás-jelenség okát interperszonális feszültségekben, különösen a főnökkel való rossz viszonyban látják. Pickering (1990) a stressz és a hipertónia kapcsolatát ugyanakkor nem látja bizonyítottnak: „A stressz mentális szerepe

a hipertónia kifejlődésében bizonytalan, mert hatása legkevesebb három dolog interakciójától függ: a stressz természetétől, az egyéni megéléstől, illetve a fiziológiai érzékenységtől.”

A kiegyensúlyozottan, jó családi környezetben élő, a szabadidejét sokrétűen eltöltő dolgozó könnyebben elviseli a munkahelyi stresszhatásokat. Sportolással, kulturális eseményeken való részvétellel, baráti kapcsolatokat ápolva, saját önképzését fenntartva mintegy immunissá tudja tenni magát a környezet káros hatásaival szemben. Képes a problémás helyzeteket könnyebben feldolgozni, és az őt ért feszültségektől könnyebben tud szabadulni.

Szollár (1999) szerint a magasvérnyomás-betegség további betegségek rizikófaktoraként is jelen van: megkétszerezi az iszkémiás szívbetegség kockázatát. Rosivall (2002) a szimpatikus idegrendszer és a magas vérnyomás közötti szoros összefüggést hangsúlyozza, emellett megjegyzi, hogy a stressz fokozódásával a hipertónia előfordulásának valószínűsége is emelkedik, ugyanakkor a modern társadalomban élők mindennapjaiban kis mértékben, de állandóan jelen van a fizikai és a pszichés stressz.

Közismert, hogy a szív- és érrendszeri betegségek vonatkozásában Magyarország nagyon rossz helyen áll, s az Európai Unión belül Litvánia és Lettország után hazánkban a legrosszabbak a születéskor várható élettartamok mind a nőknél, mind a férfiaknál. Azt is kimutatták, hogy a magas vérnyomás megfelelő kezelésével a szív- és érrendszeri betegségek halálozása 21%-kal, az agyinfarktus 45%-kal, a szívizominfarktus 24%-kal, a szívelégtelenség 34%-kal csökkenthető (Szegedi 2009).

Más kutatások arra mutatnak rá, hogy a magas vérnyomás, cukorbetegség, elhízás, dohányzás, magas koleszterinszint „csak” 40%-ban magyarázza a szív- és érrendszeri betegségek előfordulását. A 60%-ért a pszichoszociális tényezők a felelősek. Leggyakrabban a szorongás, depresszió, harag, reménytelenség, el-lenségesség, kimerültség, aggodalmaskodás, munkahelyi vagy háztársári stressz tehető felelőssé (Balog, Purebl 2008).

Rónay (1994) a büntetés-végrehajtás területén az előzetes szakban lévő fogvatartottak körében hasonló pszichoszomatikus megbetegedésekről ír, mint amilyenek a személyi állomány tagjainál kialakult elváltozások. A személyzet körében a 80-as évek elején végzett egészségügyi felmérések is aláhúzták a dolgozók betegcsoportonkénti gondozásának fontosságát: 1983-ban 13 halálesetből 6 szív- és keringési eredetű volt, gondozásban csak 2 fő részesült, s az öngyilkosság-got elkövetők közül senki sem fordult orvoshoz (Tóth Kovács, Heylmann 1984).

Egészségmegőrzés a büntetés-végrehajtás területén

Walthier (1988, 37) szerint „A leszállékkolt vagy korengedménnyel nyugdíjazott bv. dolgozók egyharmada pszichiátriai megbetegedés következtében vált munkaképtelenné.”

A 90-es évek elején a büntetés-végrehajtási munka és annak feltételrendszerre nagy részben megváltozott. Egyre magasabb követelményeket támasztottak a munkavállalóval szemben, miközben a munkakörülmények nem javultak tevéle-

gesen, s jó ideig a stresszben gazdag munka elvégzéséért kapott anyagi elismerés mértéke sem emelkedett.

Cserné (1993) 11 bv. intézetben végzett felmérést, és „Miből élünk?” címmel hozta nyilvánosságra tapasztalatait. A megkérdezett 3 000 dolgozó közül csak 809 fő (28,5%) vállalta a kérdőív névtelen kitöltését, de az érintettek még így is ellenőrzést vélték a feltett kérdések mögött, s nem bíztak a helyzetük javulásában. Nagyfokú létbizonytalanság, pályaelhagyások jellemezték ezt az időszakot. Akik vállalták a kockázatokkal terhelt munkát, a szolgáltatással járó fokozott igénybevételt, állandó készenléti helyzetet vállaltak fel – egyre csökkenő reálértékű illetményért.

Tarján „Mire elég?” című cikke (1999) konkrét anyagi problémákat vet fel, az írás alcíme is figyelmet érdemlő: „Az éhen haláshoz sok, a megélhetéshez kevés”. A szerző közli a tiszthelyettesek 4/5-ének kereseti átlagát, az arra az időszakra eső élelmiszerárakat, s azt a következtetést vonja le, hogy a fizetésük éppen csak elég a betevőre, a gyermekeik továbbtanulása pedig egyszerűen megoldhatatlan ebből a pénzből. A pénztelenség megsokszorozza a családi gondokat, s ebből a közegből kell nap mint nap frissen borotválkozva, kipihenten, feltöltődve bemenni az intézetbe, felvenni a szolgálatot, majd kifogástalanul, humánusan érvényesíteni a jog megkövetelte szigort. A cikk kitér a börtönök túlzásúftságára is, amely tény nemcsak a fogvatartottak számára előnytelen, hanem a dolgozói állománynak is plusz terheket ró a vállára.

Különösebb szemérmeskedés nélkül jelennek meg sorra azok a szociológiai elemzések, amelyek a büntetés-végrehajtásban dolgozók anyagi-szociális helyzetével foglalkoznak.

Szondi (1998) a munkahelyi fluktuációról kérdőíves módszerrel végzett felmérést és a „Vezetői felelősség” című dolgozatában adta közre tapasztalatait. Azt hangsúlyozza, hogy jól kell gazdálkodni az új munkaerővel, mert az 1995-ben felvettek 11%-a még abban az évben elhagyta a büntetés-végrehajtás szervezetét. Vizsgálta a beilleszkedés lehetséges nehézségeit, s azzal a megdöbbentő jelenséggel találkozott, hogy az előjárók inkább okozói munkahelyi problémáknak, mint a fogvatartottak.

Cseres tanulmánya (1998) – egyebek mellett – a járulékos szociális juttatások (lakástámogatási kölcsönök, iskolakezdési segélyek, esetenkénti apróbb juttatások), illetve a dolgozók egészségmegőrzésének (rekreációs lehetőségek, üdülések) megtartó erejét hangsúlyozza.

Huszár és Sponga vizsgálata (1998) során 10 büntetés-végrehajtási intézet közül a veszprémiből jelentették a legmagasabb stressz-szintet (ekkor ez az intézet volt a legtelítettebb). Hasonló magas arányt figyeltek meg az előzetes letartóztatottakat elhelyező börtönöknél. A megyei intézetekben dolgozók átlagosan 11,7 napig, míg a letöltő intézetekben 5,2 napot voltak táppénzen. A bv. intézetek egyes munkaterületeit tekintve a büntetés-végrehajtási és a biztonsági osztályon dolgozóknál volt a legnagyobb a stresszhatás.

Hegyes (2003, 108) szerint – nagyon leegyszerűsítve – két módszer képzelhető el a tisztességes munkavégzés érdekében. „Az egyik mód, ha a munkavégzés körülményei mostohák, ezt azonban lehet kompenzálni előnyös fizetési kondíci-

ókkal. A másik módszer, ha szerény anyagi lehetőségek mellett kiváló munkakörülményeket tudunk biztosítani. Jelen helyzetünkre viszont az a jellemző, hogy szerények az anyagi kondíciók, mostoha a környezet.”

A szakirodalomban egyre jobban előtérbe kerül a humánerőforrás fogalma, fontossá válik a személyi állomány utánpótlásának kérdése.

Heylmann (2000) kirívó táppénzes statisztikát közöl: a büntetés-végrehajtási dolgozók körében magasabb a felmentett napok száma az egyéb rendvédelmi szervezetek állományához képest. A FÜV elé állítást hosszú betegállományok előzik meg. A nyugállományba vonulók helyébe tapasztalatlanabb fiatal munkaerő kerül.

Borsi (2001) cikkében a Szegedi Fegyház és Börtön egyik osztályvezetői értekezletének gondolatait osztja meg az olvasóval. Az értekezleten az 1995 óta bekövetkezett fluktuáció okait vitatták s az állományépítés lehetséges feladatait határozták meg. Egyértelművé vált, hogy kedvezően befolyásolja az állományépítést, ha az intézetről pozitív híradások jelennek meg (hasonlóképpen: a negatív példa negatív irányba tolja a képet). A szerző beszámol róla, hogy az intézet parancsnoka börtönlátogatásra invitálta a környező települések polgármestereit, s felhívta a figyelmüket azokra a lehetőségekre, amelyeket az intézet biztosítani tudna leendő munkaerői számára.

Csere (2007, 4) a büntetés humánerőforrás-helyzetét elemezve az elvándorlásokat anyagi okokkal magyarázza: „Napjaink helyzetét elemezve megállapíthatjuk, hogy az utóbbi 3-5 évben a személyi állomány anyagi helyzete romlott, s a büntetés-végrehajtás még a többi rendvédelmi testülethez képest is lemaradásban van az anyagi juttatások terén.”

Schuckertné (2012) a humánerőforrás fejlesztését a büntetés-végrehajtási szervezet alapvető stratégiai kérdésének, a szervezetfejlesztés leghatékonyabb lehetőségének tartja. Tanulmányában összefoglalja a személyi állománnyal kapcsolatos vizsgálatokat, megállapításokat, illetve felvázolja a közelmúlt fejleményeit és a humánerő-fejlesztés jövőbeni kihívásait.

A személyzet menedzselésének, megbecsülésének kérdése a hazai pszichológiai, mentálhigiénés szakirodalom fontos témája (Jakab, Hulesch, Lázár 2006; Csillag, Szentkirályi, Szilas 2008). Egy tavaly megjelent tanulmány (Plette 2012) a stressznek fokozottan kitett munkahelyeken történő vezetői menedzselés jelentőségére a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény 2007-es módosítására alapozva hívja fel a munkáltatók figyelmét.

Érdekes, hogy a személyzet menedzseléséről már 1990-ben megjelent cikk a Börtönügyi Szemlében. Csetneky szerint a menedzselés lényege: „az arccal, névvel, egyéni problémákkal rendelkező emberek sorsának optimális alakítása”. Úgy véli, hogy a személyzettel jól kell bánni már a negatív társadalmi megítélés miatt is. „Becsüljük meg azokat, akik a büntetés végrehajtáshoz jönnek, érjük el, hogy utólag sikeresnek érezzék választásukat, tegyünk meg mindent általános kultúrájuk, szakmai képzettségük emelésére” – írja. (Csetneky 1990, 27)

Beck, Klettner és Matiasovics (1992) a büntetés-végrehajtás területén dolgozók képzésében aláhúzzák a pszichológia oktatását, a személyzet önismeretének fontosságát. Elmondható, hogy a 90-es években a büntetés-végrehajtásnál is felér-

tékelődik a mentálhigiéné jelentősége, mint majd minden munkahelyen (Takács 1991, Kovács 1992, Menning 1992, Borgulya 2009).

A hazai mentálhigiénés szakirodalomban gyakorlatközeli cikkek jelennek meg a munkahelyi stressz negatív hatásainak csökkentése érdekében: Jakab és munkatársai (2006) a munkahelyi stresszdiagnózis hasznosításáról számolnak be a munkahelyi stresszmenedzsmentben.

A rendvédelem területét tekintve: Vajger (2005) a határőrségnél szükséges pszichológiai tanácsadásról tudósít, Hegyi (2006, 2007, 2009) pedig a kompetencia alapú személyzet-kiválasztásról közöl hasznos információkat, illetve a szervezetléktan szerepét hangsúlyozza a rendvédelmi szervek dolgozóinál.

Követendő példát hoz fel Dobos (2006): a kecskeméti bv. intézetben a dolgozók egészségmegőrzése érdekében pályázati pénzből, több külső cég bevonásával komplex egészségmegőrző programot dolgoztak ki. Ennek keretében kedvezményes belépőjegyeket biztosítottak az intézet dolgozóinak múzeumokba, színházba, moziba, uszodába, sportrendezvényekre. Az intézet napi szinten juttatott dolgozóinak gyümölcsöt és tejtermékeket. Arra is odafigyeltek, hogy az éves szabadságot a dolgozó valódi pihenésre használja fel: családok üdültetését szervezték meg a Mátrába.

Gémes (2008) a sportra helyez nagy hangsúlyt az egészségmegőrző tréningek sorában, a munkahelyi stresszkezelő programokról olvashatunk több tanulmányban (Szondy, Dienes, Kovács 2005; László, Ádám 2008; Purebl, Balog 2008), míg Lajkó (2005) könyve a stresszcsökkentő viselkedésről szól. Kishegyi (2002) szerint a stresszkezelés és a stresszel való megküzdés tanulható folyamat, a szorongás gyógyszeresen kezelhető, a rendszeres testedzés kivitelezhető, továbbá a relaxáció és az autogén tréning is jól kiegészítheti a személyre szabott terápiát.

Újból a büntetés-végrehajtás vizeire evezve érdemes visszanyúlnunk Szabó 1984-es cikkéhez. A szerző a Szegedi Fegyház és Börtönből hozva tapasztalatait megállapítja, hogy a rendelőben megforduló betegek egyharmada pszichoszomatikus panaszok miatt jelentkezik. Elengedhetetlennek tartja a szűréseket, amelyeket a gyógyító-megelőző ellátás egyik legfontosabb módszerének tart. Maga a szűrés csak egy adott időpillanatban jellemzi a dolgozó egészségi állapotát, azonban ha egészségromlást tapasztalunk, akkor attól a pillanattól kezdve a szűrés egyben gondozást is jelent. Bizonyos szolgálati idő eltöltése után egészségügyi pihenőre kellene küldeni a dolgozót, kötelezni őt a pihenésre. Ennek időtartamát egyénileg kell megállapítani. A gyógyüdülések, szervezett sportfoglalkozások a rehabilitációs terv részét képezik.

Tudomásul kell venni, hogy a büntetés-végrehajtási szervezeten belül is van személyi és tárgyi feltétele a gyógyításnak, s a gyógyító munka a fogvatartottak orvosi befogadása és alapellátása mellett a személyi állomány szakszerű ellátásából is áll, annak ellenére, hogy ilyen vonatkozású ajánlása az Európa Tanácsnak – számos fogvatartotti egészségügyi ellátás mellett – nincsen (Nagy, Juhász 2002).

Ide kívánczik a Boros, Csetneky szerzőpáros (2000, 252) megállapítása: „A jónak tartott orvosi ellátás mellett a pszichés támogatás, gyógyítás, tanácsadás szerepét is a helyére kellene tenni: tudomásul kell venni, hogy erre a személyzet legalább annyira rászorul, mint az elítéltek.”

Egy munkaalkalmassági vizsgálat tanulságai

A Váci Fegyház és Börtön hivatásos állományú dolgozói körében 2012 tavaszán végeztünk időszakos orvosi alkalmassági vizsgálatot. Ennek során 276 dolgozóból 26 kezelt hipertóniást találtunk (9,42%). Közülük is többen extrém magas értékeket mértünk, ezért szükségessé vált gyógyszerátállításuk, vagy -módosításuk, illetve kardiológiai, szemészeti szakvizsgálatuk. 36 esetben (13,04%) aktuálisan magas vérnyomásértéket találtunk, az ismételt mérések során ezekből 9 dolgozó (a kiszűrtek 25%-a) bizonyult kezelendőnek, beállítandónak. Jól látható a nagyszámú stressz-hipertóniás, akiknél korábban sohasem mértek olyan magas értéket, amelyet az állományi rendelőben produkáltak.

Így tehát a 276 hivatásos dolgozó esetében összesen 35 vált kezelendővé (12,68%). A közalkalmazotti 39 főből 4 kezelt hipertóniás dolgozónk volt. A 315 fő összdolgozói létszámból 39 fő (12,38%) lett kezelt, majd gondozásba vett hipertóniás. A dolgozóink közül tehát minden nyolcadiknak magasvérnyomás-betegsége van! (A dolgozat leadásakor a személyi állomány összlétszáma 335-re emelkedett, a gondozott magas vérnyomásos dolgozóink száma pedig 50-re, ez 14,92%).

Egy multicentrikus hazai vizsgálat 50 budapesti háziorvosi rendelő adatbázisában a nyilvántartott 71 140 ember adatának értékelése során 21,3%-os hipertónia előfordulást igazolt. Szűrővizsgálatokkal ez az arány is jóval nagyobbra tehető, így a valódi előfordulás 25-30% között becsülhető (Farsang 2004).

A Váci Fegyház és Börtön Egészségügyi Osztályán 2012-ben duplájára bővítettük – intézetparancsnoki hatáskörben – a személyi állomány részére a rendelési időt: heti két alkalommal két órát rendeltünk részükre. A gondozásba vett dolgozókat rendszeresen visszahívtuk ellenőrző vizsgálatokra, receptíró-programunk révén biztosítottuk részükre a szükséges vényeket. Ezzel is csökkentettük a táppénzes napok számát.

A büntetés-végrehajtási szervezeten belül biztosított rekreációs, mozgás-szervi rehabilitációs pihenési lehetőségeket (Igal, Gyula, Hévíz) a dolgozók rendszeresen igénybe vették, ezek során láthatóan feltöltődnek testileg és szellemileg egyaránt.

A Szent Adorján-nap kulturális és sportprogramjain kívül szűrővizsgálatokat, szabadidős és szórakoztató elemeket egyaránt tartalmazó Egészségnapokon vehettek részt dolgozóink és családtagjaik.

Végezetül Menning Éva (1992, 22) gondolatait hívom segítségül: „Amennyire létfontosságúak a hivatali szervezetek a társadalom fennmaradása szempontjából, annyira nélkülözhetetlenek az informális mikroközösségek, baráti csoportok az egyén életében. [...] A jó munkatársi közösség munkahelyünk szervezeti viszonyai között mentálhigiénés jelentőségű, segítséget nyújt lelki egészségünk megóvásában.”

Irodalomjegyzék

- Ádám Szilvia, Györfy Zsuzsa, Csoboth Csilla: Kiegészítés (burnout) szindróma az orvosi hivatásban. *Hippocrates*, 2006. 2. 113-118.
- Balázs István: Mentálhigiéniá. Az örszemélyzet pszichés állapotáról. *Börtönügyi Szemle*, 1995. 3. 39-43.
- Balog Piroška, Purebl György: Pszichoszociális tényezők a szív- és érrendszeri betegek esélyteremtésében. (Hungarostudy egészségpanel 2006.) In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot*, 2008. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 544-550.
- Beck Gyöngyi, Klettner Anikó, Matiasovics Mária: Kísérleti program. Pszichológiai képzés két iskolában. *Börtönügyi Szemle*, 1992. 3. 28-31.
- Bényi Mária, Kéki Zsuzsanna, Vaderna Réka: A munkahelyi stressz és egyes betegségek kapcsolata. *Foglalkozás-Egészségügy*, 2011. 3. 101-109.
- Bíró Mónika: A stressz és kiegészítés vizsgálata a büntetés-végrehajtás dolgozói körében. *Börtönügyi Szemle*, 2009. 1. 11-30.
- Bordás Andrea: A kiegészítés-szindróma a külföldi és a hazai szakirodalomban. *Educatio*, 2010. 4. 666-672.
- Borgulya Zoltán: A fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány mentálhigiéniás meg erősítése a munkavégzés eredményességének érdekében. *Börtönügyi Szemle*, 2009. 4. 59-68.
- Boros János, Csetneky László: *Börtönpszichológia*. Budapest, 2000, Rejtjel Kiadó – Rendőrtisztviselői Főiskola.
- Borsi János: Humán erőforrás. A személyi állomány utánpótlásának stratégiája. *Börtönügyi Szemle*, 2001. 1. 63-68.
- Böhle, A. et al.: Burn-out of urologists in the county of Schleswig-Holstein, Germany. A comparison of hospital and private practice urologists. *Journal of Urology*, 2001. 4. 1158-1161.
- Budai János Attiláné: Mentálhigiéniás problémák a békefenntartói feladatokat ellátó katonai egységek esetében. *GTFK Szakdolgozat*. Nyíregyházi Főiskola, 2006.
- Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve (2008.,2009.,2010.,2011.)
- Csere László: A büntetés-végrehajtás humán erőforrás helyzete. *Börtönügyi Szemle*, 2007. 3. 1-5.
- Cseres Judit: A büntetés-végrehajtási dolgozók élet- és munkakörülményei. *Börtönügyi Szemle*, 1998. 2. 17-31.
- Cserné Bakos Erzsébet: Miből élünk? Felmérés a személyi állomány anyagi- és szociális helyzetéről. *Börtönügyi Szemle*, 1993. 4. 58-64.
- Csetneky László: A személyzet menedzselése. *Börtönügyi Szemle*, 1990. 2. 23-27.
- Csillag Sára, Szentkirályi András, Szilas Roland: Szervezeti szintű intervenciók a munkahelyi stressz kezelésében. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot*, 2008. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 305-321.
- Dér Anikó et al.: Krónikus stressz vizsgálata profitorientált munkahelyen dolgozók körében. *Magyar Orvos*, 2009. 1-2. 36-40.
- Dobos Sándor: Egészségterv a munkahelyi stressz ellen. *Börtönügyi Szemle*, 2006. 1. 111-112.
- Farsang Csaba: A hypertonia patomechanizmusa, formái, differenciáldiagnosztikája. A hypertonia mint az érbetegségek rizikótényezője. In: Meskó Éva (szerk.): *Vascularis medicina*. Budapest, 2004, Therapia Kiadó. 111-121.
- Fliegau Gergely: Ki a felelős? (Az állomány „tervszerű” túlterhelése Brandenburgban.) *Börtönügyi Szemle*, 2001. 2. 37-38.
- Folkow, Björn: Mental „stress” and hypertension. *Integrative Physiological and Behavioral Science*, 1991. 126. 305-308.

- Fóris Nóra, Kopp Mária: A pánik szindróma kognitív viselkedésterápiája. *Psychiatria Hungarica*, 1997. 3. 387-395.
- Freudenberger, Herbert, J.: Staff burnout. *Journal of Social Issues*, Vol. 30. 1974. 1. 159-165.
- Freudenberger, Herbert, J.: The staff burn-out syndrome in alternative institutions. *Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 1975. 1. 73-82.
- Gémes Katalin: Sport mint esély. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot*, 2008. Budapest, 2008. Semmelweis Kiadó. 529-537.
- Gyórfy Zsuzsa, Ádám Szilvia: Szerepkonfliktusok az orvosnői hivatásban. *Lege Artis Medicinæ*, 2003. 2. 159-164.
- Gyórfy Zsuzsa, Ádám Szilvia: Az egészségi állapot, a munkastressz és a kiégés alakulása az orvosi hivatásban. *Szociológiai Szemle*, 2004. 3. 107-127.
- Gyórfy Zsuzsa et al.: A pszichiátria területén dolgozó diplomás nők életminősége és egészségi állapota. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot*, 2008. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 356-362.
- Hegedűs Katalin, Riskó Ágnes: Súlyos betegekkel foglalkozó egészségügyi dolgozók testi és lelki állapota. In: Kopp Mária, Kovács Mónika Erika (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest, 2006, Semmelweis Kiadó. 302-313.
- Hegedűs Katalin, Szabó Nóra, Szabó Gábor: Az egészségügyi dolgozók életminősége, testi és lelki állapota. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot*, 2008. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 335-340.
- Hegyes András: A büntetés-végrehajtás személyzetének helyzete 1990-től napjainkig. *Börtönügyi Szemle*, 2003. 1. 103-108.
- Hegyí Hella: Kompetencia alapú személyzet-kiválasztás a rendészeti szerveknél. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, VII. Pécs, 2007. 147-151.
- Hegyí Hella: A munkapszichológia és a szervezeti léktan szerepe a rendvédelemben. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, X. Pécs, 2009. 265-270.
- Hegyí Hella: A munkahelyi beilleszkedés vizsgálata a Pécsi Határőr Igazgatóságon. *Alkalmazott Pszichológia*, 2006. 3. 34-48.
- Heylmann Katalin: Egészségünk. Gyógyító-megelőző ellátás a büntetés-végrehajtásnál 1999-ben. *Börtönügyi Szemle*, 2000. 1. 51-60.
- Heylmann Katalin: Tájékoztató a személyi állomány és a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról. *Börtönügyi Szemle*, 2007. 3. 6-12.
- Huszár László, Sponga István: Életminőség? A személyi állomány szociális helyzete. *Börtönügyi Szemle*, 1998. 2. 1-16.
- Jakab Ernő, Hulesch Bors, Lázár Imre: Munkavállalók életminősége. In: Kopp Mária, Kovács Mónika Erika (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest, 2006. Semmelweis Kiadó, 2006. 288-301.
- Jakab Ernő et al.: Munkahelyi stresszdiagnózis a munkahelyi stresszmenedzsmentben. *Alkalmazott Pszichológia*, 2006. 1. 101-126.
- Juhász Ágnes: Munkahelyi mentálhigiéne. Egyetemi jegyzet. Budapest, 2001, BME.
- Juhász Ágnes: A stresszről és az egészségről alkotott köznapifelfogás. *Alkalmazott Pszichológia*, 2003. 1. 5-20.
- Kammerman, Jack: Aggódalmak. A bv. tisztviselők stressze és öngyilkossága. *Börtönügyi Szemle*, 1996. 2. 8-13.
- Kishegyi Júlia: A dohányzás, az alkohol, a stressz és a fizikai aktivitás. In: Farsang Csaba (szerk.): *A hipertónia kézikönyve*. Budapest, 2002, Medintel Könyvkiadó. 605-610.

- Kopp Mária: A szorongásról. *Lege Artis Medicinae*, 1991. 4. 216-225.
- Kopp Mária: A stressz szerepe az egészségromlásban. Miért káros a stressz? *Hippocrates*, 2003. 5. 44-48.
- Kopp Mária, Fóris Nóra: A szorongás kognitív viselkedésterápiája. Budapest, 1995, Végeken Kiadó.
- Kopp Mária, Skrabski Árpád: Munkaképesség csökkenés, a neurózis és depresszió tüneti képe, alkoholfogyasztás, fokozott gyógyszerfogyasztás, dohányzás, magatartászavarok, öngyilkossági magatartás népszerűségi rétegek szerint – regionális jellemzők. OTKA tanulmánykötet I-II. Budapest, 1989, Informatikai és Humán Kockázatokat Kezelő Kft.
- Kormosói László: A munka öröme. Stresszhatások a személyi állomány körében. *Börtönügyi Szemle*, 2000. 4. 95-102.
- Kovács Ferenc: Börtönártalom. A személyi állomány lelki egészségi állapota. *Börtönügyi Szemle*, 1992. 2. 23-30.
- Kovács Mariann: A kiégés jelensége a kutatási eredmények tükrében. *Lege Artis Medicinae*, 2006. 11. 981-987.
- Kovács Mariann, Hegedűs Katalin: Érzelmi megterhelődés az egészségügyben – esélyek, veszélyek, lehetőségek. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2008*. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 347-355.
- Lajkó Károly: A stresszcökkentő viselkedés. Budapest, 2005, Medicina Kiadó.
- László Krisztina, Ádám Szilvia: Munkahelyi stresszkezelő programok bevezetéséről. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2008*. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 298-304.
- Marcsekné Svéda Tünde: A munkavégzés és az egészség összefüggései. GTFK Szakdolgozat. Nyíregyházi Főiskola, 2006.
- Maslach, Christina: Burned-out. *Human Behavior*, 1976. 5. 16-22.
- Maslach, Christina: *Burnout: The cost of caring*. Englewood Cliffs (NJ), 1982, Prentice-Hall. 71-85.
- Matiasovics Mária: Hol a hiba? A pszichológia szerepe a büntetés-végrehajtási szakemberek képzésében. *Börtönügyi Szemle*, 1996. 3. 46-51.
- Menning Éva: A személyközi kapcsolatok mentálhigiéniai problémái. *Kriminálpedagógiai és pszichológiai tanulmányok*, 1988. 65-75.
- Menning Éva: Veszélyes üzem. *Börtönügyi Szemle*, 1992. 2. 17-22.
- Mezey Barna: Tömlöctartók. *Börtönügyi Szemle*, 1993. 4. 51-57.
- Mészáros Veronika, Oláh Attila: A munkahelyi stressz vizsgálata onkológiai ápolónők körében. *Alkalmazott Pszichológia*, 2007. 1. 46-67.
- Minarik Annamária: Kiegészés/burn out szindróma. *Consultation Magazin*, 2008. 9.
- Nagy Edit: Egy segítő foglalkozás képviselőinek pályaképe a kiégés szempontjából. *Doktori értekezés*, Debreceni Egyetem, BTK, 2007.
- Nagy Ferenc, Juhász Zsuzsanna: Egészségügy a börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 2002. 1. 7-20.
- Ónody Sarolta: Kiegészési tünetek (burnout szindróma) keletkezése és megoldási lehetőségei. *Új Pedagógiai Szemle*, 2001. 5. 80-85.
- Pálfi Ferencné: A kiégés jelenségének vizsgálata ápolók körében. *Egészségügyi Menedzsment*, 2002. 2. 20-24.
- Petróczi Erzsébet: Pedagógusok és a munkahelyi stressz. *Új Katedra*, 2003. szeptember.
- Petróczi Erzsébet et al.: A kiégés jelensége a pedagógusoknál. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1999. 3. 429-441.

- Pickering ,T. G.: Does psychological stress contribute to the development of hypertension and coronary heart disease? *European Journal of Clinical Pharmacology*, 1990. 1. 1-7.
- Plette Richárd: Munkahelyi stressz vizsgálatának tapasztalatai. *Foglalkozás-Egészségügy*, 2012. 1. 9-16.
- Posta Imre: Ki éli túl? (avagy: A hosszú távú stresszhatás eredményeként létrejött kiégési szindróma elemző vizsgálata a Köztársasági Őrezred rendőri állománya körében.) *Alkalmazott Pszichológia*, 2006. 3. 49-57.
- Purebl György, Balog Piroska: A depressziós tünetegyüttes jelentősége az esélyteremtés szempontjából. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot*, 2008. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 584-591.
- Rosivall László: A sympathicus idegrendszer és szerepe az acut és chronicus vérnyomás-emelkedés létrehozásában. In: Farsang Csaba (szerk.): *A hipertonia kézikönyve*. Budapest, 2002, Medintel Könyvkiadó. 67-74.
- Rónay Gábor: Stresszhelyzet. *Pszichoszomatikus megbetegedések. Börtönügyi Szemle*, 1994. 4. 57-61.
- Rurik Imre, Kalabay László: Magyar orvosok életmódja, egészségi állapota és demográfiai adatai 25 évvel a diplomaszerezés után. *Orvosi Hetilap*, 2009. 12. 533-540.
- Salavecz Gyöngyvér: Munkahelyi stressz és egészség. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot*, 2008. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 288-297.
- Savicki, Victor, Cooley, Eric: Theoretical and research considerations of burnout. *Children and Youth Series Review*, 1983. 5. 227-238.
- Schnall, P. L. et al.: The relationship between „job strain” workplace diastolic blood pressure, and left ventricular mass index. *JAMA*, 1992. 9. 1929-1935.
- Schuckertné Szabó Csilla: Dialógus a büntetés-végrehajtás humán erőfejlesztéséről – mint a szervezetfejlesztés lehetőségéről. *Börtönügyi Szemle*, 2012. 4. 20-32.
- Selye, Hans: A syndrome produced by diverse noxious agents. *Nature*, 1936. July 4. 32- 45.
- Selye János: *Stressz distressz nélkül*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.
- Sima Ágnes et al.: Stresszterhelési tünetek és egészségkárosító magatartás orvostudományi egyetemi hallgatók körében. *Lege Artis Medicinae*, 2012. 8-9. 529-534.
- Sonneck, G.: Orvosok öngyilkossága és kiégettsége. *Szenvedélybetegségek*, 1982. 1. 28-31.
- Szabó Erika, Rigó Bernadett: A munkahelyi stresszterhelés sajátosságai a rendőrség hivatásos állományának körében. *Alkalmazott Pszichológia*, 2005. 3. 15-29.
- Szabó Gábor: Az esélyteremtés szintjei – életesemények, stressz és egészségi állapot. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot*, 2008. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 477-485.
- Szabó Gábor, Rózsa Sándor: Az életesemények hatása az életminőségre. In: Kopp Mária, Kovács Mónika Erika (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest, 2006, Semmelweis Kiadó. 324-336.
- Szabó Imre: A Szegedi Fegyház és Börtön személyi állományának orvosi ellátása. *Módszertani Füzetek [Kiad. az IM BVOP]*, 1984. *Egészségügyi különszám*. 37-40.
- Szabó Nóra, Hegedűs Katalin, Szabó Gábor: Munkahelyi stressz az egészségügyi dolgozók körében. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot*, 2008. Budapest, 2008, Semmelweis Kiadó. 341-346.
- Szegedi János et al.: A hypertoniabetegség epidemiológiája. *Hypertonia és Nephrologia*, 2009. 2. 89-91.
- Szicsek Margit: A kiégés és a pszichológiai immunkompetencia összefüggései az ápolói munkában. *Kharon. Thanatológiai Szemle*, 2004. 1-2. 88-132.

- Szollár Lajos: Az arteriosclerosis kórélettana. In: Meskó Éva, Farsang Csaba, Pécsvárady Zsolt (szerk.): Belgyógyászati angiológia. Budapest, 1999, Medintel Könyvkiadó. 55-68.
- Szondi Miklós: Vezetői felelősség. A munkahelyi fluktuáció jelenségének kérdőíves vizsgálata. Börtönügyi Szemle, 1998. 3. 53-72.
- Szondy Máté, Dienes Erika, Kovács Karola: A diszpozicionális és a szituációs optimizmus hatása börtönkörnyezetben. Alkalmazott Pszichológia, 2005. 3. 125-138.
- Takács Péter: A mentálhigiéné felhasználásának lehetőségeiről a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle, 1991. 4. 25-29.
- Tandari-Kovács Mariann: Érzelmi megterhelődés, lelki kiégés az egészségügyi dolgozók körében. Doktori értekezés. Budapest, 2010.
- Tarján István: Mire elég? Az éhen haláshoz sok, a megélhetéshez kevés. Börtönügyi Szemle, 1999. 4. 75-78.
- Tóth Kovács János, Heylmann Katalin: A személyi állomány körében végzett egészségügyi munka értékelése. Módszertani Füzetek [Kiad. az IM BVOP], 1984. Egészségügyi különszám. 34-36.
- Ungváry György et al.: Az öregségi és a karkedvezményes nyugdíjrendszer egészség-tudományos megalapozottságáról – javaslat a karkedvezményes nyugdíjat kiváltó rendszerre. Foglalkozás-Egészségügy, 2011. 4. 134-156.
- Vahey, D. C. et al.: Nurse burnout and patient satisfaction. *Medicae Care*, 2004. 3. 57-66.
- Vajger Éva: Pszichológiai tanácsadás a határőrségnél. Alkalmazott Pszichológia, 2005. 3. 114-124.
- Walthier József: Hogyan őrizzük meg egészségünket? Módszertani Füzetek [Kiad. az IM BVOP], 1988. 3. 28-37.
- Whippen, D. A., Canellos, G. P.: Burnout syndrome in the practice of oncology: results of a random survey of 1,000 oncologist. *Journal of Clinical Oncology*, 1991. 10. 1916-1921.

Új utakon a foglalkoztatás

A Pálhalmi Agrospeciál Kft. belső ellátási tevékenysége

Probléma és feladat

A magyar büntetés-végrehajtás 2012. évi feladatait – a törvényes működés mellett – a belügyminiszter az alábbiakban határozta meg:

1. A fogvatartottak foglalkoztatásának növelése.
2. A belső ellátás növelése.
3. A közmunkaprogramban való minél szélesebb körű részvétel.

A meghatározott feladatok mindegyike szervesen kapcsolódik a fogvatartottak munkával való ellátásához, így sok szempontból a feladatmegoldás a fogvatartottak kötelező foglalkoztatására létrehozott büntetés-végrehajtási gazdasági társaságok hatókörébe (is) tartozik.

A magyar büntetés-végrehajtás kétszintű rendszere – megyei (előzetes) házak és országos (letöltő) házak – rányomja a bélyegét a fogvatartottak foglalkoztatására is. Míg a letöltő házak mellett működő gazdasági társaságok a vállalkozói szférába tartozó – nemcsak hasznos, de gazdaságilag eredményes, így ökonomiai szempontból fenntartható – tevékenységekkel, szakmai irányítás mellett foglalkoztatják az általában a telephelyükkel azonos helyen található intézetben elhelyezetteket, addig az előzetes házak intézet-fenntartási munkában – nem nyereségérdekelt tevékenységben – végeznek foglalkoztatást. (Természetesen mindenre van kivétel: jelenleg is működnek fióktelepekkel dolgozó társaságok és tisztán nyereségorientált bér munkaszerződéssel munkát vállaló intézetek.)

A 2008 óta tartó válság nemcsak az ország gazdasági állapotán hagy mély nyomokat, de erősen érezteti hatását a büntetés-végrehajtási gazdasági társaságok tevékenységén is.

A büntetés-végrehajtási gazdasági társaságok nagy tömegű, viszonylag olcsó, szakképzetlen munkaerővel jelennek meg a munkaerő-piacon. Mellékszolgáltatásként saját telephelyet, jó szerveztséget és felügyelt munkakörülményeket kínálnak. A tevékenységük legalább kétrétegű: egyrészt saját termékkel és szolgáltatással rendelkeznek, másrészt azonban folyamatosan várják és keresik a bér munka-lehetőségeket. Mindkét vonal középtávú fenntarthatósága kérdőjeleződött meg az elmúlt években.

A saját termékek és szolgáltatások esetében a szűkülő hazai kibocsátások a vállalkozásokat arra készítetik, hogy vagy hatékonysággal győzzék le a piaci konkurenciát (ebben nem biztos, hogy tudjuk állni a versenyt), vagy váltsanak terméket, új piaci szegmensbe törjenek be és ott teremtsenek dömpingáron túl kínálatot (a termékszerkezet-átalakítás és a piacfoglalás tőkeigénye jelentős, de még jelentősebb feladat a rugalmasság és a reakcióképesség, mely megnehezíti

az alkalmazkodóképességet), vagy szűkítsék a vállalkozás kibocsátását, ezáltal munkaerőt bocsássanak el. A „Gyárts olyan terméket, amelyet el lehet adni!” gondolat megvalósítása egyre nehezebbé vált.

Az országosan növekvő munkanélküliség jelentős konkurenciát jelentett a bér munka-tevékenységnek is: könnyen belátható, ha a „munkaerő ára” csökken a túlkínálat miatt – azaz nő a munkanélküliség és egyre nő azok száma, akik alacsonyabb bérért, alacsonyabb kvalifikációjú munkát is vállalnak –, akkor egyre nő a verseny az olcsó munkaerőt kínáló vállalkozások között (legyen az civil munkaerő-kölcsönző cég vagy a bv. gazdasági társasága). A bér munkát igénybe vevő kooperációs partnerek költségérzékenysége is jelentősen megnövekedett: a partner elvárja – természetesen teljes joggal –, hogy akár a napi munkára kivonuló létszámot is változtassuk meg a termelési igénye szerint, nem vállalva fel a gazdaságtalan foglalkoztatás eredményrontó hatását. A kapukon belüli munkanélküliség felszaporodása, a nem minden esetben legális eszközökkel dolgozó munkaerő-kölcsönző cégek kínálata beszűkítették a bér munka jellegű foglalkoztatási lehetőségeket is.

A 2012. évben a célkitűzés az volt, hogy valósítsuk meg a minisztériumi elvárásokat annak tükrében, hogy csökken a szakképzetlen és viszonylagosan olcsó munkaerő iránt az igény és szűkül azoknak a tömegtermékeknek a piaca, amelyeket a fogvatartottak által társaságaink állítanak elő. Mindezt nehezítette az a helyzet, hogy a költségvetési források egyre kisebb összegben szánják célzott támogatást a fogvatartottak foglalkoztatásának előmozdítására, a normatív módon juttatott támogatások 2012-ben megszűntek. A feladatmegoldás annál is problematikusabb, hiszen a gazdasági társaságok tevékenysége helyhez kötött, a fogvatartotti foglalkoztatási létszám több esetben elérte, vagy legalább is megközelítette időközben a foglalkoztatható fogvatartottak maximumát. Az egyes intézetek fogvatartotti létszámából az egészségügyi okokból munkára alkalmatlanok, az öregségi nyugdíj korhatárt elérők nem foglalkoztathatóak, nem kötelező az előzetesek munkavállalása. A biztonsági kockázatokra is tekintettel kell lenni, főleg olyan társaságok esetében, mint a Pálhalmi Agrospeciál Kft., ahol a munkahelyek többsége nyitott jellegű. Természetesen azok a fogvatartottak, akik iskolarendszerű oktatásban vesznek részt, szintén mentesülnek a munkavégzési kötelezettségük alól.

Mindezeket figyelembe véve, az országos letöltő házakban 70% körüli az a létszám, amelynek foglalkoztatását meg kell oldani, a megyei házakban pedig ez az arány – az előzetesek nagy száma miatt – jóval alacsonyabb. A foglalkoztatás természetesen történhet az intézet keretein belül – jellemzően intézetfenntartási munkát végeztetve –, azonban a fő iránynak a gazdasági társaságok munkahelyein a hatékony termék-előállításnak, szolgáltatásnyújtásnak vagy bér munka-tevékenységnek kell lenniük.

Külön gondot jelent, hogy a megyei házak esetében hogyan történjen meg a fogvatartottak foglalkoztatása. Ezen intézetek mellett nem működnek társaságok a fogvatartottak foglalkoztatására, és nincsen szervezet a munkák koordinálására.

A fogalomról vált számpár: „44/2011”

A feladatok összekapcsolása és együttkezelése segít hozzá a megoldáshoz. 2011-ben született két jogszabály, amely a belső ellátás előmozdítását tűzte ki célul (9/2011. BM rendelet, 44/2011. Korm. rendelet). A belső ellátás alatt értjük a fogvatartottak kötelező foglalkoztatása keretében előállított termékek és szolgáltatások körében, kizárólag a Központi Ellátó Szerv (a BVOP főosztálya) útján megvalósuló áruszolgáltatást és szolgáltatásnyújtást a kedvezményezettek részére. Kedvezményezettek a büntetés-végrehajtási szervezet, a központi államigazgatási szervek, a rendvédelmi szervek, az egészségügyért felelős miniszter irányítása alatt álló, az egészségügy területén működő országos intézetek, valamint az állam tulajdonába, illetve fenntartásába tartozó egészségügyi intézmények, továbbá a szociál- és nyugdíjpolitikáért felelős miniszter irányítása és felügyelete alá tartozó szociális intézmények, valamint a Magyar Honvédség.

Ezek a jogszabályok egyrészt lehetőséget (piacot) biztosítottak a termékek és szolgáltatások nyújtói számára, másrészt új irányt adtak a termékfejlesztés és beruházások indítására. A 12 gazdasági társaság közül több társaságnál az alaptevékenységet célozták meg a kedvezményezettek számára nyújtandó termékekkel (ruházat, cipő, papíráru, bútor, nyomtatvány), több társaságnál a meglévő melléktevékenységek bővítésére volt lehetőség (pékárúk, acélszerkezeti gyártmányok, mosási szolgáltatás, elektronikai hulladékbonthatás), azonban új üzletágak is kialakultak (zöldségfeldolgozás, brojlercsirke-előállítás és -feldolgozás). Több esetben nemcsak a társaságok, hanem az intézetek számára is változást generált a jogszabály alkalmazása: a ruházati ellátmány tekintetében történtek lényeges módosítások, de kiemelendő az intézeti konyhák saját üzemeltetésbe való vétele is.

Belső ellátás és a Pálhalmi Agrospeciál Kft.

1. lépés – bekapcsolódás a büntetés-végrehajtási intézetek élelmiszer-ellátásába

A létszám bővítés első és legegyszerűbb módja új munkahely létesítése, a meglévő termékek feldolgozottsági fokának növelése. Társaságunk elsőként kapcsolódott be a belső ellátásba azáltal, hogy egyrészt az élősértés vágásával (hasított félsértés termékkel) kezdte el a szállítást a környező intézetek számára. A sertéshús biztosítása ugyan nem jelentett lényeges foglalkoztatás-bővítést, hiszen nem növeltük a kibocsátást, azonban az élő állat helyett fél sertést értékesítve nőtt a vágóhídi kapacitásunk kihasználtsága.

Hamarosan, 2011 őszétől újabb termékkel jelentünk meg a „belső piacon”, melyhez a Fővárosi Bv. Intézeten belül építettük meg az üzemet. Ez a tevékenység a zöldségfeldolgozás, melynek keretén belül 40-45 fő előzetes fogvatartottnak tudunk értelmes, hasznos és hatékony munkát biztosítani. Ezt a lépést nagyon fontosnak tartom, hiszen a belső ellátási tevékenységet össze tudtuk kötni nemcsak a fogvatartottak foglalkoztatásának bővítésével, hanem olyan területen tudunk nagy létszámú munkahelyet létesíteni, ahol ilyen jellegű tevékenység még nem volt: kimondottan előzetesek számára létesítettünk új munkahelyet. Az üzem azóta is folyamatosan működik, napi 2,2-2,8 tonna késztermék kibocsátásával biz-

tosítja a friss és konyhakész burgonyát, sárgarépat, fehérrépat, zellert, hagymát, káposztát és egyéb zöldségféléket a szerződött partnereknek. Az intézeti szállítások mellett termékeink 17%-át külső partnereknek értékesítjük.

MŰHELY

2013. január 1-től az összes hazai bv. intézetnek Pálhalmáról biztosítjuk a sertéshúst, a Fővárosiból a zöldséget. Ezzel párhuzamosan az Állampusztai Kft. szállítja a baromfihúst, az Annamajori Kft. pedig sok intézetnek a kenyeret.

2. lépés – mosodai szolgáltatás a magyar egészségügy számára

Társaságunk 2002 óta rendelkezik Pálhalmán mosodával. A női fogvatartottak havonta 100-120 tonna textíliát tudnak az üzemben kitisztítani. Mosodánk 2011-ig is teljes kapacitással üzemelt, így itt tudtuk mosni a márianosztrai, a váci, a fővárosi, a budapesti, a baracskai, a tököli, a pálhalmi, az állampusztai és a szekszárdi intézetek szennyes ruháit. Ez a megrendelés-állomány a teljes szolgáltatásnyújtásunk 30%-át tette ki. Mostunk kórházaknak, gyógyfürdőknek (35%) és szállodáknak (35%) is.

A jogszabályi kötelezettségek (és lehetőségek) azt jelezték számunkra, hogy a legtöbb magyar kórház – a textiltisztítás terén – hozzánk fog fordulni ajánlatkéréssel. A jogszabályi feltételeknek megfelelő mosási igénybejelentés 64 000 ágyra fog vonatkozni, ami havi 2 240 tonna igényt jelöl. (Ez a meglévő kapacitásunk közel húszszorosa!)

Gondolkodtunk új kapacitás létesítésében: több kérdőjelet okozott azonban a fejlesztés, mint amennyit megoldott volna. „Ekkora koncentrált teljesítmény nem okoz tehetetlenséget a teljesítés során?”, „Mekkora munkanélküliséget generál egy ilyen mértékű, országos lefedettséget igénylő kapacitás beüzemlése?”, „Ez mekkora elégedetlenséget vált ki a piacon?”, „Ez az elégedetlenség okoz-e nem várt támadást?”, „Ekkora kapacitás tud-e hatékonyan működni akkor, ha nincs teljesen feltöltve?”, „Fel lehet-e tölteni ekkora kapacitást?”, stb. De a legfontosabb kérdés az volt: „Ki finanszírozza a beruházást?, Honnét fog származni az ehhez szükséges 1,2 milliárd Ft?”.

A feladat adott volt: úgy megfelelni a jogszabályi kötelezettségnek (azaz ne utasítsunk el igénybejelentést kapacitáshiány miatt), hogy lényeges beruházást ne generáljon, de a fogvatartottak foglalkoztatása biztosított legyen a teljesítés során. A megoldás keresése során kiépítettünk egy többszintes rendszert, mely az előbbi feltételeken túl kielégíti a speciális igényeket is (higiénikus kapacitások, kis tételes igényeknél a helyben mosás biztosítása, stb.)

Mit is takar a *higiénikus lefedettség*? A rendszer nagy kapacitású (higiénikus) elemei a kórházi mosodák, amelyekkel külső mosodai partnereken keresztül kötöttünk szerződést. Ez a kórházi mosodák kétirányú tevékenységét jelenti: az adott mosoda egyrészt vállal mosási szolgáltatást az általunk diszponált tételek vonatkozásában, másrészt pedig vállalja a fogvatartottak foglalkoztatását a saját tevékenységében. Így mosási kapacitással (és nem utolsó sorban fogvatartotti munkahellyel) rendelkezünk Miskolcon, Kecskeméten, Vácott, Szombathelyen és természetesen Pálhalmán (a saját mosodánk is a higiénikus mosási háló része). Ez a mosodai kapacitás már képes a megjelenő igényekre megfelelően reflektálni. E rendszerben 110-120 fogvatartottnak biztosítunk munkát.

Nem kevésbé fontos a *büntetés-végrehajtási lefedettség* kérdése. Azzal, hogy a pálhalmi mosodát teljesen a külső igények kielégítésére szántuk, a meglévő, házi mosodával nem rendelkező intézetek számára kellett mosási kapacitást teremtenünk. A feladat megoldása érdekében ismét a Fővárosi Bv. Intézethez fordultunk, ahol lehetőséget kaptunk egy specializált mosoda létesítésére. A mosodát a fogvatartotti textíliák tisztítására készítettük fel. A mosoda – időszaktól függően 2 vagy 3 műszakban dolgozik – ellátja az intézeti igényeket, és nem mellesleg 55 fő előzetes fogvatartottnak biztosít munkalehetőséget.

A *piperemosási lefedettség* a következőképpen alakult. A belső ellátási rendszer része a rendőrségi és egyéb államigazgatási megrendelői igények kielégítése. A feladat egyszerűnek tűnik: hogyha képesek vagyunk havi akár 2 000 tonna textília mosására, akkor az a 30-40 kg/hónap igény (heti szállításonként 10 kg), amelyet egy megyei rendőrkapitányság támaszt, nem lehet gond. Pedig az... Egyrészt a fuvarozási távolság teszi a tevékenységet gazdaságtalanná, másrészt a géppark nem képes fogadni a kis mennyiségeket (Pálhalmán egy mosógép töltetsúlya 180 kg). Ezért szükséges volt „beszervezni” az egyes bv. intézeteknél működő „házi”, kis teljesítményű mosodákat a piperemosási igények kielégítésére, ahol ezáltal nagyobb kapacitáskihasználtsággal és hatékonyabban tudják a szolgáltatást biztosítani. Így megrendelést tudtunk delegálni a debreceni, a szegedi, a kecskeméti és

a kaposvári intézetben működő mosodába, további munkát biztosítva az ottani fogvatartottaknak. (A rendszer működését jól szimbolizálja, hogy Kecskeméten két mosodával is szerződünk, melyek mosási kapacitásunkban és jellegünkben jelentősen eltérnek, de így elégíthetjük ki a szerteágazó kedvezményezetti igényeket.)

A rendszernek jelentős tartalékai vannak, és messze nem értük meg el azt az állapotot, amikor nem jelennek meg újabb igénybevevők vagy potenciális fogvatartotti foglalkoztató partnerek.

3. lépés – e-bontás

Az első lépésben bemutatott ellátás szinte csak a büntetés-végrehajtást érinti, az adott termékek esetében teljes körű ellátást biztosít. A mosási hálózat kiépítése – az intézeti házi mosodákkal együtt – teljesen kielégíti a büntetés-végrehajtás mosási igényét, azonban már a mennyiség alapján lényegesen túlmutat azon, azaz az állami megrendelések többsége nem a bv. szervezettől származik. A harmadik lépés még jobban túlmutat ezen: az elektromos és elektronikai hulladékok bontása és hasznosítása tekintetében a vállalásunk minimális részét teszi ki a bv. szervezet igényeinek kielégítése, sőt az állami rendszerből származó hulladékok hasznosítása is eltölpül a kötelezettségvállalásunk egésze mellett.

A 2012. évre a Hunelectric Konzorcium (melynek társaságunk tagja) az Országos Hulladék Ügynökség (OHÜ) által kiírt pályázat alapján elnyerte a teljes magyarországi e-hulladék (17 250 tonna) bontását. A Pálhalmi Agrospeciál Kft. fontos és lényeges szerepet kapott (és az elnyerhető pontok 15%-át biztosította ezzel) a konzorciumban: a fogvatartottak foglalkoztatása szociális szempont volt a pályázat elbírálásakor. További eredmény, hogy a képernyős hulladékok és a hűtőgépek pályázatán a jelenlegi kooperációs partnerünkkel közösen további 270 és 250 tonna bontási mennyiséget nyertünk el. Természetesen a konzorciumi bontási mennyiség messze meghaladja a kapacitásunkat, de a gépi bontási rendszereket jól kiegészíti a kézi bontási kapacitásunk. Pálhalmán, két munkahelyen 80-90 fővel veszünk részt a munkában, a Fővárosi Bv. Intézetben is – az intézeti kollégák nagyon hathatós közreműködésével – sikerült egy 10 fővel működő üzemet elindítani, és a Konzorcium Sopronkőhidán is generálja a tevékenység fejlesztését.

Jelenleg várjuk a 2013. évi pályázati kiírást, mely megerősítheti a 100 fő fogvatartotti munkahelyet és további – országosan hálózattá fejleszthető – bontóüzemi hálózatot indíthat el. Az OHÜ által megcélzott hasznosítási mennyiségek begyűjtése jelenleg nem lehetséges (nem jelenik meg annyi hulladék, amennyi az országos kötelezettség teljesítését biztosítaná). Új ötletként jelöltük meg, hogy közmunkások által jöjjön létre országos gyűjtőhálózat, mely elsősorban a háztartások, a kisvállalkozások és kiskereskedelmi egységek elfekvő hulladékkészletét vonja be a hulladékhasznosításba, ezáltal a rendszer egyrészt közmunkahelyet teremt, másrészt hozzásegít minket az országos újrahasznosítási vállalás teljesítéséhez, továbbá – számunkra fontos szempontként – fogvatartotti munkahelyet létesít.

Az országos rendszerek kiépítése során (legyen az mosodai vagy hulladék-bontási rendszer) folyamatosan szem előtt tartottuk a versenykorlátozás kizárását: vagyis úgy biztosítuk a fogvatartottak foglalkoztatását az adott piacon, hogy

oda más piaci szereplő – hasonló feltételek mellett – szintén be tudjon kapcsolódni. Lényeges szempont volt, hogy minél több fogvatartott dolgozzon.

Közmunka és Pálhalma

Az állami munkahelyteremtés fontos eszközévé váltak a közmunkaprogramok helyi adaptációi. A programok szervezésében központi szerepet vállalt a Belügyminisztérium, mely több feladatot delegált a bv. gazdasági társaságaira: szakmai véleményezések, próbaüzemek, egyedi eszközök gyártása, gyártóeszközök készítése, részvétel különböző állami projektekben, növénykállatok biztosítása állattartási munkahelyteremtéshez. Ezekben a projektekben csaknem valamennyi társaság szerepet kapott és – meggyőződésem szerint – jól teljesített.

A Pálhalmi Agrospeciál Kft. több területen kapcsolódott be a közmunkaprogram rendszerébe. Talán legnagyobb nyilvánosságot kapott feladat volt a növénykállat (sertés) biztosítása a háztáji állattenyésztési módszerek újraélesztése terén. Ennek során valamivel több mint 2 000 db választott malacot szállítottunk a szerződött önkormányzatok számára. A partnerek száma (66) és a távolság (jellemzően kelet-magyarországi a célterület) jelentős szervezési munkát igényelt. Nem közvetlenül a Start közmunkaprogram része, de szervesen kapcsolódik az állami szerepvállaláshoz a Minden Gyerek Lakjon Jól Alapítvány több mint 600 db-os malacvásárlása. Ezek kiszállításáról is társaságunknak kellett gondoskodnia. Meg kell azt is említenem, hogy társaságunk több tucat mezőgazdasági program szakmai véleményezésével járult hozzá a közmunkaprogramok sikeréhez.

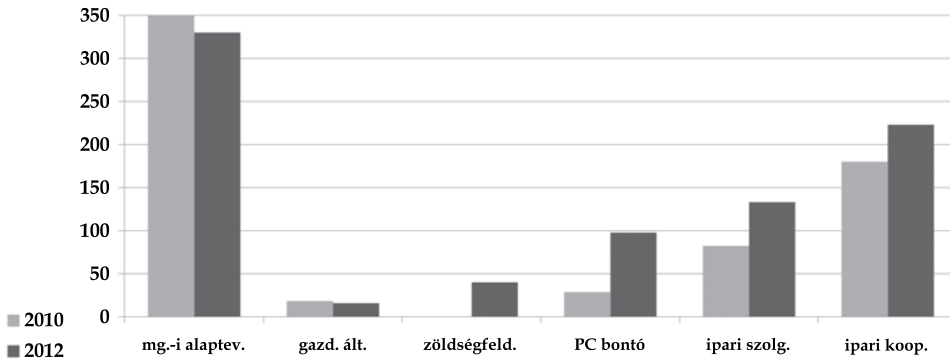
E program megvalósítása során is tudtunk támaszkodni a többi mezőgazdasági bv. gazdasági társaságra: Állampuszta mangalica malacokkal segítette a feladat végrehajtását, Annamajor vállalta a csirkeszállítást és részese volt a malacbeszállításnak is, Nagyfán pedig készek voltak az előnevelt libákra vonatkozó igények teljesítésére.

Eredmények

Ennek a munkának az eredménye lassan érik. Önmagában a bemutatott tevékenységek nem fedik le a társaságunk teljes tevékenységét, hiszen az ezekből származó bevétel 15%-a a cég teljes bevételének. A foglalkoztatásban betöltött szerep már lényegesebb: a foglalkoztatotti létszám 25%-a dolgozik ezeken a munkaterületeken. Azonban ami a legfontosabb, hogy ezzel lényegesen tudtuk növelni a hasznosan és eredményesen dolgozó fogvatartottak létszámát.

MŰHELY

A fogvatartottak foglalkoztatásának megoszlása a Pálhalmi Agrospeciál Kft.-nél 2010-ben és 2012-ben

Ha a bemutatott területen sikereket értünk, érünk el, az nem Pálhalma sikere, hanem a büntetés-végrehajtás egészének a sikere. Munkánk eredménytelen lenne anélkül a segítség nélkül, melyet a feladatok ellátása során kapunk a BVOP-tól (kiemelve a Központi Ellátási Főosztály és a Gazdasági Társaságok Főosztálya tevékenységét), valamint az egyes bv. intézetektől (kiemelve a Pálhalmi Országos Bv. Intézet, illetve a Fővárosi Bv. Intézet vezetőinek és munkatársainak hozzáállását).

A fejlesztéssel, a rendszerek üzemeltetésével közösen elértük, hogy társaságunk 2012-ben 827 fogvatartottnak adott munkát, mely a szerződött partnereknél további több tucat munkahely létesítését generálta és az intézeti munkahelyek munkával történő ellátása révén hozzájárult az ottani fogvatartottak munkahelyének fenntartásához. A Pálhalmi Országos Bv. Intézettel közösen több mint 1 100 fogvatartottnak adunk munkát, mely 72-75%-a az intézetbe befogadott létszámnak – én ezt tartom a legnagyobb sikernek.

A pálhalmi feladatok és a rájuk adott válaszok csak kis részét képezik a bv. gazdasági társaságok belső ellátási eredményeinek, hiszen számos példát hozhatunk, melyek során a társaságaink képesek voltak váltani és változtatni annak érdekében, hogy a fogvatartottak munkájával kielégítsék a büntetés-végrehajtási, a rendvédelmi, a kórházi, a honvédségi és az egyéb államigazgatási igényeket. Ennek során nem egy alkalommal kellett áttörni a szkepticizmus és a bizalmatlanság falát, meggyőzni az igénybevevőket, hogy a fogvatartottak munkájával is lehet megfelelő, jó, sőt kiváló terméket előállítani – korrekt áron.

Édenkert a rácsokon túl

Fogvatartottak elképzelései a szabadulás utáni életről¹

R. Norbert, aki néhány évvel a börtönbe kerülése előtt hosszabb időt töltött Barcelona környékén, spanyolszakkört indít a zárkáján, amelyhez lelkesesen csatlakoznak a többiek. Dagad a mellünk a büszkeségtől: lám, a fogvatartottaink felismerik az idegennyelv-tudás fontosságát, és mindenféle balhék és szabálysértő magatartás helyett aktívan készülnek a szabadulás utáni, törvénytisztelő életre. A hidegzuhany akkor ér, amikor többektől is visszahallom, hogy R. Norbert – aki egyébként egy évtizedek óta prostituáltak futtatásából élő, hírhedt család sarja – valójában a spanyolországi lánykereskedelembé és szexiparba kívánja bevonni a biztosnak tűnő megélhetésben reménykedő társait.

A spanyolszakkör téves megítélése a reszocializációs törekvéseink egyik alapvető hiányosságára is rávilágít. Ritkán gondoljuk végig, hogy azok a programok, amelyek a *mi* világképünk felől tekintve – vagy ahhoz illeszkedve – a személyiség fejlődését és a később jól hasznosítható tudás gyarapítását szolgálják, vajon hogyan épülnek be a miénktől sok esetben különböző prioritásokkal bíró emberek értékrendjébe. Közelebbről megvizsgálva a kérdést úgy tűnik, hogy az alapvető hiátus a büntetés-végrehajtási célok között húzódik, amelyek a felszínen viszonylag egyszerűen összemoshatók. Egyfelől szeretnénk ugyan, hogy a fogvatartottaink sikeresen boldoguljanak a börtönfalakon kívüli civil valóságban, másfelől ugyanakkor jóval erősebben vágyunk arra, hogy *odabent* ne történjen probléma. „Foglalkoztasd a rabot, különben ő foglalkoztat téged!” – idézzük a több évtizedes bölcsességet, és automatikusan elfogadjuk, hogy az elítélteknek szánt, a „hasznos időtöltést” célzó programok amolyan „kettő az egyben” módon egyúttal a reszocializáció céljait is előmozdítják.

Ha a valóságban ennyire zökkenőmentesen alakulnának a dolgok, valószínűleg P. Balázs, az agressziókezelő tréning legérdeklődőbb résztvevője sem üttötte volna orrba egyik társát éppen a foglalkozássorozat abszolválását követően úgy, hogy bűnvádi eljárás induljon ellene. Alighanem T. Elemér sem beszélne arról a pszichológusi meghallgatásán, hogy a „tescós okosságot” hogyan fejlesztette tovább, miután több héten keresztül az álláskereső és elhelyezkedést segítő tanfolyamon jegyzetelt. Anélkül, hogy tisztában lennénk az agresszív viselkedés forgatókönyveivel – azzal, hogy egyes fogvatartottak vélekedési szerint mikor „szükségszerű” az erőszak, és mikor válik a gyengeség jelévé a visszavonulás –, képtelenek leszünk *eredményes* tréningeket tartani. Hasonlóképpen: a munkához vagy a „tisztos megélhetéshez” kapcsolódó attitűdök, fantáziák és félelmek

¹ Köszönettel tartozom a kollégáimnak, illetve azoknak a fogvatartottaknak, akik az idézett foglalkozásokon részt vettek, illetve egyéb élményeik megosztásával a munkámat segítették, valamint Fiáth Mariannának a szöveg gondozásért.

ismeretének hiányában, illetve akkor, ha kizárólag az álláskereső *technikájára* koncentrálnunk a munkába állás *értékének* vizsgálata helyett, valószínűleg nem fogunk javítani a visszaesési mutatókon sem.

Noha nem gondolom, hogy a bűnisméltés elleni küzdelem sikere kizárólag a bv. személyzet munkájának minőségén múlna, megítélésem szerint a reszocializációt célzó programok színvonala és hitelessége javítható. A továbbiakban annak érdekében, hogy tisztábban lássuk a támadáspontokat – azokat a fogvatartotti vélekedéseket, amelyek részben felelősek a visszailleszkedés kudarcáért, ugyanakkor befolyásolhatók –, igyekszem alaposabban szemügyre venni az elítéltek reprezentációit a szabadulás utáni életről. Minél mélyrehatóbban leszünk ugyanis képesek megérteni azokat a torzításokat, amelyek a fogvatartottak kognitív folyamatait jellemzik akkor, amikor a civil világról szóló elképzeléseiket kialakítják, annál jobb terveket és stratégiákat dolgozhatunk majd ki annak érdekében, hogy ezeket a valósághoz közelítsük, és a nyílt viselkedést módosítsuk.

„Néha visszavágyom a börtönbe”

H. Károly több évet töltött már el „normál fegyházas” körleten, amikor a drogprevenciós részlegre került. A csoport tagjai vállalják, hogy az intézetben nem fogyasztanak kábítószer, és lehetővé teszik ennek vizelettesztel történő, random ellenőrzését is. Károly – normakövető magaviseletére való tekintettel – lehetőséget kapott arra is, hogy csaknem két évvel a büntetésének letöltését megelőzően szabadulhasson. Nem sokkal a feltételes szabadlábra bocsátás előtt zaklatottan mesélt az irodámban. Kiderült, hogy az elmúlt hónapban váratlanul tesztre hívták a prevenciósokat, és Károlynak – annak érdekében, hogy elkerülje a felelősségre vonást, egy újabb eljárás megindítását és a kedvezménye visszavonását – egy „tiszta” társa vizeletét a szájában tartva kellett eljuttatnia az ellenőrző helyiségig. Előző héten marihuánát szívott, ami nagyon meglepett: korábban nem élt illegális szerekkel a börtönben, a „füvet” pedig civilben sem szerette. Mintha öntudatlanul is mindent megtenne most azért, gondoltam, hogy a börtönbüntetését meghosszabbítsa, noha eddig ennek éppen az ellenkezőjéért küzdött.

Az egyéni életút szempontjából érthető – vagy legalábbis értelmezhető – Károly „önsorsrontó magatartása” és kockázatvállalása, a pszichoterápiás anyag bemutatása helyett azonban inkább a fogvatartottak szabadulás előtti pánikhangulatával foglalkoznék. A „nagy nap” érthető módon feszültséget kelt: az általános vélekedés szerint az utolsó hetek telnek a leglassabban, a nyugtalanság pedig a tetőfokára hág. Ha összevetjük mindezt azoknak a leveleknek a tartalmával, amelyeket a tőlünk szabadult fogvatartottaktól kapok időnként, meglehetősen elszomorító kép bontakozik ki: „Bevallom, néha visszavágyom a börtönbe – írja egy 28 éves férfi. – Itt kint minden ugyanolyan szar, mint volt. Bent legalább beszélgettünk, voltak foglalkozások. Itt semmi sincs. Három hete

elkezdtem megint szűrni magam. Sajnálom.” Ide kívánczok az átmeneti csoportos S. Éva esete is, aki a szabadulása előtt váratlanul „kezelhetetlenné” vált: a börtönben munkát és pénzt kapott, tanult, a társas kapcsolataival is elégedett lehetett, majd hirtelen rádöbbsent arra, hogy a Baranya megyei zsákfaluba visszatérve nemhogy munkalehetőséghez nem fog jutni, de a bűncselekménye miatt a közösség megvetésével is számolnia kell.

Kevéssel a szabadulás előtt a fogvatartottaknak végre szembe kell nézniük a civil élet kihívásaival: hirtelen eltűnnek az éveken át „image-makingre”, a nehézségekkel való megküzdésre és a megfelelő társas pozíció biztosítására használt, megálmódott luxusautók, márkás ruhák és a sztárbűnözőkhöz fűződő baráti kapcsolatok. A valóság előrevetített, illetve a későbbiekben megtapasztalt arca az esetek nagy részében meglehetősen távol esik attól, amit a börtönben kialakítottak. S. Tamással például a szabadulása másnapján találkoztam a Nyugati pályaudvar előtt. Tanácstalanul ácsorgott a hidegben a hátizsákjával, kérdésekre pedig, hogy miért nem annál a barátjánál töltötte az éjszakát, akiről rengeteget mesélt odabent – „fogadott bátyjaként” emlegette a férfit, és egy közös vállalkozás beindítását tervezte –, azt felelte: kiderült, hogy a társa hat hónapja előzetes letartóztatásba került. A történet sokat elárul a fogvatartottak tervezési stílusáról is – például arról, hogy a vérszerződéssel megpecsételt barátság pusztá ténye nagyobb súllyal esik a latba a jövőkép kialakításakor, mint az aktuális valóságvizsgálat és a konkrét kapcsolatfelvétel. Mintha annak érdekében, hogy a börtönbeli megküzdési kapacitást erősítő, idealisztikus jövőkép sérülését elkerüljék, egyben ódzkodnának a romantikus hiedelmeknek és vágyaknak a realitással való ütköztetésétől.²

Maga bebörtönzés kétségtelenül rengeteg szenvedéssel jár – nem is tudnék olyan, a témába vágó munkát említeni, amelyik valamiképpen ne érintené a börtönártalmakkal való megküzdés kérdését. A deprivációk okozta fájdalom (vö. Christie 1991) ugyanakkor az által a szembenállás által is fokozódik, amelyet az elítélt a civil élet és a zárt intézet világa között észlel. A fogvatartottak nagy része a *hasítás*, a *polarizáció*, az *idealizáció* és a *devalváció* mechanizmusait használja akkor, amikor a „kint” és a „bent” világát önmaga számára leképezi. A börtön és a civil élet terei így két, egymással szemben álló univerzum része-

² Nyilvánvaló, hogy az optimista jövőkép hatalmas jelentőséggel bír a börtönévekkel való megbirkózás során (vö. mindezt a pozitív illúziók hasznosságával a mindennapi élet során, amelyek egyebek mellett a depresszió elhatalmasodásától is megóvnak, ld. Taylor, Brown 1988). A szélsőségesen pozitívra színezett reprezentációk egyfelől stabil végpontot nyújtanak az időben: „Már csak odáig kell kibírnom, és véget érnek a megpróbáltatások: utána minden tökéletes lesz!” Az alkalmazott technikában azonban éppen az a tragikus, hogy a szenvedés befejeződését egy olyan időponthoz köti, amely az esetek többségében újabb mérföldkő csupán: más típusú, időnként a korábbiánál is intenzívebb nehézségek kezdetének jelzője. Ráadásul a szabadulás „felszabadulásként” való felfogása hozzájárulhat ahhoz is, hogy mélyüljön a börtön és a civil élet világát egymástól elválasztó szakadék. Ezáltal a börtönélet a valóságosnál szörnyűbbnek, az „odakint” pedig még ideálisabbnak tűnhet fel, ami ördögi körhöz vezet. A kínokkal szemben fokozottan fel kell vértéződni, emiatt viszont a szabadulás utáni világ reprezentációja tovább „szépül”.

ivé válnak, amelyek között szinte semmilyen hasonlóság vagy átjárás nem található. Az egyik világ jelenségei és az azokhoz fűződő attitűdök így a másik világ totális ellentéteivé válnak:

Börtön	Civil világ
Szegénység	Gazdagság
Unalom	A korlátlan lehetőségek izgalma
Alárendelődés/függőség	Autonómia/függetlenség
Kikényszerített fegyelem	Önfegyelem és a cselekvések megválasztásának szabadsága
Tehetlenség	A sors alakításának totális szabadsága
Kényszerközösség	A kiválasztottakkal való, kielégítő együttlétek
Negatív érzelmek, fájdalom és szenvedés	Pozitív érzelmek, boldogság

Amint az a táblázatba rendezett fogalompárok alapján látható, a civil élet és a börtön közötti valós és mentális szakadékok azáltal mélyülnek tovább, hogy a kizárólag negatívan értékelt zárt intézeti tapasztalatokból kiindulva – a polarizáció logikáját követve – a „kint” világa maximálisan felértékelődik. A korábbi, valóságos tapasztalatok vagy a hozzátartozóktól érkező információk horgonypontokként való felhasználása helyett a börtön válik abszolút vonatkoztatási keretté a civil világ belső képének megalkotása során. A civil világ nem olyan, amilyenek az emlékek mutatnák – ha mentesek volnának a megküzdés szolgálatába állított torzításoktól –, hanem a fegyintézet totális ellentétéhez hasonló: afféle édeni, feloldhatatlan feszültségektől mentes közeg, amelyben az egyéni boldogság viszonylag egyszerűen, konfliktusoktól mentesen teremthető meg.

Annak érdekében, hogy az említett kognitív manőver megvalósuljon, a fogvatartottak memóriatartalmai is jelentős torzításokon esnek át. Az egyik leggyakrabban használt technika a büntetést megelőző élet néhány kitüntetett pillanatának *túláltalánosítása*. Egy férfi például, aki rövid ideig egy szervezett bűnözői csoportnak dolgozott, úgy tekintett vissza az életútjának *egészére*, mint sikerekben és anyagiakban rendkívül gazdag pályára, amely egy meggondolatlan balhé miatt kissé megrepedt (verekedés miatt tartóztatták le). A szabadulását követően azonban nyoma sem volt a mesés gazdagságnak és a bőséges lehetőségeknek: bol-ti tolvajlás miatt került ismét bv. intézetbe.

A börtön értéke és a hipermaszkulinitás normája

Különösen visszaeső bűnelkövetőkkel kapcsolatban merül fel a kérdés, hogy ha a civil élet is rengeteg fájdalommal jár – ahol az elégedettség és a pozitív érzelmek jobbára néhány kitüntetett eseményhez köthetők, amelyeket a bűnöző gyakorta az egész életútjára jellegzetesnek *vél* majd a későbbiekben –, vajon új-

raértelmezhetjük-e a börtön jelentését és jelentőségét a kudarcokban bővelkedő *szabad élet* felől. „Magamon is elcsodálkoztam – mesélte egy 26 éves férfi. – Két hónapot voltam kint, de nagyon szarul jöttek össze a dolgok. Egy forint sem volt otthon, amikor hazaértem a szabadulásom után, anyám miatt állandóan balhéznom kellett a szomszédokkal, a haverom pedig, aki ígért egy melót, pont bebukott. Engem is elkaptak nemsokára, aztán megyek be a Markó-csurmába, és valami furcsa lelkesedés kapott el. Egy csomó régi ismerős meg haver álldogált ott, mondom, szevasztok gyerekek, meséljetek már, mi volt, amíg nem voltam itt!” Mielőtt továbbmennék, szeretném egyértelművé tenni, hogy nem a mellett a – közvélekedésben viszonylag népszerű – elképzelés mellett kívánok érvelni, amely szerint a bűnözők már amúgy is otthon érzik magukat a börtönben, tehát jobb, ha minél hosszabb időre zárjuk el őket. Ettől függetlenül – amint arra az idézett, 26 éves férfi példája is rámutat – gyakran előfordul, hogy a visszaeső, a „börtönkarriert” sok esetben fiatalokként kezdő bűnelkövetők *otthonosabb* térként tekintenek a zárt intézetekre, mint a civil életre (ami miatt alighanem a büntetés-végrehajtás érdemel kevesebb kritikát).

A bűnözés *szubkultúraelméletei* a középosztály normáitól eltérő szabályok és értékek vizsgálatát állítják a középpontba a kriminális viselkedés magyarázatakor. Miller (1958, idézi Adler, Mueller, Laufer 2002) hat kérdéskört határozott meg, amelyeknek az alsóbb osztályokhoz tartozó férfiak figyelmet szentelnek: balhé, keménység, eszeség, izgalom, szerencse és autonómia. Mivel a bűnelkövetők egy része a középosztályétól eltérő értékrendet fogad el, feltételezhetjük, hogy a börtönben átélt szenvedés vagy fájdalom (vö. Christie 1991) is más hiedelmekhez és értékekhez kapcsolódik (még akkor is, ha ezzel az átélt fájdalom mértékéről és intenzitásáról semmit sem mondtunk). Talán egy, a drogpreevenció csoport egyik foglalkozásáról merített példával érthetőbbé válik a gondolatmenet.

Néhány hónappal ezelőtt felolvastam a résztvevőknek egy cikket arról, hogy milyen nehézségekkel kell a szabadult fogvatartottaknak szembenézniük a munkaerőpiacon, ahol többnyire erkölcsi bizonyítványt is kérnek a foglalkoztató cégek. A legnagyobb felhördülést egy volt elítélt néhány mondata váltotta ki: „Felvettek állásba. Szerettem, de keményen kellett dolgozni, és míg régen elköltöttem egy nap akár nyolcvanezret is, most hatvanat sem kerestem egy hónap alatt. Tizenöt éve megvettem a Nike cipőt, akármennyibe került, most a kínaira is spórolni kellett. Megtaláltak a régi ismerősök is, kérdezték, tényleg dolgozol? Mennyit keresel, de égő! Mutogatták a köteg pénzeket, és hát ez ugye nehéz volt. Végül emiatt hagytam ott” (Kempf 2011).

A csoporttagok a cikk megvitatása kapcsán elmondták, hogy nem valószínű, hogy képesek lennének olcsó, piaci cipőben odaállni a BMW-kből kiszálló ismerőseik elé, és elviselni a gúnyolódó megjegyzéseiket. Úgy tűnt, hogy annak ellenére, hogy a börtön okozta szenvedést jóval intenzívebb fájdalomként határozzák meg, mint a barátok előtti megszegyenülést, mégis: mintha a fájdalom *jelentése* és – ezzel összefüggésben – az *értéke* más volna. Millerhez hasonlóan Sabo és mtsai. (2001) részletesen elemzik azokat a szabályokat és értékeket, amelyeket a

hipermaszkulinitás normája a bűnözői szubkultúrák tagjainak a börtönön kívül és az intézetben belül egyaránt előír. A „férfias férfi” akár a *saját szenvedése* árán is gondoskodik a hozzátartozóiról. (A csoportfoglalkozásokon gyakori téma, hogy az elítéltek azért kényszerültek bűnözni, hogy a családjuknak *mindene* meglegyen. A cikk kapcsán többen felvetették, hogy ha el is túrnék, hogy a régi haverok piszkálódjanak, jóval nehezebb lenne végignézniük, amikor a gyerekeiket csúfolják szegényes öltözetük miatt a társaik.)

A szubkultúraelméletek alapján úgy tűnik, hogy a börtönbüntetés okozta fájdalom csak az érem egyik oldala. A civil élet kihívásai, amelyeknek a bűnözők sok esetben nem képesek megfelelni – ld. például a vagyongyűjtés kényszerének szembenállását a számukra elérhető, alulfizetett munkalehetőségekkel –, többnyire ugyancsak szenvedéssel járnak. A maszkulinitás a bűnözői szubkultúrák értékrendjében a személyes érdekek szinte bármi áron történő érvényesítéséhez, a keménységhez, a harciassághoz és a kitartáshoz kapcsolódik. Ebben az értelemben kevésbé szégyenletes – vajon mondhatjuk-e úgy: kevésbé fájdalmas? – börtönbüntetést tölteni, mint ellenállás nélkül elfogadni a társadalom által kijelölt, alárendelt pozíciót (amelynek nyilvánvaló jelölői az alulfizetett munka, a presztízsjavakhoz való igencsak korlátozott hozzáférés és így tovább). A velem való viták során gyakran hallom, hogy „Én legalább éltem. Lehet, hogy nem voltam sokáig kint, de akkor tényleg nagy lábon! Maga meg naponta nyolc órát itt van, és egy jobb cipőt sem engedhet meg magának.” Hasonlóképpen: kevesen vallják bűnösnek magukat abban a cselekményben, amiért az aktuális büntetést töltik. Előfordul, hogy a fogvatartottak jóval súlyosabb bűncselekményeket említenek meg a pszichológusnak, mint amiért elítélték őket. Mintha féltének a „sikeres bűnöző” imidzsét: azt szeretnék kifejezni, hogy tévedésből kerültek börtönbe, hiszen amivel *valójában* pénzt kerestek, abban rendkívül eredményesek voltak.

Ha – legalább az esetek egy részét tekintve – elfogadjuk a fenti érvelést, akkor az újabb börtönbüntetés kockáztatása és a visszaesés a *fájdalom egy más típusának választásaként* is értelmezhető. Egyesek számára a börtönbeli tekintély, a mások általi tisztelet, a magas státusz és a presztízis jóval egyszerűbben elérhetők bent, mint odakint. A büntetés rizikójához és a bukáshoz sok esetben pozitívabb értékek kapcsolódnak – „Én legalább megpróbáltam kitörni!” –, mint a civil „próbatételekhez” (mondjuk a közmunkához vagy a „tisztos szegénységhez”). Mindezzel csak annyit kívántam jelezni, hogy függetlenül attól, hogy a törvényalkotók szándéka talán a „minél nagyobb mértékű fájdalom-okozás”, egyes szubkultúrák interpretációjában a civil életben tapasztalható sikertelenség fájdalmához jóval erősebb szégyenérzet kapcsolódik, mint ami a börtönbüntetéssel együtt jár. Annak érdekében, hogy az elítélteknek szánt festőtanfolyamon vagy szakácsiskolában megszerzett tudás valóban hasznosuljon, elengedhetetlen a szobafestőként vagy vendéglátó-ipari munkásként eltöltendő életpályához fűződő attitűdök és fantáziák vizsgálata, a torzítások megbeszélése és a fogvatartottakra gyakran jellemző gyenge kockázatbecslési

képesség fejlesztése (annak érdekében, hogy például a „Lányfuttatással nem lehet bebukni”, „Tudom, hogy kokainfüggő voltam, de az nem fog ártani, ha hétvégenként szippantok egy keveset, ha már kifáradtam a szobafestésben” típusú vélekedéseket megिंगassuk, és újabbakkal helyettesítsük).

Édenkert-reprezentációk

A szabadulás előtt álló, öt évnél hosszabb ítéletet már letöltött átmeneti csoportosoknak a következő feladatot adtam az egyik foglalkozás alkalmával: a rendelkezésükre álló színes újságokból képeket kellett kivágniuk, majd egy fehér lapra ragasztaniuk úgy, hogy a montázsok a múltat, a jelent és a jövőt reprezentálják. Az elkészült munkákat a megbeszélést és a tartalomelemzést követően nagyjából két csoportra osztottam: az idő mibenlétével és a család fontosságával foglalkozókra.

Az örök visszatérés mítosza

A montázsok legnagyobb részében a múlt és a jövő szimbólumai szinte alig különböznek egymástól: a meztelen nők, luxusautók, partik, márkás italok vagy drogok képei a börtönbüntetést megelőző életet a vágyott jövőhöz hasonlóan egyaránt jellemzik. Mindez megerősíti a korábban mondottakat: a szabad világot és a börtönt éles cezúra választja el, civilben pedig ugyanott folytatható minden, ahol a bekerüléskor abbamaradt. A fogvatartottak a bukás okát elsősorban nem az értékrendjükben és az ahhoz kapcsolódó életstílusban, hanem – a külső okokra való hivatkozás eszközével élve – inkább *önmagukon kívül*: a szerencsétlenségben vagy mások árulásában látják. Amennyiben önvizsgálatra szólítjuk fel őket, a tapasztalatlanságra, a „pancserségre” történő hivatkozás a leggyakoribb válasz. A börtönbüntetést nem a hibásan megválasztott célok és prioritások eredményezték, sokkal inkább a tudatlanság – amelyből a bent töltött idő alatt, a társaktól történő tanulás által igyekeznek lefaragni.

Több montázon is megjelennek a jövővel kapcsolatos *apróbb* változtatások: a „100% party!” szalagcím egy alvó kisbaba, a fedetlen testű pornószínésznő egy polgári otthon, a dollárköteg pedig Platón szobra mellett foglal helyet. Mindez többféle következtetést is megenged. Egyfelől többen beszámolnak arról, hogy a korábbi életstílusukat „piánóban”, azaz kevésbé intenzíven kívánják folytatni. Ritkulnának a bulik, a drogfogyasztással töltött esték, a telefonon rendelt prostituáltakkal való együttlétek, és a helyüket a család foglalná el. Az elképzelés egyik legragyogóbb példája egy, az apja meggyilkolása miatt csaknem húsz évre ítélt fiatalember munkája. A kép bal oldali oszlopában egy nyíl vezet fentről lefelé, ahová az életút állomásai kerültek: a szörnyű, menekülésekkel töltött gyerekkor, az alkohol- és drogfüggőség, végül maga a bűncselekmény. A nyíl a bal alsó sarokból a jobb oldal felé vezet át, innentől kezdve viszont a lap aljáról haladunk felfelé, amikor előrelépünk az időben. A szabadulást és az azt követő történéseket egy kinyújtott női kéz jelképezi: a fogvatartott elmondása szerint maga „a segítő szerelem”. Az utolsó képkockán egy boldog, kétgyermekes családot láthatunk

egy élménymedencében. Az elrendezésnek köszönhetően a kép jobb felső sarkában mosolygó, kisgyermekes szülőpár a bal felső sarokból induló múlttal, a rettenetes gyerekkor és a következményes hedonizmus képeivel kerül egy síkba. Az alkotó elmondása szerint mindez annyit jelent, hogy ha nem sikerül olyan nőre lelnie, akibe őszintén beleszerethet, és aki „kirántja majd a mélyből”, akkor az eddigi pályafutását folytatja tovább.

Az említett fotómontázsok jól tükrözik, hogy a fogvatartottak nem egyszerűen a „bepótolható időben” hisznek (abban, hogy a börtönbüntetés letöltését követően változatlanul vagy kisebb-nagyobb módosításokkal folytathatják az életüket ott, ahol abbahagyták, és megszerezhetik azokat az élményeket is, amelyekből kimaradtak). Úgy tűnik, abban bíznak, hogy két alternatív értékrend – amolyan A és B tervekként – szintén jól megfér egymás mellett. A boldog család és a polgári élet esetenként összefésülhetők a bűnözői szubkultúrák kellékeivel – prostituáltak, drogok, luxusholmik stb. –, máskor viszont ezek felváltva volnának megvalósíthatók attól függően, hogy mit hoz a sors. Pszichológusként a „kettős forgatókönyvek” dr. Jekyll-Mr. Hyde-féle realizálásának csekély valószínűségét látom. Nem tudok hinni abban, hogy a „családjáért küzdő, törvénytisztelő apa” identitásának hátterében talonban tartható egy alternatív személyiség, aki ugrásra készen vár arra, hogy a dolgok kilendüljenek a normál kerékvágásból, és színre léphessen a „bűnöző én”.

A pornószínésznő altesténél elhelyezkedő Platón-szobor egy újabb, a börtönbeli oktatás és nevelés kérdésével összefüggő problémára hívja fel a figyelmünket. A montázkészítő elárulta, hogy számára a gimnázium elvégzése borzasztóan sokat jelentett, hiszen immár műveltebb, mint azelőtt. Az eklektikus kép és a „Most már sok mindenhez hozzá tudok szólni” kijelentés arra utalnak, hogy – József Attilával szólva – a fogvatartott számára a kultúra afféle ruha: kiváló dekoráció csupán a személyiségen anélkül, hogy annak szerkezetét és mélyebb tartalmait érintené. A tudás *hasznos* ugyan – mert birtokosa bizonyos, korábban zárt társaságokba is belépőt szerezhet általa –, azonban önmagában nem válik *értékké*. Ezzel kapcsolatban lehetőség szerint fontosnak tartanám mind az általános iskolai, mind a középiskolai oktatás idejének meghosszabbítását, a képzés intenzívebbé tételét annak érdekében, hogy a tanulás ne egyszerűen a szükséges dokumentumok megszerzését, hanem a tudásnak mint a korábbi értékrendtől eltérő értékekre és élményekre való nyitottságnak a megteremtését célozhassa.

A siker titka a család?

Egy, családon belüli erőszakért elítélt férfi „jövő” képén egy egymás kezét szorongató házaspár nevet ránk. Az előző bekezdésekben láthattuk, hogy a kisbábák, illetve a „sorsfordító nőalakok” szintén gyakori szereplők a montázsokon. A „női megmentő” számtalan esetben előfordul korábbi kábítószerfüggők elbeszéléseiben is. „Majd leszokok akkor, ha jön egy olyan nő, akiért érdemes” – hangzott el a legutóbbi csoportfoglalkozáson, amely kijelentésben – még ha időnként megmosolyogtató is a drogfüggők naivitása –, azért akad némi igaz-

ság. Gregory David Roberts, korábbi heroinfüggő – akit bankrablásért ítéltek el, és egy ausztráliai börtönből megszökve menekült Indiába – önéletrajzi elemekkel átszótt, *Shantaram* című regényében írja le egy apró, indiai faluba történő utazását. Roberts elalszik a szabadban, amikor egy idős férfi, egy barátja apja megnyugtatóképpen ráteszi a kezét a vállára:

„Furcsának tűnhet, és talán bárki más számára felfoghatatlannak is, de eddig a pillanatig valójában nem fogtam fel tisztán, mennyi rosszat tettem, és mi-féle életet vesztettem el. Amíg fegyveres rablásokat követtem el, heroinfüggő voltam: opiátköd ereszkedtem mindarra, amit gondoltam és tettem, illetve mindenre, amire csak emlékszem azokból az időkből. Ezt követően a tárgyalás és a három, börtönben eltöltött év alatt, amikor józan és épelméjű voltam, rá kellett volna ébrednem mindarra, amit a bűneim és a büntetésem nekem, a családomnak és azoknak az embereknek jelentett, akiket fegyverrel raboltam ki. Akkoriban azonban mindebből semmit sem éreztem. Az, hogy büntetés alatt álltam, és az érzés, hogy megbüntettek, túlságosan lefoglaltak ahhoz, hogy mással is foglalkozzak. [...] Csupán akkor, amikor valaki más édesapja ért hozzám, hogy megnyugtasson, és kemény, kérges földműveskezét a vállamra tette: csak akkor és ott értettem meg és éreztem át igazán mindazt a szörnyűséget, amit másokkal tettem, és azt, hogy mi lett belőlem. A fájdalmat, a félelmet és a veszteséget: mindennek a megbocsáthatatlan és idióta elpocsékolását.”³

Az idézet remekül összefoglalja, hogy a bűnösség elfogadásához, a lelkiismeret-furdalás megjelenéséhez és az újrakezdéshez az egyént azonnali védekező állásra készítető *büntetés* helyett elsősorban empátiára, gyengédségre és szeretetre van szükség. A fogvatartottak alighanem jól érzékelik mindezt – abban azonban valószínűleg tévednek, hogy a „tökéletes szerelem” és az „idilli család” mindenfajta előzetes elhatározás és cselekvés nélkül hullik majd az ölükbe (úgy, hogy ezek megszerzését követően határozhatnak majd arról, újraírják-e a korábbi világképüket, és változtatnak-e az életmódjukon).

Egy másik, ugyancsak az átmeneti csoportnak szánt feladat során arra kértem a résztvevőket, hogy fogalmazzák meg a saját halotti beszédüket: képzeljék el a temetésüket, és írják meg az egyik, őket búcsúztató hozzátartozójuk monológját. A feladat kettős célt szolgált. Egyfelől szerettem volna ráébreszteni a csoporttagokat a saját mulandóságukra: arra, hogy a szabadulásukat követően nincs több elpocsékolni való idejük. Másrészt kíváncsi voltam arra is, hogy milyen életpályát/jövőt szánnak maguknak (hiszen a hozzátartozó elképzelt beszéde egyben az ő életútjuk összefoglalása is). Egy több mint 15 éve bent lévő férfi a lánya szájába adta az alábbi szavakat: „Amikor szabadultál, arra kértél, hogy engedjem meg, hogy ettől a naptól kezdve az életem, az életünk része lehess. Akkor még nem tudtam, mit is szeretnél. Ma már tudom. Ahogy apaként megbuktál, úgy álltál helyt nagyapaként. Nagyon büszke vagyok rád, hogy be tudtad nekem bizonyítani azt, hogy milyen apám lehettél volna. A lányaim imádtak: szinte jobban sze-

³ A regényrészletet a saját fordításomban idéztem.

rettek téged, mint engem és a férjemet. Sokszor figyeltelek, milyen odaadással, figyelemmel és szeretettel bánsz velük.”

Az idézet alapján úgy tűnik, hogy a fogvatartott, aki „apaként megbukott”, lényegében arra számít, hogy nagyapaként automatikusan kiválóan helytáll majd. Mások elbeszélései és megjegyzései alapján is felállítható egy hipotetikus, az elítéltek fejében élő családmodell. Gyakran hallom például, hogy „Csak arra vágyom, hogy hagyjanak békén. Szörnyű ez a kényszerközösség. Ha kint nem tetszik valami, az ember egyszerűen odébbáll. Ez az, amit itt bent nem tehetünk meg.” A családi élet eszerint sohasem válik „kényszerközösséggé”: olyan, konfliktusoktól alapjában véve mentes zóna, ahonnan problémák fellépése esetén továbbállhat az ember egy párhuzamos valóságba a kapcsolatok sérülésének kockázata nélkül. Hogy ez mennyire nincs így, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az átmeneti csoportosok jelentős hányada családtag elleni erőszakos bűncselekményért tölti a büntetését...

A képek alapján megfigyelhető további érdekes jelenség a *nyaralás* felértékelődése. A montázsokon gyakran trópusi tájak, wellnessfarmok, illetve az „örök éden” felirat szerepelnek az elképzelt vagy vágyott civil élet szimbólumaiként. A nyaralás egyfelől a korábbi, az élvezetekre összpontosító, hedonista életforma és a családi idill összehangolásának egyik lehetséges eredménye. Másrészt pontosan kifejezi a fogvatartottak gyakorta hangoztatott igényeit az őket visszaváró családdal szemben: „Az első pár hónapban semmit sem akarok csinálni – állították többen is az egyik foglalkozáson. – Ki kell pihennem a börtönt.” Az ítélet kemény próbatételként, afféle munkaként való felfogása egy érdekes gondolati csavart is mutat. A büntetés nem egyszerűen az elkövetett cselekményért való „fizetség”, amellyel kiegyenlítődtött a számla, hanem olyasvalami, amelynek abszolválásáért jutalom illeti meg mindazokat, akik túléltek. (A korábbi táblázat alapján egyértelmű, hogy ha a börtönt a „munka” és a „próbatétel” fogalmi jellemzik, akkor a civil élet a „szabadidővel” és a „megérdemelt pihenéssel” írható le; kérdés, hogy milyen konfliktusokat generál mindez az elítéltet évek óta támogató és szponzoráló családtagokban.)

A családi étellel kapcsolatos legutolsó megállapításom a vágyak mértékével függ össze. „Én nem kívánok sokat – magyarázza elkészült munkáját egy, korábban alkoholfüggő elítélt. – Szeretnék egy kis lakást, kutyát és gyerekeket. Annyi pénzt, hogy el tudjam tartani a családomat, és szívesen foglalkoznék állatokkal, mondjuk lovakkal is.” Noha az általa felvázolt jövőkép valóban dicséretesen mellőzi az újabb bűncselekmények elkövetésére irányuló szándékot, és sok társával ellentétben valóban nem mondható nagyravágyónak, a más fogvatartottaktól is gyakran hallható „nem kívánok sokat” megjegyzés érzékelteti, hogy az „alapigények” kielégítését egyszerűnek és komolyabb külső és belső konfliktusoktól mentesnek képzei el.

Az „egyszerű otthon” és a biztos megélhetés utáni vágyakozás érdekes módon inkább arra a kispolgári értékrendre rímel, amelytől a fogvatartottak gyakran ódzkodnak, amelyről megvetéssel nyilatkoznak, és amelyre gyakran

hivatkoznak akkor, amikor megpróbálják megindokolni, miért váltak bűnelkövetőkké. „Néztem apámat, napi tizenkét órát dolgozott, és még egy kocsija sem volt – mesélte egyikük. – Anyámnak sem volt ideje velünk foglalkozni, mert csak a meló, a meló, de még egy jobb ruhára se jutott. Hát én nem akartam így élni.” A pusztán az alapjavakért folytatott kőkemény küzdelem tapasztalatához képest szélsőségesen leegyszerűsítőnek tűnik, amikor a fogvatartottak jó része úgy gondolja, azáltal, hogy lemond a márkás holmikról, a luxusautókról és a drogokról, az élet egy csapásra kiszámíthatóvá és problémamentessé válik majd. Noha az igényszint megfelelő beállítása fontos, célszerű azt is végiggondolni, hogy mindez csupán az érem egyik oldala: nyilván magyaráznom sem kell, hogy – különösen hosszú időről szabadultak esetében – a korábbi életstílushoz képest „keveshez” is többnyire kemény küzdelmekre van szükség.

Javaslatok

Segítő foglalkozásúakként a fogvatartottakhoz hasonlóan mi magunk is gyakran élünk a *hasítás* mechanizmusával. Öntudatlanul is feltételezzük például, hogy a börtönbüntetés az értelmes élet kint egyébként adott lehetőségétől fosztotta meg az elítélteket (vagy hajlamosak vagyunk kritikátlanul elfogadni mindazt, amit a fogvatartottak a kinti világról elmesélnek). A börtön „szörnyű, fájdalommal teli” térként való kizárólagos felfogása könnyen vezethet ahhoz, hogy csupán a zárt intézet ártalmainak csökkentésére koncentrálunk ahelyett, hogy a civil valóság okozta múlt- és jövőbeli szenvedésekre is gyógyírt keressünk.

Természetesen senkit sem az olyasfajta cinizmus elfogadására buzdítok, mint amelyet a „Kint hajléktalan volt, itt meg reklamál az étel minősége miatt” típusú megjegyzések implikálnak. Mindazonáltal a valóságvizsgálatot kimagaslóan fontosnak tartom az elítéltekkel való foglalkozás és a segítő munka során. A kognitív torzítások megkérdőjelezése, a saját és a fogvatartottak „hasításainak” feloldása, illetve a múlttól és a jövőről, a civil élet problémáiról és a börtönben igenis átékelhető pozitív tapasztalatokról szóló, *reális* percepciók kialakítása elsődleges fontosságúak a szabadulásra való felkészítés során. A fogvatartotti fantázia által használt *prototípusokat* – azaz a „bűnözőről”, a „drogosról” vagy a „normális emberről” kialakított reprezentációkat – érdemes átbeszélni, hogy megtudhassuk, milyen értelmezési keretbe illeszkednek ezek, és mitől lesz gyakran vonzóbb a kábítószerfüggő életútja, mint a törvénytisztelő polgáré. Csak azt követően illetethetjük kritikával vagy kérdőjelezhetjük meg a bűnözői szubkultúrák értékrendjét, hogy előzőleg alaposan megértettük azt.

A korábbi fejezetekben szót ejtettem már az oktatás és a nevelés fontosságáról: arról, hogy a különböző tanfolyamok és tréningek csak akkor válhatnak eredményessé, ha egyúttal az általuk elérhető célokat és alternatív életstílusokat is vonzóvá tesszük. Mindehhez annyit fűznék hozzá, hogy ha komolyan elfogadjuk, hogy a reszocializáció a büntetés-végrehajtás céljainak egyike, akkor újra kell gondolnunk, hogy vajon odabentről mennyire modellálható

– egy-egy tanóra vagy csoportfoglalkozás keretében – a civil élet (amelyre az elítélteket „fel szeretnénk készíteni”, illetve ahová „vissza akarjuk illeszteni” őket). Vajon nem volna-e szükségszerű a büntetés befejező szakaszában – például gyakoribb csoportos és egyéni kimaradások segítségével – a jelenleginél nyitottabbá tenni a börtönöket, hogy a drogrehabilitációs intézetekhez hasonlóan a szabadulás előtt állók belekóstolhassanak a civil életbe akkor, amikor szakképzett személyzet segítségével odabent még lehetőségük nyílik megbeszélni és feldolgozni a tapasztalataikat.

Felhasznált irodalom

- Adler, F., Mueller, G. O. W., Laufer, W. S.: *Kriminológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002.
- Christie, N.: *A fájdalom rejtélye*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1991.
- Foucault, M.: *Felügyelet és büntetés*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1990.
- Kempf Z.: Priusz és munkavállalás – „Vállalkozó leszek”. *Magyar Narancs* 2011; 23 (9).
- Roberts, G. D.: *Shantaram*. London: Abacus, 2004.
- Sabo, D., Kupers, T. A., London, W. (eds.): *Prison Masculinities*. Philadelphia: Temple University Press, 2001.
- Taylor, S. E., Brown, J. D.: Illusions and well-being. A social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin* 1988; 103: 193–210.

A bűncselekmény miatt érzett büntudat és szégyen vizsgálata fogvatartottak körében¹

Bevezetés

A fogvatartottakkal való pszichológiai munka egyik legfontosabb célja a proszociális magatartás megerősítése (vagy kialakítása), melynek következtében elvárható, hogy szabadulásuk után tartózkodnak újabb bűncselekmények elkövetésétől (Boros, Csetneky 2002). A szégyen és a büntudat ún. morális érzelmek, melyek a morális vonatkozású tettek esetén jelennek meg. Alapvető funkciójuk, hogy eltérítsenek a nem morális cselekedetek elkövetésétől. Az alapérzelmekkel ellentétben ezek az érzelmek az éntudat megjelenése után alakulnak ki, amikor az egyén önmagára vonatkozóan képes értékelni a társas visszajelzéseket. Ez utóbbi jellemző miatt nevezik őket éntudatos érzelmeknek is (*self-conscious emotions* – Tracy, Robins, Tangney 2007).

Bár a szégyent és a büntudatot sokszor közel azonos értelemben használják, a két érzelm között lényeges pszichológiai különbség van. Amennyiben egy helytelen cselekedetet követően az elkövetett tetre fókuszál az egyén, büntudatot érez. Az fogalmazódik meg benne, hogy „rosszat tettem”. A büntudat miatt motiválttá válik tettének felvállalására, a bocsánatkérésre; empátiával fordul az áldozat felé, és lépéseket tesz az okozott károk helyreállítására. Mivel énképe nem sérül, képesnek érzi magát arra, hogy tegyen valamit a kialakult helyzet javítása érdekében.

Amennyiben a helytelen cselekedet után az egyén az énjére fókuszál, szégyen érzése alakul ki. Az fogalmazódik meg benne, hogy „rossz ember vagyok”. A szégyenérzetet kisebbségi és értéktelenség érzése kíséri, az egyén énképe negatív irányba mozdul el. Motiváció alakul ki arra, hogy elkerülje a társas visszajelzéseket és kilépjen a helyzetből. Az elkövetett cselekedet kapcsán ezáltal nem kerülhet sor jóvátételre, s fennmaradnak a negatív érzelmek (Tracy, Robins, Tangney 2007).

Stuewig és munkatársai (2010) vizsgálatában serdülők, egyetemisták és fogvatartottak mintájában is a szégyen mások hibáztatásához kapcsolódott, ezen keresztül pedig mind a fizikai, mind pedig a verbális agresszióval pozitív kapcsolatban állt. A büntudat ezzel szemben az empátiához és a másik fél perspektívájának átvételéhez kapcsolódott, és ezáltal az agresszióval ellentétes kapcsolatban volt. Egy bűnelkövetőkkel végzett vizsgálatban (Tangney és munkatársai 2011) a büntudat erősen kapcsolódott az empátiához és a perspektíva-átvételhez, a szégyen negatívan kapcsolódott hozzájuk. A szégyen pozitív kapcsolatban állt a distresszel és a pszichés alkalmazkodási problémákkal, például az alkohol- és drogfogyasztással. A büntudat ebben a vizsgálatban negatívan korrelált a bűnelkövetői előélettel, a korábbi börtöntapasztalattal és a fogvatartott biztonsági szintjével.

¹ Összefoglaló a Tudományos kutatások és gyakorlati alkalmazások a büntetés-végrehajtásban c. konferencián tartott előadásról.

A büntudat és szégyen közti különbséget felismerve Wright és Gudjonsson (2007) bűnelkövetői mintához illeszkedő kérdőívet alkotott. A büntudatra és szégyenre való diszpozicionális hajlammal ellentétben kérdőívük a bűncselekmény elkövetése által kiváltott büntudatra és szégyenérzetre irányul, értelmezése jóval specifikusabb. A kérdőív megbízhatósági eredményei jók, a büntudat skála az általános büntudathoz, a szégyen skála pedig az általános szégyenhez és büntudathoz is erősen kapcsolódott.

Ugyanezzel a kérdőívvel egy pszichiátriai kezelt fogvatartott mintán a szerzők (Wright, Gudjonsson, Young 2008) kimutatták a bűncselekménnyel kapcsolatos szégyen pozitív összefüggését a vonás dühvel és a düh kifejezésével is. A bűncselekménnyel kapcsolatos büntudat a düh kontrolljához kapcsolódott pozitívan és negatívan a düh kifejezéséhez. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a dühkezelési nehézségek és a szégyen egyenesen vezethetnek a bűncselekmények elkövetéséhez, a büntudat pedig a terápiában segíthet.

Orth, Berking és Burkhardt (2006) vizsgálatában egyedülálló szülők mintáján kimutatták, hogy a két morális érzelem közül a szégyen a rumináción keresztül állt kapcsolatban a depresszióval, ez az összefüggés a büntudat kapcsán nem jelentkezett. Magyarázatuk szerint a szégyen belső, globális és stabil attribúciót eredményez, ami depresszióhoz vezet.

Jelen tanulmány célja magyar felnőtt fogvatartotti mintán megvizsgálni a szégyen és büntudat kapcsolatát az énképpel, a stresszel való megküzdéssel, a stressz-alapú tünetképzéssel és a börtönbe kerülést követő beilleszkedéssel. A megválaszolandó kérdések egyike, hogy éreznek-e büntudatot és szégyent az elkövetők saját cselekményükkel kapcsolatban, és ha igen, ez az érzelem milyen hatással van beilleszkedésükre, illetve idővel hogyan alakul az érzelmek erőssége. Céлом volt megvizsgálni, hogy a Tangney és munkatársai által kialakított szégyen- és büntudatelmélet alátámasztást nyer-e a börtönben végzett kutatásban.

A vizsgálat bemutatása

A vizsgálatban 76 fő felnőtt korú férfi fogvatartott vett részt a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetből, akik előzetes letartóztatásban voltak vagy jogerős büntetésüket töltötték a börtönben. A kérdőív kitöltése önkéntes alapon zajlott, a válaszadók adataik titokban tartásáról rövid szóbeli és írásbeli tájékoztatást kaptak, s aláírásukkal igazolták, hogy önként vesznek részt a vizsgálatban. A kérdőív kitöltéséért jutalmat nem kaptak, a kitöltés egyénileg a zárkákban történt.

Az általános demográfiai háttér felméréseként nyilatkoztak életkorukról, legmagasabb iskolai végzettségükről, arról, hogy bekerülésük előtt párkapcsolatban éltek-e, illetve volt-e munkájuk. A kriminális előzmény kapcsán a kérdőív rákérdezett, hogy aktuálisan mennyi ideje van börtönben a válaszadó, életében összesen hány évet töltött börtönben, jelenleg milyen bűncselekmény miatt tölti büntetését, illetve ügye a büntetőeljárás mely szakaszában tart. A bűncselekmény utólag dichotóm változóként került kódolásra aszerint, hogy erőszakos (pl. rablás, emberölés, zsarolás) vagy nem erőszakos (pl. lopás, csalás, kábítószerral való visszaélés) jellegű-e.

A résztvevők kitöltötték a *Bűncselekménnyel kapcsolatos szégyen és büntudat kérdőívet* (Offense related shame and guilt scale, ORSGS), melynek eredményeit demográfiai és kriminális adataikkal vetettük össze. 23 résztvevő kapcsán rendelkezésre álltak a börtönbe kerülésük után kitöltött *Bűncselekménnyel kapcsolatos szégyen és büntudat kérdőív* eredményei.

A minta átlagos életkora 33 év (a legfiatalabb résztvevő 18, a legidősebb 60 éves), átlagosan 10,5 osztályt végeztek. Aktuálisan átlagosan 1,1 éve töltik büntetésüket; a legkevesebb bent töltött idő 1 hónap, a legtöbb 4,6 év. Az összesen börtönben töltött évek száma 0-tól 17 évig terjed, 53%-uk nem volt korábban büntetve. Az elkövetett bűncselekmények 55%-a nem erőszakos jellegű. A résztvevők 63%-a bekerülése előtt párkapcsolatban élt, 77%-uk dolgozott. A résztvevők 59%-a előzetes fogvatartott, 41%-a jogerős elítélt.

A bűncselekménnyel kapcsolatos büntudat-pontszáma átlaga 19,35 pont (szórás = 9,91) lett az 5-től 35-ig terjedő skálán. A szégyen pontszám átlaga 12,73 pont (szórás = 8,55).

A demográfiai változók közül csak az iskolázottság kapcsolódik a bűncselekménnyel kapcsolatos érzelmekhez. Az iskolázottság pozitívan korrelál a bűncselekménnyel kapcsolatos büntudattal (parciális korreláció, $r = 0,288$, $p = 0,013$), negatívan a bűncselekménnyel kapcsolatos szégyennel (parciális korreláció, $r = -0,373$, $p = 0,001$). A büntetőeljárás kapcsán elmondható, hogy a jogerős elítéltek lényegesen erősebb büntudatot éreznek bűncselekménnyel kapcsolatban, mint az előzetes fogvatartottak (t -próba eredménye: $t = 2,506$, $p = 0,014$).

Mint már említettük: 23 személy kapcsán rendelkezésre álltak a bekerülésükkor felmért bűncselekménnyel kapcsolatos büntudat és szégyen adatok. A bekerülésükhöz képesti büntudat és szégyen pontszám változást páros t -próbák mutatják. Büntudat és szégyen pontszámaik nem változtak szignifikánsan, ugyanakkor annak a 8 személynek esetében, akik több mint 6 hónapja börtönben vannak, bekerülésükhöz képest a bűncselekményükkel kapcsolatos büntudatuk tendenciaszerűen csökkent 14,75 pontról 10,0 pontra ($t = 1,982$, $p = 0,088$).

A börtönben töltött idő hatásának további vizsgálatára t -próbákkal mértem fel a mintát, Brown és Ireland (2006) vizsgálati módszerét alkalmazva a keresztmetszeti adatok kvázi-longitudinálissá alakítására. A változóban elsőként 20 hónap elteltével mutatkozik különbség: akik több mint 1 év 8 hónapja töltik büntetésüket, szignifikánsan alacsonyabb bűncselekménnyel kapcsolatos szégyenről számolnak be ($t = 2,550$, $p = 0,014$), 2 év után pedig a bűncselekménnyel kapcsolatos büntudat is alacsonyabb ($t = 2,555$, $p = 0,019$).

Mivel a bűncselekménnyel kapcsolatos szégyen és büntudat stabil összefüggést mutat bizonyos demográfiai és kriminális változókkal, egy nagyobb mintán is megvizsgáltam a morális érzelmek összefüggését a kriminális és szociális háttértényezőkkel. Az elemzésbe a 2011-ben elvégzett befogadási vizsgálatok adatait vontam be, összesen 262, fogvatartott által kitöltött pszichológiai kérdőív másodelemzésére került sor.

A büntudat és szégyen kapcsán nem mutatkozik különbség az erőszakos és a nem erőszakos bűncselekmények elkövetői között, valamint az elsőbüntényes és

a visszaeső elkövetők között. A résztvevők közül erősebb büntudatot és szégyent éreznek azok, akiknek a családjában nincs büntetett előéletű személy ($t = 2,399$, $p = 0,018$ és $t = 2,210$, $p = 0,029$). Feltehetően nekik a bűncselekményen túl családtagjaikkal kapcsolatos érzelmeiket is fel kell dolgozniuk.

Azok a fogvatartottak, akik bűncselekményük kapcsán ártatlannak tartják magukat (a minta 58%-a), alacsonyabb büntudatot és szégyen pontszámot érnek el ($t = 4,888$, $p < 0,001$ és $t = 2,893$, $p = 0,004$). A felelősségvállalás elutasítását tehát a pszichológiai tesztek is alátámasztják; az ártatlanság hangsúlyozása ezek alapján nem csak a bírósággal szemben kialakított stratégia, hanem valódi meggyőződés. Az ártatlanságerzetről elmondható, hogy nem függ a demográfiai jellemzőktől, a kriminális előzménytől és az előzetes vagy jogerős státustól, kizárólag pszichés hatások alakítják.

Összességében véve Tangney és munkatársai elméletébe illeszkednek az eredmények. Az általános büntudatot pozitív összefüggése az önértékeléssel alátámasztja a büntudatot proszociális vonatkozását. A bűncselekménnyel kapcsolatos büntudatot az iskolázottsághoz, a szégyen az iskolázatlansághoz kapcsolódik. A magasabb iskolázottság a szociális helyzetekre való nagyobb rálátást biztosít, s a problémás helyzetek kapcsán az aktív, megoldásorientált cselekvésre motivál. A büntudatot jelzi, hogy az iskolázottabb elkövetők célja a sértettek érdekeinek helyreállítása, a károk megtérítése és a közösség általi elfogadottság újbóli kiérdemlése.

Arra a kérdésre, hogy bűnhődnek-e a fogvatartottak a börtönben, részben igen, részben lehet válaszolni az eredmények alapján. A több mint 6 hónapja büntetésüket töltő fogvatartottak saját bekerülésükkor mutatott érzéseikhez képest kevesebb büntudatot éreznek. A bűncselekménnyel kapcsolatos büntudatot és szégyen közel 2 év börtönben töltött idő után lesz lényegesen alacsonyabb. Bár az adatok nem longitudinális vizsgálatból származnak, a kvázi-longitudinális elrendezés is fényt deríthet fontos összefüggésekre. A bűncselekménnyel kapcsolatos szégyen és büntudatot csökkenése csak abban az esetben várható, ha az a kezdeti időszakban magas volt. Így tehát feltételezhető, hogy börtönbüntetésük első két évében a fogvatartottakat erősen foglalkoztatják a bűncselekményükhöz fűződő érzelmeik. Ugyanakkor mivel a jogerős fogvatartottak éreznek erősebb büntudatot, kérdésessé válik, hogy a bűncselekménnyel kapcsolatban az előzetes fogvatartás kivált-e büntudatot. Feltételezhető, hogy az előzetes fogvatartottakban más érzelmek uralkodnak a börtönben töltött idő során.

Kiemelendő a családtagok büntetett előéletének hatása a bűncselekményhez fűződő érzelmeikben: a büntetlen családokból érkező fogvatartottak erősebb büntudatot és szégyent élnek meg, amikor bűncselekményükre gondolnak. Mivel az elsőbűntényesek és visszaesők között nem mutatkozott különbség, elmondható, hogy pszichológiai értelemben akkor számít valaki elsőbűntényesnek, amikor családjában ő az első, aki bűncselekményt követ el. Ennek magyarázata lehet, hogy akkor, amikor az ún. „elsőbűntényes” elkövetőt először börtönbe zárják, feltehetően már több bűncselekményt elkövetett, ezért morálisan nem érinti meg annyira a bűnelkövetés ténye.

A büntudatot és szégyen alakulását a pszichés változók közül erősen meghatározza, hogy a fogvatartott saját magát felmenti-e a bűncselekmény elkövetésének felelőssége alól. Az önmagukat ártatlannak tartó fogvatartottakat kevésbé érinti a büntudatot és a szégyen érzése is. A törvény kimondja az előzetes letartóztatottak esetében az

„ártatlanság vélelmét”, vagyis mindaddig ártatlannak kell tekinteni a vádlottakat, amíg a bíróság jogerősen el nem ítéli őket. Amíg azonban azt erősítik bennük, hogy ártatlanságukat kell bizonyítaniuk, pszichésen akadályozottá válik a felelősségvállalás, a valódi büntudat kialakulása, így az elkövetett tettek miatti bűnhődés is.

Bűntematika a terápiában

A bűncselekmény által kiváltott érzelmek feldolgozása, a bűn és szélesebb értelemben az értékrend megbeszélése részét képezi a fogvatartottak terápiájának. A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 2009 óta heti rendszerességgel kerül sor irodalomterápiás csoportfoglalkozásokra, melyek – a módszer jellegzetességeiből adódóan – kiváló lehetőséget adnak arra, hogy a fogvatartottak tudatosítsák a témához kapcsolódó érzéseiket és gondolataikat.

A csoportfoglalkozásokon 8-14 fő fogvatartott vesz részt, a jelentkezés önkéntes alapon zajlik, a heti egyszeri találkozás kb. 1 óra időtartamot jelent. Az irodalomterápia (biblioterápia) keretében szépirodalmi művek kerülnek bemutatásra, s a beszélgetés az adott szövegre adott reflexiókra épül. Praktikus megfontolásból rövidebb irodalmi művekkel, versekkel és novellákkal dolgozom leggyakrabban. A foglalkozások célja összetett jellegű. Azon túl, hogy hasznos időtöltést biztosít a fogvatartottak számára, a csoportos elrendezés miatt erősíti bennük az egymás iránti tiszteletet és a különböző vélemények elfogadásának képességét. Véleményük megfogalmazása és a kapott visszajelzések által önismeretük fejlődik, értékrendjük határozottabbá válik.

József Attila: *A bűn* c. verse egy bizonytalan felvetéssel indul: „Zord bűnös vagyok, azt hiszem, / de jól érzem magam. / Csak az zavar e semmiben, / mért nincs bűnöm, ha van”. A fogvatartottak sokféleképpen értelmezik ezeket a sorokat, sokat gondolkoznak azon, hogy mi lehet a bűne, és miért keresi azt. A bűn számukra relatív dolog, attól függ, milyen szempontból nézik. Például mások (vagy a törvény) szerint bűncselekmény, amit elkövettek, ők azonban meg vannak győződve arról, hogy nem tettek semmi rosszat. Szintén a törvény kapcsán keresik sokszor a bűn motivációs hátterét. Például erősen szimpatizálnak azokkal, akik éhező családjuk miatt lopnak, ilyenkor egyértelműen a társadalmat teszik felelőssé, amiért kialakulhat olyan szegénység, melyben a bűncselekmény válik az egyetlen cselekvési lehetőséggé. Időbeli összehasonlítást is gyakran tesznek: régebben például a lustaság és a tiszteletlenség számított bűnnek, manapság azonban ezeket senki nem bünteti, ezek csupán jellemhibák.

A 10 versszakos vers utolsó négy sora önreflexió: „Én istent nem hiszek s ha van, / ne fáradjon velem; / majd én föloldozom magam; / ki él, segít nekem”. Azzal kapcsolatban, hogy ki ítéli meg az ember tetteit, a fogvatartottaknak három lehetséges válaszuk van: vagy az ember maga, vagy más emberek, vagy az isten. A leg súlyosabb ítéletet mindig önmagukban fedezik fel: időnként kifejezetten szigorúak önmagukhoz. Az egzisztenciális pszichológia „egzisztenciális büntudatnak” nevezi azt a jelenséget, amikor valaki azért érez büntudatot, mert önmagát fosztotta meg az életben egy olyan lehetőségtől, ami lehet, hogy nem adódik még egyszer. Mivel az életet nem lehet újrakezdeni, egyszer el kell számolni azzal, amit az egyén élete során elért vagy elmulasztott. Mivel a börtönben töltött hónapok, évek sosem térnek vissza, az idő (az élet) elvesztegetésért gyakori a büntudat megjelenése.

Szintén József Attila állítja erkölcsi dilemma elé az olvasót *Két hexameter* című művében: „Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis! / Mért ne legyek tisztességes? Kiterítenek úgyis”. Bár a mű számos fontos kérdést felvet a tisztesség és az erkölcs kapcsán, a legfontosabb talán az, hogy hogyan lehet valaki tisztességes egy tisztességtelen világban. Miért legyen valaki tisztességes, ha mindenki más tisztességtelen körülötte? A fogvatartottak gyakran elmondják, hogy a jó élet és a tisztességes élet egyszerre nem létezik. Az ember vagy tisztességes és nyomorog, vagy jól él, de tisztességtelen. Általános véleményük, hogy ebben az országban nem lehet tisztességes úton boldogulni, ezért érdemesebb elhagyni az országot. Akik vállalják az itthoni körülményeket, inkább az „enyhén tisztességtelen” utat választják, vagyis csak annyiban szegik meg a szabályokat, hogy annak ne legyen súlyos következménye, mégis elősegítse előrelépésüket.

A sor tetszőleges számú irodalmi művel folytatható volna, hiszen a szépirodalom kedvelt témái közé tartozik a bűn és annak következményei. Összességében elmondható, hogy a fogvatartottak számára nem okoz nehézséget az, hogy saját bűneikre reflektáljanak, sőt igénylik is a visszajelzéseket ezzel kapcsolatban. Bár sokszor ragadják meg általánosságban a kérdéseket, háritva ezzel a személyes átlásfoglalást, a beszélgetés során elmélyíthető saját felelősségvállalásuk.

Irodalomjegyzék

- Baron, R. M., Kenny, D. A. (1986): The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Boros J., Csetneky L. (2002): *Börtönpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest.
- Brown, S. L., Ireland, C. A. (2006): Coping style and distress in newly incarcerated male adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 38, 656-661.
- Kopp M., Fóris N. (1993): *A szorongás kognitív viselkedésterápiája*. Végeken sorozat, Budapest.
- Kovács Zs. (2010): A külső-belső kontrollosság szerepe a börtönadaptációban. *Börtönügyi Szemle*, 2010/2, 69-78.
- Kovács Zs. (2011a): Megküzdés a börtönbe kerüléssel. A börtönadaptáció longitudinális vizsgálata. *Pszichológia*, 31, 381-395.
- Kovács Zs. (2011b): A kontroll, a stresszel való megküzdés és a pszichés közérzet alakulása a börtönbe kerülést követően. *Börtönügyi Szemle*, 2011/2, 39-50.
- Oláh A. (2005): *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény*. Belső világunk megismerésének módszerei. Trefort Kiadó, Budapest.
- Orth, U., Berking, M., Burkhardt, S. (2006): Self-conscious emotions and depression: Rumination explains why shame but not guilt is maladaptive. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 1608-1619.
- Stuewig, J. et al (2010): Shaming, blaming, and maiming: functional links among the moral emotions, externalization of blame, and aggression. *Journal of Research in Personality*, 44, 91-102.
- Tangney, J. P. et al (2011): Assessing jail inmates' proneness to shame and guilt: Feeling bad about the behavior or the self? *Criminal Justice and Behavior*, 38, 710-734.
- Tracy, J. L., Robins, R. W., Tangney, J. P. (2007): *The self-conscious emotions. Theory and research*. The Guildford Press, New York.
- Wright, K., Gudjonsson, G. H. (2007): The development of a scale for measuring offence-related feelings of shame and guilt. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 18, 307-316.
- Wright, K., Gudjonsson, G. H., Young, S. (2008): An investigation of the relationship between anger and offence-related shame and guilt. *Psychology, Crime & Law*, 14, 415-423.

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Tóth Mór
(1834 – 1902)

„Véleményem szerint valamiről fogalommal nem bírni és arról mégis írni merni, nemcsak erős önbizalom, hanem genialitási hajlam is, de a közhasznú gyakorlati téren hatni és tenni, fáradni és munkálkodni, ez meggyőződésem szerint férfias és hazafias. Inkább vágyom azért a »munkás hazafi címére« mintsem a genialis elnevezésre.”¹

Jogász, író, kir. ügyész, Karcag város díszpolgára, az elavult feudális börtönrendszer megreformálásáért, a rabok képzéséért és foglalkoztatásáért küzdő humanista szakember. „Egyik tevékeny megteremője volt a magyar közbiztonságnak.”² Kozma Sándor kir. főügyész – akit egyben a példaképének is tekintett – barátja, szellemiségének, elképzeléseinek lokális képviselője, válóra váltója, börtönügyi szakirodalmunk egyik neves személyisége.

Tóth Mór³ 1834-ben született a Bars megyei Aranyosmaróton.⁴ Apja, Tóth Dániel 1828-tól 1849-ig előbb Aranyosmarót esküdt szolgabírája, majd néhány év múlva esküdt fősolgabírája. Édesanyja draskóczi Milecz Róza. A szülők öt

¹ Tóth Mór: Tanulmányok a börtönügy terén. Eger, 1874. 6. o.

² Tóth-Megyeri Tóth Móricz 1834-1902. Szolnoki Lapok, I. évf. 6. szám, 1902. ápr. 20. 2-3. o.

³ Több sajtótermék előnevét „tóth-megyeri”-ként, nevét Tóth Móriczként, foglalkozását kir. bírónaként említi. Mi maradunk a hivatalos dokumentumok, az egri kir. ügyészség mutatókönyvében szereplő adatok, valamint a felesége által kiadott gyászjelentés talaján, hogy ő tórei és tótmegyeri Tóth Mór kir. ügyész volt. (A nemesi előneveket a továbbiakban nem használjuk.) Mivel Tóth Mórról nagyon kevés feldolgozott információ áll rendelkezésre, ezért széleskörű kutatásokat végeztem – sok-sok segítség igénybevételével – Budapesten, Szegeden, Egerben, Debrecenben, Szolnokon, Kiskunfélegyházán, Sáropatakon és Sátoraljaújhelyen. A munkám eredménye, reményeim szerint, hű képet ad egy nagyszerű emberről, akit gróf Ráday Gedeon kir. biztos – jó külsejére utalva – a „szép ügyésznek” nevezett.

⁴ Aranyosmarót Nyitrától 27 km-re észak-keletre, a Zsitva partján fekvő település a mai Szlovákia területén. A település első írásos nyomát Géza királyunk 1075-iki oklevelében találjuk, ahol Maurod alakban szerepel. A várost feltehetően aranybányászok alapították. Ipari fejlődése a 19. század végén indult meg: sörgyár, cukorgyár, téglagyár, gőzmalom létesült, és megindult a textilipar, szőnyeggyártás is. 1891-ben beindult a vasúti közlekedés Kistapolcsány és Érsekújvár felé. A 18. század végétől 1918-ig Bars vármegye székhelye. 1910-ben 3 227 lakosából 2 127 magyar, 941 szlovák és 147 német volt. – hu.wikipedia.org/wiki/Aranyosmarót

gyermek – Dezső, Ferenc, Izabella, Mór és Zoltán – tisztességes taníttatásáról és neveléséről gondoskodtak. 1848-ban az ifjú Mór még alig múlt 14 éves, amikor apjával együtt belépett a honvédseregbe, ahol őrmesteri rendfokozatot szerzett, és bajtársaival együtt egészen a komáromi kapitulációig hősiiesen harcolt.

Édesanyja az 1850-es évek elején meghalt. Özvegyen maradt apja újránősült, felségül vette bernátfalvi Földváry Ceát, és ezzel egy időben a dunavecsei Földváry-uradalom felügyelője lett. Néhány év múlva azonban sikerült saját birtokot vásárolnia és önálló gazdaságot létrehoznia.

Tóth Mór időközben megkezdi jogi tanulmányait a Pesti egyetemen, ahol 1865-ben ügyvédi oklevelet szerez. Ugyanebben az évben házasságot köt, felesége és haláláig hű társa, lázári Nagy Clementina lett. A házasságukból azonban – Tóth Mór legnagyobb bánatára – nem születtek utódok. (Ennek a ténynek később ő maga adott hangot, amikor két szabadult rabnő felkereste Karcagon, hogy a börtönben megszületett, majd az árvaházban – a börtönben szerzett betegség miatt – meghalt gyermekeik sorsáról tudósítsa.)⁵

A diploma megszerzését követően Pest vármegye törvényszékéhez került kir. ügyésznek. A kiváló képességekkel rendelkező, éles eszű, nagy tudású fiatalemberre a környezete korán felfigyelt. Így nem volt véletlen, hogy – a szintén kiváló jogtudós Edvi Illés Károly mellett – 1869-ben a Pest megyei törvényszék táblabíráiból alakított tanácsával együtt őt is Szegedre vezénylik Rádayhoz⁶. *„Gróf Ráday Gedeont 1869 januárjában nevezték ki a szegedi királyi biztosság vezetőjének. Feladata a Duna-Tisza közén és a Tiszántúl déli részén a közbiztonság helyreállítása, közkeletű kifejezéssel a »betyárvilág felszámolása« volt. A belügyminisztérium rendőri osztályán szerzett tapasztalatait felhasználva néhány hónap alatt jelentős sikereket mutathatott fel, a rablóbandákat felszámolta, a korábban nagy visszhangot kiváltó esetek tetteseit kinyomozta.”*⁷

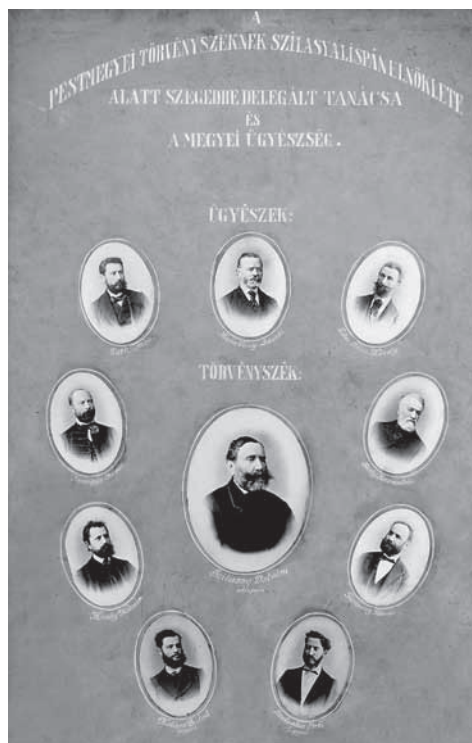
Tóth Mór *Jó madarak* című művének bevezető soraiból megtudhatjuk, hogy a hatalom milyen hatalommal ruházta fel Rádayt és a kivezényelt törvényszéket, ügyészeket e fontos feladat megoldása érdekében: *„Az új nemzedéknek fogalma sincs arról, hogy mily indokok vezérelték a kormányt arra, hogy Szegedre királyi biztost rendeljen ki, oly tág hatalommal, mely felért egy kis király kényuraságával. De hát szükség volt erre, mert a megyei önkormányzati hatóságok nem bírva erőt venni [...] a nagy alföldön elszaporodott rablók és tolvajok garázdálkodásain.”*⁸ (Más forrásokból tudjuk, bár ezt soha nyíltan ki nem mondták, hogy voltak összefonódások a bűnözők és a hatalom egyes képviselői közt is. Ez is indoka volt annak, hogy más vármegye hatóságát vezényelte a kormány a feladat megoldására.)

⁵ *„Ha felnevelkedtek volna, mert én gyermektelen vagyok, magamhoz vettem volna őket” – írta. Lásd Pataky István: Szegedi fegyenc gyermekek. (Emlékezés Tóth Mórra.) Jász-Nagykunszolnok Megyei Lapok, XIII. évf., 69. szám, 1902. aug. 28. 3. o.*

⁶ ifj. Ráday Gedeon gróf (1829–1901)

⁷ Csapó Csaba: Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság a korabeli sajtó tükrében. Magyar Könyvszemle, 117. évf. 2001. 4. szám. – epa.oszk.hu/00000/00021/00031/0003-269.html

⁸ Tóth Mór: *Jó madarak. Bűnügyi elbeszélések.* Karcag, 1897, Szódi S. Könyvkereskedő Kiadása. 3. o.

Tóth Mór bekerült tehát a szakembereknek abba a körébe, amelynek a bűnözés felszámolása érdekében hozott kormányzati döntést kellett megvalósítania, jómaga is aktív részese lett az Alföldön a betyárvilág felszámolása érdekében bevezetett intézkedéseknek. „Az itt felmerült bűnesetek ötezer számig emelkedtek, s míg az előnyomozatokat a királyi bizottság közegei vezették, addig a bűntények elbírálására a kormány által kirendelt Pest megyei kir. törvényszék küldetett ki.” – írta Tóth Mór.⁹

A szegedi kiküldetés 1871 végéig tartott, ekkor ugyanis az aradi törvényszéknek adták át a be nem fejezett ügyeket.

Tóth Mór 1872 és 1879 között rövid ideig Gyöngyösön, majd Egerben, 1879–1883-ig Debrecenben, 1883-tól 1885-ig – a törvényszék megszűnéséig – kir. ügyészként Karcagon dolgozott.

1885. július 31-én a karcagi kir. törvényszéket megszüntetik és Szolnokra költöztetik, ezzel egy időben Tóth Mór is Szolnokra költözik, ahol nyugdíjazásáig, 1900. február 1-jéig szintén ügyészként dolgozik.

Szolgálati helyein keményen, megalkuvás nélkül, a hivatali kötelezettségeihez híven látta el a feladatát, ami nem minden esetben tetszett az adott vármegye egyes vezetőinek, de elveiből nem volt hajlandó engedni. (Ezért költözött például az egri beosztását feladva Debrecenbe.) Talán ennek, de elsősorban a megtett intézkedéseinek köszönhető, hogy munkájával, a köz érdekében kifejtett tevékenységével mindenütt kivívta magának a város és az

⁹ Tóth Mór: i. m. 4. o.

ott élő lakosok elismerését. Elhunytakor a korabeli újság is – egyebek mellett – így emlékezett meg róla: *„Teljesen modern tudású jogász volt, de egy percre sem bürokrata: gyalog, lóháton, folyton a szabadban hasonította át a tanultakat magyar igazságszolgáltatásra, mi talán sokszor megütközést keltett a mai falanszter-doktrínereknél, de élő igazság volt.”*¹⁰

Ha szegényesek is a róla fellelhető információk, a korabeli publikációk és a rendelkezésre álló szakirodalom, annyi azonban a kutatásaim eredményeként mindenképpen megállapítható, hogy minden munkahelyén otthagya a névjegyet. Mindenütt alkotott valami újat, maradandót az utókornak, a szakmának, a szűkebb vagy tágabb környezetének, amivel elismerést, megbecsülést és tiszteletet szerzett a pályatársainak és persze saját magának is. Szegeden legtöbbször ő képviselte a vádat az egyes források szerint háromszáz betyárperben. *„Jellemző az akkor uralkodó humanizmusára, melynek végső leheletéig híve volt, hogy egyetlen halálos ítéletet sem hozott a törvényszék”* – írta a *Jász-Nagykunszolnok Megyei Lapok*.¹¹

Tóth Mór 1872-ben Egerben – előjárója elvi egyetértése mellett – a magyar börtönügy szempontjából forradalminak számító lépést tett: minden állami támogatás, központi anyagi forrás nélkül létrehozta az első rabdologházat. Itt, Egerben fordította magyarra Nagy Lászlóval és adták ki 1874-ben M. G. Ferrus *A foglyokról, a rab-ságról és a börtönökről* című művét dr. S. Klein német fordítása nyomán, illetve Tóth Mór szintén itt írta meg és adta ki a *Tanulmányok a börtönügy terén* című, a magyar börtönügy kiemelkedő jelentőségű, főleg gyakorlati szempontból értékes művét.

Debrecenben a *Debrecen-Nagyváradai Értesítő* így emlékezett meg Tóth Mór Karcagra történő áthelyezése kapcsán az ottani tevékenységéről: *„élénk mozgalmat indított, hogy nyomorult börtönhelyiségeink változtassanak meg”*.¹²

A rabok ellátása érdekében, hogy a szabadulásuk után némi készpénzhez jus-sanak, továbbá az intézetek helyzetének javításáért erősen szorgalmazta mindenütt a rabfoglalkoztatást: *„Még Debrecenben is többen emlékeznek a daliás, erős termetű úrra, a kit Ráday tréfásan a „szép ügyésznek” nevezett s a ki Debrecenben a Honvéd kertet szép sétakertré emelte.”*¹³

Karcagon ténykedésével, közvetlenségével sok hívet szerzett. *„Karczagon, a város közepén egy mocsaras helyből kellemes kertet alkotott [...], annyira megnyerte a büszke kun város szeretetét, hogy Karczag díszpolgárának választotta és haláláig képviselője volt a megyei törvényhatóságban.”*¹⁴

Szolnokon meglehetősen gyorsan ismert és közkedvelt tagja lett a város köz-életének, ezen túl *„az elhanyagolt börtönügyek humánus rendezésében elévülhetetlen érdemeket szerzett.[...] „Ő alatta agyonüldözésről senki sem panaszkodott. Igazságos szigorúság, melyből a humanizmus soha sem hiányzott, vezette nehéz pályáján.[...] Kozma*

¹⁰ Tóth-Megyéri Tóth Móricz 1834-1902. Szolnoki Lapok, I évf. 6. szám, 1902. ápr. 20. 2-3. o.

¹¹ Tóth Mór (meghalt: ápr. 14., Darócon temették). Jász-Nagykunszolnok Megyei Lapok, XIII. évf. 31. szám, 1902. ápr. 17. 2., 3-4. o.

¹² Debrecen-Nagyváradai Értesítő, XLI. évf. 51. szám, 1883. december 16.

¹³ Tóth-Megyéri Tóth Móricz 1834-1902. Szolnoki Lapok, I évf. 6. szám, 1902. ápr. 20. 2-3. o.

¹⁴ Uo.

szelleme, mely oly szép emlékü ügyészi kart adott és nevelt az országnak, erősen uralkodott egyéniségén. Ez indította arra, hogy itt több humánus intézményt és jótékonytársulatot gyakorló egyesületet alakítson. A rabsegélyző egylet a legjobban szervezett társulatok egyike. Erre halála bekövetkezéséig büszke is volt.”¹⁵

Tóth Mór Szolnokon is látta, hogy a város egyes területei nagyon elhanyagolt állapotban vannak, a rabokat kivezényelve a Tisza-part egy részét fával ültette be, amit róla „Móricz ligetnek” neveztek el.

Mint azt már az előzőekben jeleztem, egri kir. ügyészként írta meg és adta ki 1874-ben *Tanulmányok a Börtönügy terén* című művét, amelyet tisztelete jeléül Kozma Sándor kir. főügyésznek ajánlott.

A könyv bevezető gondolatai között utalást találunk a későbbi tartalomra. A szerző leszögezi, nem célja, hogy a „fegyházi rendszerek” működését értékelje; egyedül csak arra vállalkozik, hogy a királyi törvényszéki börtönök tevékenységét vizsgálja. Mint ahogy írja: „... áttérek hazánk börtön-viszonyaira, s azoknak is csak azon részére, mely nem fegyház, vagyis állami intézmény, hanem börtön, azaz a volt törvényhatósági, jelenleg pedig királyi törvényszéki börtönök neve alatt ismeretes.”¹⁶

A mű hiányt pótló munka, amelyben a szerző a saját tapasztalatait felhasználva a gyakorlati szakember szemével elemzi, értékeli börtönök helyzetét, a mindennapok feladatait, a személyzet kötelességeit, a bánásmód, az elhelyezés, az ellátás, az élelmezés területén tapasztalt visszasságokat, felhívva a figyelmet a rabok képzésének és foglalkoztatásának a fontosságára. Tóth Mór azonban nem csak kritizál, hanem a jobban működő börtönök érdekében javaslatot tesz a problémák kezelésére, összehasonlítva pl. a katonai élelmezést a rabélelmezés minőségével, mennyiségével.

A rabok foglalkoztatásának a témakörében született meg a Magyar Jogászegyleti Bizottság felkérésére 1893-ban a *Mezőgazdasági foglalkozások a letartóztatási intézetekben* című dolgozat.

A bizottság az alábbi kérdésre várt választ az elmélet és a gyakorlat két kiváló ismerőjétől Tóth Mór kir. ügyésztől és Kisfaludy László budapesti kir. fogház-felügyelőtől: „mikép arra való tekintetből, hogy hazánkban az elítéltek legnagyobb része a földműveléssel foglalkozók köréből kerül ki – lehetséges, és a büntetés céljával nem ellenkezik-e, a földművelés és ezzel rokon mezőgazdasági foglalkozásokat letartóztatási intézeteinkben meghonosítani, ha igen és milyen feltételek mellett”¹⁷

Tóth Mór a megtisztelő felkérést némi hezitálás után elfogadta, mint ahogy írta: feljogosítva érezte magát erre a feladatra, egyrészt az e területen 26 éve kifejtett sikeres szakmai és gyakorlati tapasztalatai alapján, másrészt, hogy a felvetett téma számára is fontos volt: „...a feltett kérdés épen azon rokonszenves reformot öleli

¹⁵ Tóth Mór (meghalt: ápr. 14., Darócon temették). Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, XIII évf. 31. szám, 1902. ápr. 17. 2., 3-4. o.

¹⁶ Tóth Mór: *Tanulmányok a börtönügy terén*. Eger, 1874. 8. o.

¹⁷ Tóth Mór – Kisfaludy László: *Mezőgazdasági foglalkoztatások a letartóztatási intézetekben*. Budapest, 1893, Franklin-Társulat Könyvnyomdája. (Magyar Jogászegyleti Értekezések IX. kötet. 6. füzet) 149. o.

*fel magában, melyről már 18 év óta nemcsak sokat gondolkoztam, de nagyobb vázlatban a nyilvánosság előtt még 1871-ik évben fel is szólaltam...".*¹⁸

A dolog lényegét tekintve – bizonyos kritériumokkal, mint pl. a foglalkoztatás terén elsősorban a javítási cél kell, hogy érvényesüljön, szakavatott irányítás mellett – egyértelműen kiáll a mezőgazdasági foglalkoztatás bevezetése mellett.

Tóth Mór az elbeszélő irodalom terén is megmutatta tehetségét. Ezt bizonyítja, hogy két, jelentősnek mondható művet alkotott; az elsőt 1897-ben Karcagon, még aktív ügyész korában *Jó madarak* címmel adta ki, míg a másodikat szintén az előbbi helyen *Zenebonás emberek* címmel, már mint nyugállományú kir. ügyész jelentette meg 1900-ban.

A *Jó madarak* című művének bevezető gondolatai között bemutatja a kormány igen komoly és elszánt lépését, melynek célja az Alföldön, elsősorban Bács és Torontál vármegyékben elszaporodott – esetenként gyilkosságokkal is párosuló – rablások, kifosztások, garázdálkodások felszámolása. Mai szóhasználatával és fogalmakkal élve a cél a közbiztonság és a köznyugalom helyreállítása volt. Az óriási feladat – „*mely nagy bátorságot és önmérsékletet igényelt*” – végrehajtásával, mint azt már jeleztem, ifj. gróf Rádai Gedeon királyi biztost bízták meg.

A szerző azokat a munkája során szerzett benyomásait, élményeit vetette papírra, amelyeket a hosszú évek során tapasztalt, emlékei között megőrzött. Felfoghatók a könyvében leírt történetek a valóság interpretálásának, szemben a pusztán élő emberek által szájról-szájra terjedő, olykor a valóság talajáról elrugaszkodott, meglehetősen kiszínezett legendák cáfolataként is.

A *Zenebonás emberek* – hasonlóan a *Jó madarak* című művéhez – szintén „*egy-egy bűnügy történetéből meríti anyagát; de míg a szerző első könyvében a kriminalitás lépett előtérbe, a másodikban inkább a költészet dominál.*”¹⁹

Ha összegezni kellene Tóth Mór irodalmi tevékenységének a lényegét, a következő sorokkal lehetne jellemezni azt: „*Mindegyik elbeszélésében van valami a valóságból, de e mellett mindegyikben van egy-egy meghatározó, drámai fordulat is, a mely már a költő inspirációjának szüleménye.*”²⁰ Ugyanakkor elbeszéléseiből, költeményeiből megismerheti az olvasó a kor híres és hírhedt betyárjainak történetét, tragikus sorsát és nem utolsósorban a helyi és a központi bűnüldöző szervek munkáját erőfeszítéseit, leleményességét, amit a betyárvilág felszámolása, a köznyugalom megteremtése érdekében tettek.

Tóth Mór – amellet, hogy vadászszenvedélyének hódolt – kitűnő sportoló volt, különösen a testedző sportok szerelmese, de feltűnt az akkor igen felkapott evezős egyletekben és naponta kilovagolt. Leírták vele kapcsolatosan, hogy „*Még késő napjaiban is ez a rendszeresen kifejlesztett izomerő bámulatba ejtette barátait.*”²¹

¹⁸ Uo.

¹⁹ Tóth Mór: *Zenebonás emberek. Elbeszélések.* Budapesti Hírlap, XX. évf. 66. 1900. III. 8. 9. o. [Könyvrecenzió.]

²⁰ Uo.

²¹ Tóth Mór (meghalt: ápr. 14., Darócon temették). *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok*, XIII. évf. 31. 1902. ápr. 17. 2., 3-4. o.

Halála előtt néhány évvel betegeskedni kezdett – az erőn felüli sportolás ki-kezdte szervezetét –, a nyugdíjazását is egészségének romlása miatt kérte.

1902. április 14-én 68 éves korában hunyt el. Temetésére, a hozzátartozóktól, rokonoktól, volt munkatársaktól, ismerősöktől való búztatására a szolnoki temetőben került sor. A temetést követően koporsóját vonatra rakták és a Szatmár megyei Pusztadarócon²², felesége családjának, a lázári Nagy családnak a sírboltjában helyezték örök nyugalomra.

A temetés ténye – a pusztadaróci református lelkész visszajelzése szerint – a község református anyakönyvében szerepel, ugyanakkor sajnos a sírbolt ma már a falu temetőjében nem található meg.

*Ezúton is köszönetet mondok a munkámhoz nyújtott segítségéért
dr. Szabó Jolán igazgató asszonynak, az MNL Heves Megyei Levéltára igazgatójának,
Kósa Károly nyugdíjas könyvtárosnak, szolnoki helytörténet-kutatónak,
Kis Lászlónak, a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum munkatársának,
Cseh Géza levéltárosnak, a MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára munkatársának,
dr. Kovács Ilona főlevéltárosnak, a MNL Hajdú-Bihar Megyei levéltára munkatársának,
dr. Fári Irén történésznek, a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársának és
Szatmári Elemér református lelkésznek, a Pusztadaróci Református Egyházközség lelképásztorának.*

A fotók a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumból valók.

Irodalom

- Borovszky Samu: Magyarország vármegyei és városai. – mek.oszk.hu/09500/09536/html/index.html
- Csapó Csaba: Életrajz és mentalitás. Ráday Gedeon elfelejtett élete. – epa.oszk.hu/00800/00861/00022/2002-2-3-05.html
- Csapó Csaba: Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság a korabeli sajtó tükrében. Magyar Könyvszemle, 117. évf. 2001. 4. szám. – epa.oszk.hu/00000/00021/00031/0003-269.html
- Debrecen–Nagyváradai Értesítő, XLI. évf. 51.szám, 1883. december 16.
- Az Egri Királyi Ügyészség Mutatókönyve. Eger, 1872. [Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára]
- Ferrus, M. G.: A foglyokról, a rabságról és a börtönökről. Dr. Klein S. német fordítása után magyarították: Tóth Mór és Nagy László. Eger, 1874. Érsek-lyceum.
- Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak. Budapest, 2005, Rejtjel Kiadó.
- Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: A magyar börtönügy kutatásának alapjai. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, 1997, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék. (Jogtörténeti Értekezések 20.) 5-102. o.
- (Nyugalomba vonuló ügyész: Tóth Mór.) Nagy-Kunság, XXIV. évf. 43. szám, 1899. okt. 22. 2. o.
- Pataky István: Piros rózsa. A Ráday korból. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, XVI. évf. 37. szám, 1905. máj. 7. 1-3. o. [törői és tótmegyeri Tóth Mór]
- Pataky István: Szegedi fegyenc gyermekek. (Emlékezés Tóth Móra.) Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, XIII. évf., 69. szám, 1902. aug. 28. 3. o.

²² Pusztadaróc (románul Dorolt) község Romániában, Szatmár megye keleti részén, Szatmárnémeti-től észak-keletre, a román-magyar határ közelében található. 1910-ben 500 magyar lakosa, ebből 78 római katolikus, 159 görög katolikus, 229 református volt. – hu.wikipedia.org/wiki/Pusztadaróc

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. HTML változat: Magyar Elektronikus Könyvtár. Hungarológiai Alapkönyvtár.

Tóth Mór: Tanulmányok a börtönügy terén. Eger, 1874.

Tóth Mór – Kisfaludy László: Mezőgazdasági foglalkoztatások a letartóztatási intézetekben. Budapest, 1893, Franklin-Társulat Könyvnyomdája. (Magyar Jogászegyleti Értekezések IX. kötet. 6. füzet)

Tóth Mór: Jó madarak. Bűnügyi elbeszélések. Karcag, 1897, Szódi S. Könyvkereskedő Kiadása.

Tóth Mór: Zenebonás emberek. Bűnügyi elbeszélések közel és távoli időből. Karcag, 1900, Szódi S.

Tóth Mór: Tárca töredék. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, XIII. évf. 48. szám, 1902. jún. 15. 1. o. [Tóth Mór utolsó, befejezetlen írása]

Tóth Mór jubileuma. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, VII. évf. 103. szám, 1896. dec. 24. 2. o.

Tóth Mór: Zenebonás emberek. Elbeszélések. Budapesti Hírlap, XX. évf. 66. szám, 1900. III. 8. 9. o. [Könyvrecenzió.]

Tóth-Megyeri Tóth Móricz 1834-1902. Szolnoki Lapok, I évf. 6. szám, 1902. ápr. 20. 2-3. o.

Tóth Mór (meghalt: ápr. 14., Darócon temették). Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, XIII évf. 31. szám, 1902. ápr. 17. 2., 3-4. o.

(Tóth Mór javaslatára Szolnokon). Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, XIII. évf. 72. szám, 1902. szept. 7. 3. o.

A vármegyei képzőművészeti egyesület. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, XII. évf. 3. szám, 1901. márc. 3. 1-2. o. [Tóth Mór az egyesület pártoló tagjai között]

Wikipédia: Aranyosmarót. – hu.wikipedia.org/wiki/Aranyosmarót

Wikipédia: Pusztadaróc. – hu.wikipedia.org/wiki/Pusztadaróc

Hírek a börtönvilágból

Új német büntetés-végrehajtási intézet

A német fővárostól délre elkészült a heideringi büntetés-végrehajtási intézet, ahová 2013 tavaszán érkeznek meg az első fogvatartottak a túlszűfolt berlini börtönökből.

Még 2010 végén rakták le a kelet-németországi börtön alapkövét. A 118 millió eurós (kb. 35 milliárd forint) költségvetéssel megépült Berliner Justizvollzugsanstalt Heidering a fővárost körülölelő Brandenburg tartomány egyik legmodernebb közintézménye. A JVA Heidering férfiak számára fenntartott zárt börtön, a korszerű komplexum 648 fő elhelyezésére alkalmas.

Anke Stein, a létesítmény vezetője jelezte, hogy az utolsó építési munkák befejezése után a biztonsági rendszert kell még telepíteni és tesztelni. Időt kell biztosítani a börtönszemélyzet számára, hogy megismerje az intézetet. Thomas Heilmann, az Igazságügyi és Fogyasztóvédelmi Bizottság munkatársa elégedett az eredményekkel, mivel a beruházás időben és a költségvetés keretein belül valósult meg.

Új buszjárat is közlekedik Berlin déli része (S-Bahnhof Buckower Chaussee) és a börtön (Heidering) megállója között, így az elítéltek látogatói tömegközlekedési eszközzel is gyorsan és kényelmesen eljuthatnak a metropoliszból a börtönlakókhoz.

Forrás: JVA Heidering nimmt planmäßig den Probetrieb auf Justizverwaltung übernimmt erste Gebäude der neuen Haftanstalt im Brandenburger Umland. Berlin-Online News, 2013.01.02.

Folytatódik az angliai börtönmegújítási program

Angliában tovább folytatódik még 2014-ben is az elavult és nem gazdaságos börtönök bezárása. Az Igazságügyi Minisztérium hat intézet megszüntetését tervezi. Az intézkedés érinti a Bullwood Hallt Essexben, Canterburyt, Gloucestert, a Kingston börtönt Portsmouthban, Shrewsburyt és a Camp Hill büntetőintézetet a Wight-szigeten. Az Egyesült Királyság legöregebb, még működő börtönét, a somerseti Shepton Mallet-t szintén be akarják zárni. A Chelmsfordt és a Hull börtönt már részben nem működtetik.

Az Igazságügyi Minisztérium tervei szerint új szuperbörtön épül 2 ezer fő számára Londonban, továbbá beruházásokra kerül sor Északnyugat-Angliában és Észak-Walesban is. Az idén 1 177 fő munkája szűnik meg a börtönbezárások miatt, a börtönszemélyzet tagjait más intézetekben alkalmazzák. Az angliai és walesi börtönlakók száma a jelenleg 83 632 fő, a férőhely-kapacitás 90 451 fő. Az Igazságügyi Minisztérium jelezte, hogy a modernizálási projekt miatt 2 600 fogvatartotti férőhely szűnik meg, az üzemeltetési költség 63 millió angol fonttal (kb. 22 milliárd forinttal) lesz kevesebb az idén. Az új intézetek fenntartási költsége fele akkora lesz, mint az említett elavult börtönöké volt.

Forrás: England prison closures 'to continue in 2014'. BBC News, 2013.01.11.

Börtönépítési tervek Haitin

Az USA kormánya Haiti területén két büntetés-végrehajtási intézet építését is tervezi, hogy ezáltal is enyhítse a túlszűfolttságot, megfékezze a betegségeket és az erőszakot a szegény karibi ország börtöneiben. Carl Siebentritt, az amerikai nagykövetség kábítószerügyi részlegének vezetője arról tájékoztatta a Haiti News c. újságot, hogy az intézeteket Petit Goave és Cabaret városok közelében létesítik. A Nemzetközi Kábítószer- és Jogalkalmazási Ügyek Hivatala 5-10 millió dollárra (kb. 1-2 milliárd forint) becsüli a költségeket.

Az elképzelések szerint a Cabaret városban épülő intézet női elítélteket fogadna, hogy ezáltal is tehermentesítse a főváros, Port-au-Prince börtönét. A 200 fő elhelyezésén kívül 15 főt egy szakmunkásképző program keretében textilipari tevékenységbe vonnának be. Petit Goave új börtöne 150 fő elhelyezésére lesz alkalmas, és a 2004-ben lerombolt intézet helyére lép majd. A projekt a külföldi kormányok és segélyszervezetek összefogásával valósulhat meg. A beruházásokra nagy szükség van, hiszen Haiti büntetés-végrehajtási intézeteit a világ legrosszabb börtönei címmel illetik.

Forrás: Trenton, Daniel: US plans to build 2 prisons in Haiti's provinces. Haiti News, 2013.02.15.

Új szempont a személyzet toborzásánál Finnországban

A finn büntetés-végrehajtási intézetek arra törekcszenek, hogy növeljék az emigráns háttérrel rendelkezők számát a börtön személyzet körében. Ennek fő oka az, hogy jelenlétük komoly segítséget jelent a más országokból származó fogvatartottakkal való kommunikáció során; közreműködésükkel az oktatási és képzési programokba való bekapcsolódás is könnyebbé válna a külföldi fogvatartottak számára. A legtöbb idegen állampolgárságú elkövető az ország déli, Uusimaa tartományában van elhelyezve. A külföldi fogvatartottak száma gyorsan emelkedik, az 1990-es években még csak húszan voltak az egész országban, most azonban több mint 400 főt kell elszállásolni. Elsősorban az orosz és az észti börtönlakók száma nőtt meg ugrásszerűen.

Irene Litmanen, a Helsinki börtön igazgató-helyettese is egyetért azzal, hogy a börtön személyzet könnyebben boldogul a napi feladatokkal, ha meg tud küzdeni a börtönpopuláció nyelvi sokszínűségével. Jelenleg az orosz és az észti fogvatartottakkal már sok helyen tudnak kommunikálni. A kommunikáció hiánya miatt gyakran fordult elő, hogy bizonyos elítéltek egész nap a zárkájukban töltötték az időt vagy csak nehezen tudtak bekapcsolódni a napi rutinba. A Sörnäinen intézetben leginkább török, arab, román, lengyel, német és francia nyelvtudásra lenne szükség.

Raija Järvenpää, a Büntetőszankciók Hivatalának képzésért felelős vezetője úgy látja, hogy a kvóta bevezetése is megoldást jelentene, Norvégiában ugyanis a két-nyelvű fegyőrök létszámára nézve vezettek be kvótát. Järvenpää ugyanakkor rendkívül fontosnak tartja a büntetés-végrehajtási munka folyamatos népszerűsítését.

Forrás: Finnish prisons are looking for more guards with migrant backgrounds. WebGuide Finland, 2013.02. 04.

Műszaki fejlesztés a börtönszemélyzet biztonságáért Dániában

A legnagyobb dániai börtönben, a Vestre Fængsel intézetben, amely 430 fő fogvatartott elhelyezésére alkalmas, a börtönszemélyzet biztonsága érdekében 6,5 millió dán korona (kb. 260 millió forint) értékű műszaki beruházást valósítottak meg. A fegyőrök a mindennapi munka elvégzéséhez Ascom d81 IP-DECT kézi beszélőt kaptak. Az IP-alapú (IP=internetprotokoll) kommunikációs rendszer az 1990-es évek végén bevezetett személyhívó „csipogókat” váltja fel. Ezáltal a kritikus helyzetek felismerése és megoldása könnyebbé és gyorsabbá válik.

A fenti projekt az Ascom és a dán büntetés-végrehajtás közötti, 2009-ben újtárra indított, 45 millió dán korona (kb. 1,7 milliárd forint) értékű keretmegállapodás részeként valósul meg. Az Ascom készülékeit eddig 41 intézetben alkalmazták. A visszajelzések rendkívül pozitívak, a börtönszemélyzet elégedett, hiszen probléma esetén a kommunikáció és a cselekvés rendkívül felgyorsult.

Forrás: Thingvall, Anne: Denmark's largest prison strengthens staff security. Ascom Wireless Solutions, Business Wire News, 2013.01.17.

Szökés egy francia börtönből

A rossz állapotú, sok helyen omladozó colmari börtönből szökött meg három fogvatartott. Az épület, amelynek alapja a XIV. században készült és eredetileg kolostornak használták, 1791 óta funkcionál börtönként. A Daily Telegraph című újság értesülése szerint három fogvatartott lyukat vájt a zárkája plafonjába, majd átmászott a szomszédos bíróság épületébe. Végül onnan az oldalajtók egyikén észrevétlenül hagyták el az intézményt. A nyomozás során kiderült, hogy a földem készítésekor az építők nem megfelelő anyagokat használtak fel, emiatt sikerült egy székláb segítségével rést nyitni rajta.

Forrás: Prisoners use table leg to escape French jail. Daily Telegraph, 2013.01.02

Statisztikai adatok a román büntetés-végrehajtásról

Románia börtöneiben több mint 31 800 főt tartanak fogva, a személyi állomány létszáma 12 000 fő. 2008 óta a börtönpopuláció folyamatos emelkedést mutat, az utóbbi öt évben több mint 5 ezer új fogvatartott került be a büntetés-végrehajtási rendszerbe. Az idegen állampolgárságú elkövetők száma rendkívül alacsony, a börtönadminisztráció 175 külföldi fogvatartottat tart nyilván. Az elítéltek fele 1-5 év közötti szabadságvesztés büntetését tölti, nagyjából egyharmaduk 5-15 év közötti büntetését kapott, az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték száma 150 fő.

Sok elítélt dolgozik a büntetése letöltése alatt, 2012-ben a munkájuk értéke 2 milliárd forintnak felelt meg, ami az utóbbi 10 évben a legjobb eredményt jelenti. A büntetés-végrehajtás egy fogvatartott ellátására havonta 500 eurót – kb. 140 ezer forintot – költ. (Ez a szám nem tartalmazza a személyzettel kapcsolatos költségeket.)

Kiemelést érdemel, hogy az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele gyakoribb, mint a civil lakosság körében, átlagosan 26,4 konzultáció esett minden egyes fogvatartottra 2012-ben. Ez részben azzal magyarázható, hogy

az orvos felkeresése jó alkalmat teremt a zárka elhagyására. A fogvatartottak közel fele visszaeső. A börtönlakók egyharmada 22 és 30 év közötti, szintén egyharmaduk 31-40 év közötti, 7 500 fő tartozik a 41 és 60 év közötti korosztályba, 1 600 fő 18 és 21 év közötti, a 14-18 év közötti fiatalok száma 444 fő, illetve 528 fő töltötte be már a 60. életévét.

Az intézetekben szakmai képzéssel próbálják csökkenteni a visszaesés kockázatát. Jelenleg 4 000 fő vesz részt képzésben, sokan számítógép-kezelői tanfolyamra járnak, de népszerű a munkaerő-piacon keresett ács és kőműves szakma is. 2 600 fő tanul: ezer fő általános iskolába, 1 200 fő középiskolába jár, 395-en főiskolások, továbbá 5 fő jár egyetemre.

Forrás: Romania spends EUR 500 per inmate each month, while number of prisoners grows steadily. Daily News, 2013.02.26.

A női fogvatartottak helyzetének javítása Skóciában

Egy független szakértőkből álló bizottság javaslatot tett a skóciai női fogvatartottakkal való bánásmód javítására. A javaslatához kapcsolódó tanulmányt Dame Eilish Angiolini, a bizottság vezetője tette közzé, számos radikális változtatás bevezetését sürgetve.

Az Angiolini-bizottság rávilágított arra a tényre, hogy a női fogvatartottak zöménél számolni kell drog-, alkohol- és mentális problémákkal. A skót kormányzat a Skót Börtönszolgálat számára 20 millió angol fontot (kb. 7 milliárd forintot) különített el, hogy a női fogvatartottak helyzetén javítson. A kritizált intézetek között van a túlszűfolt Cornton Vale börtön is: a javaslatok között szerepel, hogy az intézetből kisebb, új objektumba szállítsák át az elítélteket.

A női fogvatartottak helyzetét elemző tanulmány megjelenése után Kenny MacAskill igazságügy-miniszter is közzétette a témával kapcsolatos álláspontját. MacAskill úgy véli, hogy a jelenlegi rendszer nem működik elég hatékonyan, a férfiakhoz hasonlóan sok a visszaeső a női elítéltek körében is. Fel kellene mérni a női elkövetők esetében a bűncselekmény elkövetésére motiváló tényezőket, hogy eredményesebben lehessen megakadályozni a visszaesést.

Hugh Monro, a börtönfelügyelőség vezetője jelentős előrelépésnek tartja a tanulmány elkészítését. Lewis Macdonald, a Skót Munkáspárt igazságügyi szóvivője jelezte, hogy a helyzet azért vált nehezzé, mert a női fogvatartottak száma megkétszereződött az elmúlt évtized során. Alison McInnes, a skót liberális demokrata igazságügyi szóvivő elégedett azzal, hogy végül MacAskill elfogadta az Angiolini-bizottság ajánlásainak nagy részét.

Forrás: Alderson, Reevel: Scottish ministers accept recommendations on female offenders. BBC News, 2012.06.25.

Külföldi fogvatartottak az Egyesült Királyságban

2011 szeptembere óta az Egyesült Királyság börtöneiben a lengyel fogvatartottak száma 10%-kal nőtt. Az egykori kelet-európai blokkból származó 2 400 fős börtönpopulációból jelenleg 807 fő lengyelországi születésű. A 2 400 fő ellátási költ-

sége évente 90 millió angol font (kb. 31 milliárd forint), ami azt jelenti, hogy 38 ezer angol fontba (kb. 13 millió forintba) kerül egy fogvatartott évi ellátása. A brit büntetés-végrehajtási intézetekben jelenleg 83 757 főt tartanak fogva. A Lengyel Központi Statisztikai hivatal adatai szerint 2011-ben legalább 560 ezer lengyel állampolgár élt rezidens státuszban Nagy-Britanniában.

A lengyel fogvatartottak után a romániai elkövetők száma a második legnagyobb az Egyesült Királyságban. Míg 2011 szeptemberében 454 román állampolgár volt előzetesen vagy töltötte szabadságvesztés-büntetését, ez a létszám mostanra 40%-kal megnőtt, és 624 fogvatartottat szállásolnak el az Egyesült Királyság intézeteiben.

Az angol kormány felajánlotta Románia és Bulgária kormányának, hogy ún. negatív kampányt szervez azzal a céllal, hogy eltántorítsa ezen országok állampolgárait az angliai munkavállalás reményében történő migrációtól.

Forrás: Polish inmate numbers rise in UK prisons. The News Poland, 2013.02.18.

Nő a muszlim fogvatartottak száma a francia börtönökben

A szakemberek az 1970-es években elkezdődött muszlim bevándorlással kötik össze azt a jelenséget, hogy nőtt a muszlim fogvatartottak száma a francia büntetés-végrehajtási intézetekben. Egyes források szerint bizonyos börtönökben akár 70%-os a muszlim bűnelkövetők aránya. 2012 októberében a Le Figaro megbízásából készült közvélemény-kutatás vizsgálta a franciák muszlimok iránt tanúsított toleranciáját, a felmérés jelentős változást mutatott a két évvel korábbi állapotokhoz képest. Az iszlám elutasíthatósága a muzulmán közösségek társadalmi tényezésével párhuzamosan növekszik – derül ki a kutatásból.

Forrás: 70% of French prison population is muslim. The Muslim Issue, 2013.02.13.

Virtuális látogatás egy új-zélandi intézetben

A Taranaki régióban található New Plymouth börtön közelgő bezárása azt a következményt vonta maga után, hogy a fogvatartottak egy csoportját át kellett szállítani a szomszédos régióban lévő Whanganui intézetbe. A Taranakiban élő, kevésbé tehető családtagok számára az utazás költsége miatt lehetetlenné vált, hogy látogatást tegyenek a távol eső börtönben. Az egyetlen megoldási lehetőség az volt, hogy a New Plymouthi Pártfogó Felügyelői Szolgálat a virtuális látogatás lehetőségéről gondoskodjon.

Karen Petrie, a Lower North Börtönszolgálat területi vezetője ismertette az új rendszer működését. Kihangsúlyozta, hogy a videokonferencia kiépítése elsősorban a Taranaki régióban élő lakosok, családtagok és barátok számára nyújt költségkímélő lehetőséget. A Whanganui börtönben elhelyezett fogvatartottakkal való kapcsolattartás teljesen ingyenes, hiszen a New Plymouthi Pártfogó Felügyelői Szolgálat központjában elhelyezett tv-készülék képernyőjén keresztül engedélyezett a beszélgetés.

A virtuális beszélgetésben alkalmanként legfeljebb három engedélyezett látogató vehet részt. A virtuális látogatás időtartama előre meghatározott, csak

30 perc áll rendelkezésre, és csak hétfőn délután, illetve pénteken reggel lehet bejelentkezni. Az első virtuális látogatásra március 4-én került sor, az érintett elítélt és a családja is elégedett volt a lehetőséggel.

Karen Petrie jelezte, hogy a Börtönszolgálat kiemelten fontosnak tartja, hogy a fogvatartottak jó kapcsolatot tudjanak fenntartani a családtagjaikkal. Segíteni kell a börtönlakókat, hogy pozitív irányba tereljék a magánéletüket, hiszen a hozzátartozók szerepe megnő a szabadságvesztés-büntetés letöltése után. A megfelelő családi háttér fontos szerepet játszik a visszaesési ráta csökkentésében is. A Börtönszolgálat a virtuális látogatást nagyszerű kezdeményezésnek véli, és szükségét érzi, hogy más intézetekben is kiépüljön ez a rendszer, amit a pártfogó felügyelői központok közreműködésével lehet igénybe venni.

Forrás: Virtual visits connect Taranaki families with Whanganui Prison. New Zealand Online News, 2013.03.12.

A kanadai börtönök egészségügyi rendszerének reformja

A CMAJ – a Kanadai Orvosi Társaság folyóirata – szerkesztősége azt állítja, hogy Kanadában meg kell reformálni a börtönök egészségügyi ellátásának rendszerét, mivel az a fogvatartottak komplex egészségügyi igényeivel nem megfelelően törődik.

Dr. Ken Flegel, a CMAJ szerkesztő főmunkatársa és dr. Françoise Bouchard, a Kanadai Börtönszolgálat korábbi egészségügyi igazgatójának véleménye szerint az egészségügyi ellátásban égető szükség van egy jól szervezett és koordinált rendszerre, amely követi a fogvatartottak egészségügyi állapotát az előzetes tartóztatástól a szabadságvesztés-büntetés végéig, hogy a szabaduláskor jó fizikai és mentális állapotban térjenek vissza a társadalomba.

Sok fogvatartott egészségügyi állapota rosszabb, mint a lakosságé, a börtönlakók körében nagyobb gyakorisággal fordulnak elő fertőző betegségek, mentális egészségügyi problémák és a krónikus betegségek. Mindazonáltal az egészségügyi ellátás sok esetben ad hoc módon, a börtönök vezetőinek döntése által valósul meg. Ezáltal a kezelés szintje túl egyenetlen, nem követi megfelelően a fogvatartottak valós egészségügyi szükségleteit, és összességében indokolatlanul nagy terhet ró a börtön személyzetre.

A börtönből szabadult személyek jó egészségi állapota előnyös a családok és a nagyobb közösség számára is. Az elmúlt évtizedekben Európa számos országában a büntetés-végrehajtási intézetekben javult a börtönegészségügy színvonala az állami egészségügyi rendszer ellátásának biztosításával. A CMAJ úgy látja, hogy végső soron minden országban a börtön-egészségügyi reformnak tartalmaznia kell bizonyos kötelező elemeket és fejlesztési tervet, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak zökkenőmentesen jussanak hozzá a megfelelő egészségügyi ellátáshoz.

Forrás: Krishna, Rukmani: Improve Prison Health Care in Canada. MedIndia, 2013.03.05.

Több mint 4 000 fogvatartott halt meg Oroszországban tavaly

Magomed Rasulov, a Legfőbb Ügyészség szóvivője jelezte, hogy 2012-ben több mint 4 000 fogvatartott halt meg Oroszországban. [A fogvatartottak száma 2011-ben 806 100 fő volt. A szerk.] Mint kifejtette: Oroszországban a legtöbb büntetés-végrehajtási intézetben hiányoznak a megfelelő orvosi berendezések, a legtöbb egészségügyi műszer az 1970-es és 1980-as évekből származik. Az orosz büntetőintézetek szegényes egészségügyi ellátást tudnak nyújtani. A járványos betegségek okozta fertőzések aránya sokkal magasabb, mint a népesség körében. Az említett kórok kapcsán végzett összehasonlító vizsgálat viszont meglepő eredményt hozott: a „kinti” társadalomban háromszor annyian halnak bele ugyanabba a fertőzésbe, mint a börtönben.

Forrás: Over 4 000 inmates died behind bars in Russia in 2012. RapsiNews, 2013.02.28.

Gyógykezelési költségek a spanyol börtön-egészségügyben

Az állami egészségügyben a rák és a májsugorodás gyógyításához használt új gyógyszerek a kezelés költségének megkétszereződéséhez vezetnek. Az említett betegségek a spanyol lakosság 3%-át, a börtönpopulációt tekintve a fogvatartottak 25%-át érintik – a nyugat-európai országokhoz hasonlóan. A hepatitisz C okozta megbetegedés a spanyolországi börtönlakók szintén 25%-át sújtja. A Börtönszolgálat jelezte, hogy a rendelkezésükre álló költségvetés nem teszi lehetővé az új gyógyszerek alkalmazását. Amennyiben az adott betegség csak új gyógymóddal kezelhető eredményesen, a fogvatartottak egy részét várólistára kell helyezniük.

A Spanyol Gyógyszerészeti Hivatal már 2011-ben jóváhagyta a hepatitisz C 1-es genotípusának – ami a betegség leggyakoribb formája, azaz az esetek 75%-ra jellemző – az új gyógyszer-készítményekkel való kezelését, de egyben azt is jelezte, hogy ez jelentős költségnövekedést okoz. Míg a klasszikus kezelés 6 ezer euróba (kb. 2 millió forintba) kerül évente, a szakértők az új készítmények kapcsán évente kb. 44 ezer eurós (13 millió forintos) költséggel számolnak. Az új készítmények hatékonysági vizsgálatát a Gyógyászati Termékek Hivatala végezte el. Jelentésük szerint a régi készítmények az 1-es genotípus kezelésekor 40-50%-os eredményt hoznak, míg az új terápia alkalmazásakor a gyógyulás aránya 75%-os.

A Spanyol Börtönszolgálat egészségügyi részlege arra tett javaslatot, hogy azok a fogvatartottak, akik várhatóan nem maradnak a büntetőintézetben a kezelés befejezéséig, inkább a régi készítményeket kapják. 2012 augusztusában bevezették az intézetekben a kezelésre vonatkozó kvótát is. Antonio Lopez Burgos, a Spanyol Börtön-egészségügyi Társaság elnöke jelezte, hogy a spanyol börtönökben 15 esetben kérték az új gyógymód alkalmazását, de eddig csak egy esetben hagyták jóvá hivatalosan.

Forrás: La nueva terapia, financiada por la sanidad pública, duplica la tasa de curación. El Periodico, 2013.03.05.

Egy elmarasztalt francia börtön

A marseille-i Baumettes büntetés-végrehajtási intézet állapotát kritizálta az OIP (Observatoire international des prisons). A börtönkörülményeket vizsgáló nemzetközi szervezet megállapította, hogy egészségtelen az intézet. Jelentésükben kiemelték, hogy minden zárkának rendelkeznie kell ablakkal és mesterséges világítással is. Biztosítani kell a fogvatartottak számára az étel megfelelő tárolását, mivel annak elhelyezése a földön vagy a konyhai szeméttárolók közelében nem felel meg a higiéniai előírásoknak. Az OIP sürgős lépéseket kért a francia hatóságoktól a 146%-os telítettségű börtön elhanyagoltságának megoldásával kapcsolatban.

Forrás: Justice requires rehabilitation Marseilles jail. French News Online, 2012.12.08.

A szexuális bűnelkövetők szegregált elhelyezésének lehetséges hatásai

A Clackmannanshire-i Glenochil börtönben végzett felmérés alapján az Egyesült Királyság börtönfelügyelete megállapította, hogy aránytalanul sok panasz érkezik a szexuális bűnelkövetők számára fenntartott szárnyból. A nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetői sorozatos panaszokkal éltek, mivel nem akarták hasonló tettekért elítélt társaikkal megosztani zárkájukat.

A jelenség előzménye, hogy 2010 októberében 150 szexuális bűnelkövetőt szállítottak át a HMP Peterheadból a Glenochil Harviestoun Hall szárnyába, ahol ennek következtében jelentős zsúfoltság alakult ki. A szexuális elkövetők szigorú elválasztása a többi fogvatartottól az előbbiekre nézve nagyfokú korlátozásokkal járt, különösen a fogvatartotti programokat és a sportolási lehetőségeket illetően.

Hugh Monro dandártábornok, a börtönfelügyelőség vezetője nem talált kifogást a kialakult gyakorlat ellen, ugyanakkor a vizsgálat után az átszállítások folytatása megkérdőjeleződött. Az elkülönítés azt eredményezte, hogy a fogvatartottak számára körülményesebbé vált a különféle programokban való részvétel, ráadásul a túlzásútság miatt egyre nehezebb a börtönpopuláción belüli elkülönítés.

Forrás: Complains from Glenochil prisoners. NBC News, 2013.01.29.

Pizzakészítő fiatalok elítéltek

A nápolyi Nisida fiatalok intézete összefogott az Olaszországban jól ismert Fratelli La Bufala lánccal, amely gasztronómiai tanfolyam keretében a pizzakészítés fogásait igyekszik átadni a fogvatartottaknak. A projekt megvalósításához a nápolyi Scugnizzi társadalmi és kulturális szervezet is támogatást nyújt. A program az „Amíg van pizza, addig van remény” név alatt fut, és tizenöt 17-19 év közötti résztvevőt foglalkoztat.

A tanfolyam elméleti és gyakorlati részből áll, az alapanyagok tökéletes alkalmazásán kívül a faszépen sütés fortélyait is el kell sajátítani a fogvatartottaknak.

Spiega Sandro Abeille, a Fratelli La Bufala elnökhelyettese elégedett az eredményekkel, a kezdeményezésben a vállalati és társadalmi együttműködés tökéletes szintézisét látja megvalósulni.

Forrás: Gravetti, Francesco: Il gruppo Fratelli La Bufala tra i ragazzi di Nisida. Mediano, 2013.02.23.

Zöldségtermesztés rászorulóknak

Az új-zélandi Spring Hill börtönben termesztett zöldségeket élelmiszerbankoknak és egy szociális ügyekkel foglalkozó információs központnak adományozzák. (Az élelmiszerbankok olyan non-profit jótékonyági szervezetek, amelyek az összegyűjtött élelmiszereket a rászorulók között osztják szét.) A fogvatartottak, ha profitot ily módon nem is termelnek, mindenképpen hasznos munkát végeznek a szabadságvesztés-büntetésük letöltése alatt.

Hasonló tevékenység zajlik a Rimutaka büntetés-végrehajtási intézetben is, amely ország egyik legnagyobb börtöne. (Érdekességképpen: 2010-ben ebben az intézetben alkalmaztak először Új-Zélandon konténerzárkákat.) Itt a helyi piacok és élelmiszerbankok veszik át az árut. Tracy Wells, a börtön igazgatója a veteményeskert bővítésén fáradozik. A felmerülő igényeknek egy legalább ezer négyzetméteres terület felelne meg.

Forrás: Prison-grown veges given back to community. New Zeland Herald, 2013.03.25.

Elektronikai hulladékok újrahasznosítása a börtönben

2010-ben kezdte el börtönprojektjét a RAEE nevű olasz cég, amely részben elektronikai hulladékok újrahasznosításával foglalkozik. Az azóta eltelt három év alatt a projektben ötven fogvatartott vett részt, akik mintegy 1 900 tonna WEEE (Waste Electrical and Electronic Equipment)-hulladékot dolgoztak fel.

A projekt eredményeit kiállításon tették közzé Bolognában 2013 áprilisában, bemutatva, hogy az elektronikai hulladékok sokféle módon felhasználhatók és még arra is alkalmasak, hogy dekorációként a börtönök szegényes környezetét javítsák.

Teresa Marzocchi, Emilia-Romagna tartomány regionális szociális ügyeinek felelőse kiemelte, hogy a mostani nehéz gazdasági környezetben, amikor nehéz munkát találni, az elektronikai hulladékok feldolgozásában szerzett jártasság a fogvatartottak számára valódi lehetőséget jelenthet a változásra.

Forrás: Fondamentale il lavoro per i detenuti. Corriere Romagna, 2013.04.08.

Környezetvédelmi nevelés egy spanyol intézetben

A spanyolországi Badajoz büntetőintézetben a fogvatartottak a papír újrahasznosításának módjairól tartott szemináriumon vettek részt. Ezt a projektet a Vöröskereszttel kötött megállapodás hívta életre. A Badajoz Környezetvédelmi Társulás a fenntartható vízgazdálkodással és a hulladékgazdálkodással kapcsolatban szervezett megmozdulást az intézetben. Mint Alvaro Jimenez, a Társulás igazgatója el-

mondta: a környezetvédelmi nevelés a hátrányos helyzetű csoportok, így a börtönlakók körében nem kevésbé fontos, mint a felnőtt lakosság és a tanulók körében.

Forrás: Average bring environmental education to the prison of Badajoz. Periódico, 2013.02.23.

Börtönművészeti Alapítvány Észak-Írországbán

Az észak-írországi Börtönművészeti Alapítványt (*Prison Arts Foundation*) 1996-ban hozták létre. Az alapítvány célja, hogy a fogvatartottak és a börtönből szabadult személyek számára egyaránt lehetőséget biztosítson a művészetek valamely ágának magas szintű művelésére, beleértve az írást, a képzőművészetet, a kézművesiséget, színjátszást, a zenét és a táncot.

A jótékonyági szervezet programjaihoz különféle művészeti ágakban dolgozó hivatásos művészek kapcsolódtak, hogy tanítsák, lelkesítsék és inspirálják azokat, akik a művészetek terén fejlesztik tudásukat börtönkörnyezetben vagy már a börtön falain kívül. Az alapítvány eddigi projektjei azt támasztották alá, hogy ez a tevékenység nagy hatással van az intézetben belüli és kívüli kapcsolatokra és fontos része a kreativitást ösztönző rehabilitációs folyamatnak, továbbá az oktatási és szakképzési tevékenységnek. Az észak-ír büntetés-végrehajtási intézetekben a kreatív művészetek valamennyi lehetséges formájának művelése megengedett a biztonsági előírások betartása mellett.

Forrás: Creative rehabilitation process and links with education and vocational training. Interceder, 2012.12.04.

Lőrincz József

Mezey Barna köszöntése 60. születésnapján

Úgy gondolom, hogy annak, aki Mezey Barna professzor úr méltatására vállalkozik, könnyű dolga van. Mert az az életmű, ami róla az ELTE honlapján tárul az érdeklődő elé, példás gazdagságú, akár oktatóként, akár tudományos kutatóként, akár egyetemi vezetőként szemléljük érdemeit. Mi azonban Mezey Barna sokoldalú munkásságának egy szegmensét szeretnénk kiemelni, azt, amely a büntetés-végrehajtással kapcsolatos.

Hogy mi indíthatta 30 évvel ezelőtt a tehetséges fiatalembert, hogy a börtönügy régmúltját tárja fel, csak találgatni lehet. Feltehetőleg az akkor egyetemi adjunktusként színre lépő kutató témaválasztását e terület jórészt ismeretlen volta inspirálta. Akár véletlen is lehet találkozás a büntetés-végrehajtás akkori vezetésének elhatározásával, amely a 80-as évek elejétől bátorodott neki, hogy a testület tevékenységét tudományos elemzésekkel segítse. Bizony, ilyenben járatos kutatókkal nem rendelkezvén, örömmel fogadta a fővárosi egyetem két ambiciózus tehetségének, Mezey Barnának és Kabódi Csabának csatlakozását. Személyes találkozásom és ismeretségem a kutatópárossal is ettől a 30 évvel ezelőtti kap-

csolatfelvételtől datálódik, ám az elmúlt évtizedben már a közvetlen közelükben figyelhettem fogyhatatlan érdeklődésüket és tudományos elkötelezettségüket szakmánk régmúlt és jelen problémáinak figyelemmel kísérésében.

Úgy vélem, hogy e születésnap köszöntő illendőképpen elfogult és ünnepélyes felhangja nélkül is meg kell állapítanom, hogy Mezey Barna a honi börtönügyi tudományosság kiemelkedő alkotója, akinek három évtizedes kutatói aktivitása és termékenysége példa nélküli. Monográfiákból, tankönyvek és ezek fejezeteiből, jegyzetektől és tansegédletekből, cikkekből, ismeretterjesztő előadásokból, műhelytanulmányokból és recenziókból csaknem másfélszáz pönológiai, szankciótörténeti, de főleg börtöntörténeti munkáját számoltam össze magyar és nem magyar, többségében német nyelven. Ha mi, a büntetés-végrehajtás jámbor szolgálói nevezhetjük ezt egy szerencsés találkozásnak szakmánk tudományossága és egy bennünket segítő kiválóság között, akkor ezzel még keveset mondtunk. Mert az a - Foucault szavaival élve - szellemi archeológia, amit Mezey Barna végzett, a börtönnek olyan egyetemes és hazai forrásvidékéig vezetett bennünket vissza, ahol addigi tudásunk szerint csak a nagy semmi volt. Ebből a semmiből, vagy fekete lyukból pedig olyan hihetetlen mennyiségű ismeretanyagot bányászott elő, ami nem csupán csodálkozásunkat vívta ki, de hasznára vált szakmai látásmó-

dunknak is. Korinek László akadémikus véleményével egyezően ezt a rendkívüli életművet nem csupán az udvarias „hézagpótló” jelző illeti meg, hanem a kemény munkával kiérdemelt dicséret és elismerés.

Melyek az eddigi életműnek – aminek most csupán délidejéhez értünk – számunkra legfontosabb tanulságai. Szinte lehetetlen röviden ismertetni ennek a terjedelmes „szellemi ásatásnak” minden fontos üzenetét, támpontként talán erre a legalkalmasabbaknak kínálkoznak szintetizáló munkái, értekezései. Kezdeném azzal, hogy Mezey Barna, amikor elvezet bennünket egy, a mai gondolkodásunk számára irracionálisan kegyetlen világba, az ókor és a középkor sötét bugyraiba, ahol a büntetések és végrehajtásuk történetét egészen a felvilágosult XVIII. századig kínok, könnyek és vér szegélyezték, azért is teszi, hogy óva intsen: a krudélis, represszív büntetés-végrehajtás bármilyen formájának a szakmatörténeti könyvek polcain van a helyük.

Megismerhetjük tőle a szankciórendszer fejlődésének hosszú és gyötrelmes útját, azt, amikor a büntetésnek testi célpontja lassan áthelyeződik a szabadság elvonására, a még kezdetleges börtön, a tömlöc megjelenésével. Megtudhatjuk, hogy a börtön milyen nehezen illeszkedett a feudális büntetőideákhoz és eszközökhöz, mert zártsága miatt ellenkezett a sokaság előtt rituálisan és szakrálisan előadott rettenet színházával, vagy mert a kor szemében túlságosan humánusnak tűnt, hisz a tömlöcben nem kellett dolgozni és még ettették is a rabokat. Számos, hazai irodalmunkban még ismeretlen forrást feltárva mutatja be a középkor börtöneinek szerteágazó megjelenési formáit, melyeknek közös jellemzője, hogy a büntetőhatalom a szembeszegülőket már nem elpusztítani, csonkítani, vagy stigmatizálni akarja, megelégszik fizikai elszigetelésükkel. Kiemelten foglalkozik az egyházi börtönnel, amely – mint bizonyítja – jótékony előfutára a modern börtönnek azzal, hogy tagjaival, híveivel szemben nem alkalmazott véres büntetéseket, e helyett a megbánásra, magába szállásra készítetett, amely a későbbi korok vonzó modelljét kínálta a világi igazságszolgáltatás számára.

Mégis, nekem úgy tűnik, hogy ezek csupán nyomkereső előadások Mezey Barna műveiben, hogy elvezessen bennünket történelmi zsáneréhez, a protestáns amszterdami polgárhoz. Kiválasztása nem véletlen: ez a koraérett európeér a kontinens későbbi, dinamikus fejlődésének modellje és előfutára, a homo sapiens egyenesági leszármazottja: a homo oeconomicus, aki már képes szervezettséget és célszerűséget teremteni a koraújkor városi közösségekben összeverődött tömegben, aki már alkalmas a közösségeket terhelő betegek, nincstelenek, dologkerülők, bűnelkövetők tartására, kezelésére szolgáló szociális közintézmények, köztük a dolog- és fenytőházak létesítésére. És a tudós történész itt jut el ahhoz a történelmi fordulópontokat előidéző emberi produktumhoz, amely nem csupán a majom emberré válásában, de a modern börtön megteremtésében is döntő szerepet játszott: a munkához.

A munka mint büntetés már évszázadok óta alkalmazott szankció-nem volt, de a munkát a lutheri felfogás a keresztényi kötelesség és az isten szolgálatának rangjára helyezi. A reformációnak ebben az új felfogásában lehetővé vált a munkakerülés miatt büntetni, a lustát és henyt munkára fogni, s végül teret kapott a nézet: munkával jobbítani. Innen pedig már csupán egy történelmi lépésnyi-

re találhatjuk a modern börtönt. Hogy ez a történelmi lépés milyen léptékű, országa válogatja. Mi, magyarok mindenesetre semmit sem hamarkodtunk el. Az amszterdami fenyítőháztól a szempci fenyítőházig csaknem 200 év telik el, de még ekkor is, a gróf Eszterházy Ferenc gáláns adományából létrehozott intézet rövid, néhány évtizednyi működése, keserves sorsa bizonyította, hogy sem uralkodói akaratból, leginkább pedig a fejlett polgárság hiányából nem tudott gyökeret verni a fenyítőházi gondolat.

Mezey Barna elemzései bizonyítják, ha jelentős módosulással is, ha kerülő úton is, de a 19. század közepén hazánkba is eljut a modern börtön ideája. Jól követhető gondolatmenetében a német és osztrák közvetítés szerepe, ezen a földrajzi íven, katolikus térre érve az intézmény hangsúlyosabban öltött büntető jelleget és megkezdődött a fenyítőházi eszme feltöltődése merkantilista tartalommal, majd az osztrák birodalomban a 18. század második felétől pedig már jól kivehető a felvilágosodás gondolkodóinak hatása, amely a középkori brutális tömlöcrendszer ellen irányult és jelentős változást készített elő a büntetési rendszer humanizálása területén.

A mai börtön honi előzményeinek feltárásában Mezey Barna szemléletében a munka honi megjelenése a korszakváltó a tömlöc és a már meghatározott céllal rendelkező börtön között. Igazolja, hogy a rabmunkáltatás eszméje a 19. század harmincas éveiben kibontakozó fogházjavító mozgalom zászlajára került. A reformkori liberális fellángolásban kielezett középkori állapotú tömlöcügy reformjához a társadalom színe-javát sikerült mozgósítani, ez pedig már a fontolva haladó vármegyéket is a reformgondolatok számbavételére indította. Számukra leginkább a munkáltatás bevezetése volt rokonszenves, főként a rabtartás és börtönköltségek csökkentése miatt. A haszonelvű munkáltatáson fellelkesült vármegyék ezután már olyan előszeretettel hozták létre intézményeiket, hogy – mint azt Mezey Barna gondos kutatómunkája alapján bizonyítható – egyszerre három dolgházi intézménytípus kialakítására került sor. Ezek közül a rabdolgoztató ház volt az, amelyet a rabok foglalkoztatásának céljából hoztak létre. Mezey Barna rámutat arra, hogy a rabdolgoztató házak tapasztalatai alapozták meg a nevezetes 1843. évi börtönügyi plánum téziseit, amely a munkát már kötelezettségként írta elő úgy, hogy a rabot munkája ellenértékének egy része megillessen. Ezzel pedig a honi büntetés-végrehajtás jelentős lépést tett: a munkát már nem sanyarításként, hanem ösztönzőként, a rabok javítása eszközeként fogta fel. A magyar büntetés-végrehajtás intézményi fejlődése tehát – mint ezt legutóbbi akadémiai doktori értekezésében bizonyítja – nem a fenyítőháztól tette meg a lépést a korszerű börtön felé, hanem a tömlöcügybe érkeztek meg olyan, a nyugati börtönügyi tudományosságban és praxisban meghonosodott reformeszmék, mint a munkáltatás, a munkára nevelés, a lelki gondozás, oktatás, börtönegészségügy stb.

Mezey Barna börtöntörténeti kutatói munkásságát kezdetektől hálás figyelemmel kísérik a bűnügyi tudományok, köztük különösen a pönológia és a börtönügy művelői. Az általa művelt történetkutatói módszer példászerű. Nem ostorozza eleink kishitűségét, maradiságát, intoleranciáját, szűklátókörű haszonelvűségét, hanem tényeket tár fel, ez alapján pontosan és objektíven diagnosztizál. Mintha azt

mondaná: kiásom és megmutatom nektek azokat a biztos börtönalapokat, amelyek a felvilágosodás filantrópiájának és az európai humanizmusnak építőköveiből álltak össze a 19. században, jó alapok ezek, csak vigyázzatok rá és építsétek tovább.

Mezey Barna tudományos alaposágával, ugyanakkor a laikus olvasó számára is élményt nyújtó, bravúros stilisztikai teljesítményével példamutatója és serkentője lehet a fiatalabb oktatói-kutatói generációnak. Munkássága a büntetésen, a pönológia, szűkebben a büntetés-végrehajtás szakirodalmi forrásanyagát jelentősen gazdagítja. E téren ugyan a rendszerváltozás óta számottevően gyarapodtunk, de mégsem elegendően. A büntetések, de különösen a büntetés-végrehajtás körül a közvélekedésben, de a politikai gondolkodásban is még mindig indokolatlan képzetek, téveszmék és indulatok honolnak. A tudomány feltáró, alkalmasint a gyökerekig hatoló elemzéseivel hatékony segítséget kínálhat a valóság szükségleteinek és lehetőségeinek bemutatásához.

Mezey Barnának a múltból feltárt, de a jelenben is aktualizálható elemzései három évtizede hathatós támogatást kínálnak szakmai munkánknak. Így őt már nem csak az egyetem, de a büntetés-végrehajtási szervezet is magáénak tekinti. Ezt juttatta kifejezésre a Magyar Börtönügyi Társaság tagsága, amikor 1991-ben, mint alapító tagját az elnökségbe választotta, 2001-től alelnökévé, majd 2008-ban elnökévé választotta.

Pályatársai, kollégái, követői, tanítványai, a büntetés-végrehajtási szervezet állománya, a Magyar Börtönügyi Társaság tagsága, hatvanadik születésnapja alkalmából őszinte szívvel köszönjük mindazt, amit tőle tudásban, emberségben kaptunk. Kívánunk neki jó egészséget, derűt, töretlen alkotókedvet.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2013. január 1-jétől március 31-éig)

JANUÁR 14.

„Köszöntünk, Tiszalök” címmel tartott ünnepséget a Tiszalöki Országos Bv. Intézet fennállásának 5. évfordulója alkalmából. A rendezvény programja intézettelátogatással kezdődött, majd a Tiszalöki Művelődési Házban folytatódott, ahol beszédet mondott Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok. Ezt követően Tikász Sándor bv. ezredes, intézetparancsnok mutatta be az intézet működésnek mindennapjait. A jubileumi ünnepség a fogvatartottak kultúrműsorával zárult.

JANUÁR 21.

A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet elnyerte a Családbarát munkahely címet, az elismerést a többi díjazottal együtt az Emberi Erőforrások Minisztériumában vette át az intézet vezetése. A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet által kiírt pályázatra olyan munkahelyek jelentkeztek, amelyek elősegítik a munka és a magánélet összeegyeztetését, illetve családi programokat szerveznek. Az intézet pályázatával egymillió forintos, önrész nélküli támogatást nyert el a januártól júniusig tartó programra, amelyben – többek között – családi kapcsolatokat erősítő tréninget és üdülést is szerveznek a személyi állomány tagjai részére.

JANUÁR 22.

A Fiatalok Bv. Intézete és a Tököl BV 2012 konzorcium képviselői aláírták a börtön több épületének energetikai felújítására vonatkozó kivitelezési szerződést. Az 587 millió forintos beruházás teljes mértékben az Európai Unió és a Magyar Állam forrásaiból, az Új Széchenyi Terv keretében valósul meg. A márciusban kezdődő és szeptemberben befejeződő projekt keretében megújulnak egyebek mellett a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló körletek, a beszélő és a parancsnoki épület is. A felújítás következtében nemcsak a büntetés-végrehajtásban dolgozók munkakörülményei és a fogvatartottak életfeltételei fognak javulni, de az üzemeltetés költségei is csökkennek.

JANUÁR 24.

Ünnepélyes keretek között átadták az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft.-ben felépült új baromfivágóhidat. Az 500 millió forintból létesített, 1 100 tonna baromfihúsfeldolgozására képes, európai uniós előírásoknak megfelelő, korszerű baromfivágóhid és a hozzá kapcsolódó baromfiágazat 80 elítéltnak teremt új munkahelyet. A fogvatartottak önellátása, valamint teljes foglalkoztatása kormányzati cél – mondta Pintér Sándor belügyminiszter a vágóhid átadásakor. Mint közölte: nemcsak gazdasági sikerről van szó, hanem

egy olyan új szemlélet egyik állomásáról, amely azt határozta meg célként, hogy a büntetés-végrehajtás a 28. bv. intézetben elhelyezett, mintegy 17 ezer fogvatartott ellátását önfenn tartó módon biztosítsa. Schneider Gyula, az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. vezetője kiemelte, hogy az Állampusztai Országos Bv. Intézetben elhelyezett ezer fogvatartott közül hatszáz elítélt dolgozik a gazdasági társaságnál.

A Kft., amely növénytermesztéssel és állattenyésztéssel egyaránt foglalkozik, a baromfitartás során évente 80-90 ezer pulykát és 700-800 ezer csirkét nevelhet.

JANUÁR 29.

A legbátrabb város tiszteletére rendezett Civitas Fortissima ünnepségsorozat keretében adták át a díszpolgári címet Balassagyarmat kiválóságainak, köztük dr. Budai István bv. ezredesnek, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnokának. Dr. Budai István több évtizede végzett lelkiismeretes munkájával, hivatástudatával, társadalmi aktivitásával és a város közintézményeinek és közterületeinek megújítása érdekében kifejtett vezetői, irányítói tevékenységével méltán került Balassagyarmat legkiválóbb polgárai közé.

FEBRUÁR 6.

Együttműködési megállapodást kötött a Fővárosi Törvényszék és a büntetés-végrehajtási szervezet, „A ruházati termékek márkátlanításáról és felhasználásáról” szóló megállapodás ünnepélyes aláírására a Fővárosi Bv. Intézet III. objektumában került sor. A dokumentumot dr. Fazekas Sándor, a Fővárosi Törvényszék elnöke és Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok írta alá. A megállapodásban rögzítettek szerint az átadott termékekről a hamis márkajelzéseket a

Fővárosi Bv. Intézetben fogvatartotti munkáltatás keretében távolítják el, majd a márkátlanított ruhákat a börtönökön belül használják fel.

FEBRUÁR 7.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága nevében Csató Kornélia bv. ezredes és Bárándi Gyula bv. ezredes, főosztályvezetők köszöntötték 90. születésnapja alkalmából Kovács László ny. bv. alezredest. Kovács László 1942 augusztusa óta szolgált a büntetés-végrehajtási szervezetben, először a Váci, majd a Budapesti Országos Börtönben. 1959-től a BVOP Anyagi és Technikai Osztályának alosztályvezetője, majd osztályveze-

tő-helyettese, végül osztályvezetői feladatokat látott el 1975. augusztus 31-ig, nyugállományba helyezésétig.

A több mint harmincéves szolgálati ideje alatt az általa betöltött valamennyi beosztásban magas szakmai színvonalon látta el feladatait.

FEBRUÁR 22.

A Szegedi Fegyház és Börtön dísztermében az ELTE Társadalomtudományi Kara és a Magyar Kriminológiai Társaság Börtönügyi Szekciójának szervezésében mutatták be a „Szülőgyilkosságok Magyarországon az ezredfordulón” című tanulmánykötetet. A könyvben szereplő anonim visszaemlékezések a Csillag börtön elítélteitől származnak, a visszaemlékezéseket elemző tanulmányokat az ELTE Oresztész Műhelyének tagjai írták.

FEBRUÁR 23.

A Vasas SC sporttelepén rendezték meg az I. Sziréna Kupa kispályás labdarúgó bajnokságot, amelyen a rend- és közrendvédelmi, illetve katasztrófavédelmi szervek csapatai vettek részt.

A bajnokságon a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága csapata szoros küzdelemben a csoportjában a harmadik lett. A tornát az

Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság csapata nyerte.

FEBRUÁR 24.

Negyedik alkalommal rendezték meg Kecskeméten a Velünk Magadért labdarúgó kupát a Velünk Magadért Egyesület és a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet szervezésében. A tornán szinte valamennyi rendvédelmi szerv, így a büntetés-végrehajtás is, több csapattal képviseltette magát, illetve az ügyészség is versenybe szállt. A kupát a Fővárosi Bv. Intézet csapata nyerte, Vécsi Gábor bv. törzsőrmester még a legjobb játékosnak járó díjat is hazavihette.

FEBRUÁR 28.

A Miskolci Rendészeti Szakközépiskolában rendezték meg a Belügyminisztérium tanintézetinek dzsúdóbajnokságát. A csapatverseny győztese a Miskolci Rendészeti Szakközépiskola lett, a Bv. Szervezet Oktatási központjának négyfős csapata a 6. helyezést érte el.

MÁRCIUS 1.

A büntetés-végrehajtási szervezet 2012. évi tevékenységét értékelő és a 2013. év fő feladatait meghatározó értekezletet a Belügyminisztérium márványtermében tartották meg. Az ér-

tekezleten részt vett Kulcsár József országgyűlési képviselő, Benkő Tibor vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke, Bánáti János, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke; jelen voltak a Belügyminisztérium vezető munkatársai, a társszervek, valamint a büntetés-végrehajtás vezetői. Az állománygyűlés résztvevőit Varga Valéria bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának gazdasági és informatikai helyettese köszöntötte, majd Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok tartotta meg beszámolóját. Dr. Konrád Károly, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára szerint 2012-ben a

büntetés-végrehajtás sikeres, eredményes évet zárt, kifejezte elismerését a büntetés-végrehajtás dolgozóinak és meghatározta az idei év legfontosabb feladatait. Csóti András válaszbeszédében megköszönte a szervezet tagjai nevében a Belügyminisztérium vezetőinek kiemelt figyelmét, valamint kijelentette, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet képes és kész a meghatározott feladatok végrehajtására.

MÁRCIUS 6.

Az Országház Gobelin termében került sor az energiahatékonysági kiválósági pályázat díjátadójára. A Kö-

zép-dunántúli Országos Bv. Intézet az Energiahatékony Vállalat díjat nyerte el, amelyet Szili Katalin, a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanácsalapító és tiszteletbeli elnöke, valamint Fürjes Balázs, a Virtuális Erőmű Program Nonprofit Kft. igazgatója adott át Szeidl Tamás bv. alezredesnek, az intézet mb. parancsnokának.

MÁRCIUS 9.

A Szegedi Fegyház és Börtön Szakszervezete, a Büntetés-végrehajtás Dél-magyarországi Szakszervezete, a Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Nagyfa-Alföld Kft. bált rendezett a „Szegedi Csillag” Biztos Jövőért Alapítvány működésének támogatására.

MÁRCIUS 13.

Dr. Tóth László, a Belügyminisztérium gazdasági és informatikai helyettes államtitkára adta át a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet baracscai objektumának energetikailag korszerűsített épületeit és felújított helyiségeit. Az elítéltek munkáltatásával megvalósított – részben pályázati forrásból

finanszírozott – 16 millió forintos beruházás a biztonságos fogvatartás feltételeinek javítását, illetve az intézet energetikai korszerűsítését szolgálja.

MÁRCIUS 14.

Nemzeti ünnepünk, március 15-e alkalmából központi ünnepséget tartottak a Belügyminisztériumban és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán. Áder János, köztársasági elnök, a büntetés-végrehajtási szervezet állományában végzett több mint négy évtizedes kiemelkedő gyógyító munkája és vezetői tevékenysége elismerésül a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje katonai tagozatát adományozta dr. Barna Ildikó bv. orvos ezredesnek, a Bv. Központi Kórház osztályvezető főorvosának. Beosztásában huzamos időn át végzett kiemelkedő munkája elismerésül a Magyar Arany Érdemkereszt katonai tagozatát adományozta Nemszilaj Sándor bv. ezredesnek, az Ipoly Cipőgyár Termelő és Szolgáltató Kft. ügyvezető igazgatójának.

MÁRCIUS 19.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága nevében Csató Kornélia bv. ezredes és Ambrus Gyula bv. alezredes, a BVOP nyugdíjasklubjának vezetője köszöntötték 90. születésnapja alkalmából dr. Tóth Zoltán ny. bv. alezredest. Dr. Tóth Zoltán 1943 óta teljesített szolgálatot a büntetés-végrehajtás állományában, a gazdasági szakterület különböző beosztásaiban. 1955-1957-ig a Bv. Központi Kiképző Iskolájának pénzügyi és anyagi szolgálatvezetője volt, majd 1957 júliusától a BVOP Pénzügyi Osztályán revizori beosztást töltött be. 1959 októberétől csoportvezetői feladatokat látott el nyugállományba helyezéseiig, 1978. március 31-éig. Dr. Tóth Zoltán 35

éves szolgálati ideje alatt széleskörű ismeretekre és nagy tapasztalatra tett szert, emlékeit az Életem története című könyvében tette közzé.

MÁRCIUS 20.

A Bv. Szervezet Oktatási Központja szervezésében – az UTE Megyeri úti Sportcsarnokában – rendezték meg a Belügyminisztérium 2013. évi országos dzsúdóbajnokságát, amelyen a büntetés-végrehajtási szervezet részéről 11, a társszervek részéről 28 csapat, összesen 248 fő versenyző indult. A büntetés-végrehajtás versenyzői számos

szép eredményt értek el. A férfi +100 kg-os kategóriát dr. Barna Zoltán (Kaloctai Fegyház és Börtön) nyerte meg, a második helyezett dr. Prikkel László (Fővárosi Bv. Intézet) lett. Ugyancsak második helyezést ért el Tóth Noémi (Szegedi Fegyház és Börtön) a nők 52 kg-os kategóriájában. Bronzérmet

nyert a férfi 73 kg-os súlycsoportban Szilasi Roland, a Budapesti Fegyház és Börtön, illetve a női +78 kg-os kategóriában Szabó Tímea, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet versenyzője.

MÁRCIUS 22.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön harmadik alkalommal rendezte meg az 1944. évi antifasiszta felkelés emlékünnepségét. A rendezvény során a vendégek elhelyezték koszorúikat a Hősök téri emlékkertben, majd a megemlékezést a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön dísztermében tartották. Az ünnepségen részt vettek – többek között – a Cseh Köztársaság, a Horvát Köztársaság és Szerbia nagykövetségeinek képviselői.

MÁRCIUS 28.

Szemerei János, a Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület püspöke húsvéti szentmisét tartott a Fővárosi Bv. Intézet Nagy Ignác utcai objektumában. Szemerei János a Magyarországi Evangélikus Egyház

a lelkészek jelenlétét, de korábban gyülekezeti lelkészként rendszeres látogatója volt a Dunántúli Országos Bv. Intézet baracscai objektumának.

Összeállította: D. F. I.

misszióért is felelős püspökeként kiemelt figyelmet fordít a büntetés-végrehajtásban végzett lelkészi szolgálatra, ezért nemcsak fontosnak tartja

Ajánló

60 év, hatvan bűncselekmény, I-II. kötet. (A cikkeket válogatta: Korinek László és Finszter Géza.) Budapest, 2012, Belügyi Szemle Szerkesztősége. I. kötet: 206 oldal, II. kötet: 308 oldal.

Hatvan éve indult útjára a magyar rendvédelem egyik legmeghatározóbb szakmai műhelye, a Belügyi Szemle. A nevezetes évforduló alkalmából a folyóirat szerkesztősége – a lapban megjelent cikkekből válogatva – egy kétkötetes kiadványt jelentetett meg, amelyet a Belügyminisztérium márványtermében 2013. március 22-én megrendezett ünnepségen mutattak be.

A kiadvány legelején Pintér Sándor belügyminiszter előszavát olvashatjuk, ezt követően Korinek László, a Belügyi Szemle főszerkesztője írása vázolja fel a folyóirat 1953-as létrejöttének politikai körülményeit, továbbá a lap későbbi korszakait, a korszakváltások történelmi hátterét.

Az első kötet három fejezete az 1950-es, az 1960-as és az 1970-es évek bűnügyi elemzéseiből, míg a második kötet négy fejezete az 1980-as, az 1990-es, a 2000-es, valamint a 2010-es évek írásaiból válogat. Mindkét kötet végén szerzői névmutató található.

Pintér Sándor előszavából idézve: „A 60 év – hatvan bűncselekmény fontos szakmai példatár, hiszen kézzel fogható tényeken, nyomozati anyagokon, konkrét ügyeken keresztül mutatja be a bűnüldözés szakmai fogásait. Visszatekintés, amely megmutatja, hogyan gondolkodtak, hogyan reagáltak egy-egy kiemelkedő bűncselekmény ismeretében a közelmúltban az egyszerű emberek, a hatóságok tagjai, a közvélemény és a bíróság.”

A kiadvány, amely tehát frappáns módon a bűnüldözés gyakorlatát állítja a középpontba, természetesen nem adhatja vissza azt a tartalmi gazdaságot, amelyet a Belügyi Szemle hat évtizede képvisel.

„Jelenleg 30 éves büntetésem töltöm emberölésért, az áldozatok apám és mostohaanyám” – Szülőgyilkosságok Magyarországon az ezredfordulón. Az Oresztész Műhely közzétételében. Szerkesztette: Prazsák Gergő. Budapest, 2012, Apeiron Kiadó. 2900 Ft.

A könyv az ELTE Oresztész Műhelye és a Szegedi Fegyház és Börtön együttműködésének eredményeképpen született, amelynek bemutatóját 2013. február 22-én rendezték meg a Szegedi Fegyház és Börtön dísztermében.

A kötetben szereplő anonim visszaemlékezések a Csillag börtön elítélteitől származnak, a visszaemlékezéseket elemző tanulmányokat az ELTE Oresztész Műhelyének tagjai írták. A Műhely és a Szegedi Fegyház és Börtön kapcsolata négy évre tekint vissza. Az ETE Társadalomtudományi Karának professzorai, Bíró Judit és Csepeli György, tanítványaik társaságában 2009 őszén jártak először

a Csillag börtönben, hogy olyan elítéltekkel találkozzanak, akik megölték valamelyik közeli hozzátartozójukat. Négyen vállalták, hogy a kutatómunka alanyai lesznek. A kutatók arra kérték az elítélteket, hogy olvassák el Pierre Rivière írását családja lemészárlásáról. (A normandiai parasztfiú a XIX. században követte el szörnyű tettet, visszaemlékezését Michel Foucault, a híres francia filozófus, szociológus tette közzé 1973-ban. A könyv magyarul 1999-ben jelent meg.) A négy fogvatartott a könyv elolvasása után leírta életét és bűncselekményét. Ezek az írások képezték a kötetben található elemzések kiindulópontját.

„Az elítélt szülőgyilkosok a börtönben szembesülnek saját tettük egyediségével, a »sorseseménnyel«. (...) A tettet követően bőven marad ideje rádöbbenni [a gyilkosnak], mit tett, s miután megértette, szabadulása már nem a jog erején, kizárólag rajta múlik” – írja Csepeli György „A bűn ontológiája (A szülőgyilkosságokról)” című, a könyvben található tanulmányában.

Müller, Thomas: Bestiális emberek. Sorozatgyilkosokkal négyszemközt. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2013. 190 oldal. 3480 Ft.

A könyv szerzője a világ egyik legismertebb kriminálpszichológusa, nemzetközi sikert aratott könyvének magyarországi – konferenciával egybekötött – bemutatóját 2003. február 27-én tartották meg a Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Karán. A rendezvényen a magyar szakemberek mellett Thomas Müller is előadást tartott „A kriminálpszichológia lehetőségei és határai címmel”.

A tiroli születésű sorozatgyilkos-szakértő pályáját rendőrrjáróként kezdte, majd pszichológiai tanulmányok és egy FBI-képzést követően az elmúlt tíz évben a világ legkeresettebb gyilkossági szakértői közé küzdötte fel magát. Könyvének a segítségével bepillantunk egy olyan szakember munkájába, aki hosszú évek óta a hazugság, az álcázás, csalás felismerését és – nem mellesleg – a gyilkosok „működését” tanulmányozza.

Thomas Müller a bűnesetek százait tanulmányozta, helyszínfotók ezreit elemezte, hogy miként lehet a helyszín alapján a bűnöző személyiségre következtetni. Meg akarta mutatni, hogy az elkövető helyszínen hozott döntései olyanok, mint egy nyelvi üzenet vagy kód, és ezek a jelek a DNS-hez hasonlóan beszédeselek. Gyilkosok tucatjait látogatta a börtönökben, a sorozatgyilkosokkal folytatott beszélgetéseiben a lehető legtöbbet igyekezett megtudni indítékaikról, hogy különleges világukat, „kódjukat” megismerve sikeresebben lehessen megelőzni a hasonló bűneseteket.

A kiadvány fülszövegét idézve: „Ez a könyv lebilincselőbb olvasmány egy kriminél, mert minden sora valóság. Nem véletlenül vezette hónapokig a német és osztrák sikerlistákat.”

Nagy Zsolt: Metszetek a jogásztársadalomról. Szeged, 2012, Pólay Elemér Alapítvány. 149 oldal (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, 38.)

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Jogbölcseleti és Jogszociológiai Tanszékén készült kötet tartalma hét fejezetre oszlik.

A *Bevezetésben* – utalva számos jogkonceptióra – a szerző vizsgálódásának tárgyát írja körül. A *jogászság szemléletének eredete* című fejezet egyfelől az európai jogtudomány és jogi gyakorlat, másfelől az angol jogi gondolkodás történetét vázolja fel. A harmadik anyag rész a jogi kultúrát nagyban meghatározó ún. szokásjogi gyűjtemények (például Webőzi Hármaskönyve) szerepét tekinti át a magyar és az angol jog viszonylatában. A negyedik fejezet azt a folyamatot mutatja be, hogy hogyan növekedhetett meg a jog és a jogászság presztízse a középkorban. (Ennek kapcsán Nagy Zsolt kifejti, hogy a jogásztársadalom egyik legfontosabb tevékenységének az egységes törvények megalkotását, az egységes államalakulatok létrejöttében való közreműködést tartja.) A következő gondolati egység az egyetemi jogtudomány és a jogi praxis kapcsolatrendszerét elemzi. (E téren a két véglelet a könnyű átjárhatóság, illetve annak teljes hiánya jelenti.) A hatodik fejezet a szociológiai jellegű jogelméleteket foglalja össze. A könyv utolsó fejezete a jogászság jövőjével, a globalizáció hatásaival, a jogásztársadalomra érintő kihívásokkal és változásokkal foglalkozik.

Nagy Zsolt művében a jelen kérdéseit a történetiségből kiindulva vizsgálja, hatalmas irodalmat tekint át, könyve kiváló szintetizáló – nem a részletekben elmerülő, hanem az összefüggésekre rávilágító – munka.

110 éves a székesfehérvári börtön, 1902–2012. [Kiadta a Közép-magyarországi Országos Bv. Intézet.] Székesfehérvár, 2012. 44 oldal.

2012. október 24-én jubileumi ünnepséget rendeztek a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet székesfehérvári objektumában a fehérvári a börtön fennállásának 110. évfordulója alkalmából. A rendezvényt az objektum történetét bemutató történeti kiállítás megnyitójával is egybekötötték, illetve egy, a börtön történetével kapcsolatos füzetet is megjelentettek. A képekkel is illusztrált kiadvány anyagát Borosné Szilas Gabriella bv. őrnagy, a székesfehérvári objektum osztályvezető-helyettese gyűjtötte össze, a kötetet is ő szerkesztette.

A könyvecske, amelyhez Cséri Zoltán bv. ezredes, intézetparancsnok írt előszót, főként a korabeli sajtóban megjelent újságcikkekből áll (a cikkeket eredeti helyesírással tették közzé), melyek leginkább a törvényház – és vele együtt a királyi fogház – építésével, illetve felavatásával kapcsolatosak.

Híreket olvashatunk ugyanakkor az 1902-es év nevezetes fehérvári bűnügyeiről, valamint a parlament börtönépítéssel kapcsolatos vitájáról. Tanulságos idéznünk Plósz Sándor igazságügy-miniszter szavait: „... nem lehet fogházat cizfrasággal építeni; hiszen akkor a t. rab urak kifűrészelik a rácsot és szépen lemásznak, a mint az előfordult. Annak építési modorára és belső berendezésére nézve külön szempontok vannak, a melyeket meg kell tartani!”

A füzet végén a korbéli büntetés-végrehajtás világával, a személyzet különböző beosztású tagjainak feladataival, a börtönök alapvető felszereltségével, valamint házirendjével is megismerkedhet az olvasó.

Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói – változások és hatások” című tudományos konferenciáról. Szerkesztette: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán. Pécs, 2012, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. 524 oldal. (Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII.)

2012. június 28-án Pécsen tizenegyedik alkalommal rendezték meg Magyar Hadtudományi Társaság nemzetközi tudományos konferenciáját. A kiadvány, amelyhez Pintér Sándor belügyminiszter írt köszöntőt, a tanácskozás anyagát tartalmazza.

A szerkesztők öt nagy fejezetbe csoportosították a kötetben megjelent tanulmányokat. E könyvismertetés keretében csak *A biztonság rendészeti dimenziói* című téma néhány anyagára hívjuk fel a figyelmet.

Katona Géza tanulmánya a rendészettudomány terminológiai kérdéseivel foglalkozik. Teke András dolgozata a biztonság rendészettudományi dimenzióit, aspektusait, komponenseit és kompetenciáit írja le. Papp András László tanulmánya a biztonságot szolgáló rendészeti eljárások hatékonyságát elemzi. Bökönyi István írásában Magyarország, illetve az Európai Unió biztonsági stratégiájának főbb elemeit vázolja fel. Virányi Gergely tanulmánya – elsősorban az európai biztonsági modellt szem előtt tartva – a biztonság fogalmának változásait tekinti át. Kóhalmi László dolgozata a jogbiztonság fogalmát tisztázza, és a büntető jogalkotásban való érvényesülését vizsgálja. Boda József tanulmánya a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnak a rendvédelemben betöltött helyét és szerepét fogalmazza meg.

A kötet végén áttanulmányozhatjuk a Pécsi Határőr Tudományos Közlemények eddigi összes kötetének tartalmát. A periodika anyagai és tanulmányai megtalálhatók, illetve olvashatók a www.pecshor.hu weblapon.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)